

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

FAKULTET ZA ODGOJNE I OBRAZOVNE ZNANOSTI

Kristina Janković

**SAMOSTALNO STVARANJE PRIČE
U NASTAVI HRVATSKOGA JEZIKA**

DIPLOMSKI RAD

Osijek, 2017.

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

FAKULTET ZA ODGOJNE I OBRAZOVNE ZNANOSTI

Integrirani preddiplomski i diplomski sveučilišni učiteljski studij

**SAMOSTALNO STVARANJE PRIČE
U NASTAVI HRVATSKOGA JEZIKA**

DIPLOMSKI RAD

Kolegij: Usmena i pisana komunikacija

Mentorica: doc. dr. sc. Lidiya Bakota

Studentica: Kristina Janković

Matični broj: 6019831102670231276

Modul: B

Osijek, 2017.

Zahvala:

Zahvaljujem mentorici doc. dr. sc. Lidiji Bakoti na predloženoj temi, stručnoj pomoći, razumijevanju i savjetima tijekom izrade diplomskoga rada. Zahvaljujem na suradnji tijekom proteklih godina studija i na znanju koje je nesebično dijelila.

Zahvaljujem učiteljici mentorici Mariji Vučak na suradnji, pomoći i stručnim savjetima tijekom provođenja praktičnoga dijela diplomskoga rada. Zahvaljujem i na suradnji tijekom proteklih godina odrađivanja stručno-pedagoške prakse.

Zahvaljujem Marini Perak za pomoć pri ispravljanju sastavaka i fotografiranju tijekom održanih sati.

Posveta:

Diplomski rad posvećujem svojim roditeljima, braći i Dini koji su me usmjeravali na pravi put te svojim razumijevanjem i podrškom bili uz mene sve ove godine.

SAŽETAK

U diplomskome radu pokazat će se postupci samostalnoga stvaranja priče u obliku učeničkih sastavaka kao sastavnoga dijela nastave jezičnoga izražavanja u predmetu Hrvatski jezik za četvrti razred osnovne škole. Objasnit će se pisanje kao proces stvaranja teksta i njegova važnost u učenju mišljenja, prosuđivanja i rješavanja problema.

Vježbe, metode i strategije pisanja primijenjene na satima Hrvatskoga jezika u svrhu izrade diplomskoga rada učenike na poseban način pripremaju za pismeno izražavanje, a kao konačan rezultat daju zadovoljavajući sastavak koji učiteljica, ali i učenici ponosno mogu objaviti gdje su u mogućnosti, želji i potrebi. Složeno i sustavno planiranje te revidiranje i kooperativno učenje pokazale su se kao ključne strategije postizanja kvalitete teksta. Učenici su bili znatno motiviraniji i s većim interesom pristupili pisanju sastavka nakon što im je omogućen izbor izlaganja vlastita pisanoga uratka.

Ključne riječi: Hrvatski jezik, nastava jezičnog izražavanja, stvaralačko pisanje

SUMMARY

In the thesis will be seen the procedures of independent creation story in the form of student essays as an integral part of teaching linguistic expression and the Croatian language in the fourth grade of elementary school. It will explain the writing process as well as the creation of the text and its importance in the teaching of thinking, reasoning and problem solving.

Practices, methods and strategies of writing applied during Croatian language classes in order to develop the thesis, students in a specific way prepare for written expression and as a final result they are given a satisfying essay that the teacher and students can proudly announce where they wish, need or want. Complex and systematic planning, revision and cooperative learning proved to be a key strategy to achieve quality text. Pupils' motivation and interest were increased towards essay writing after being allowed to choose their own written presentation.

Key words: Croatian Language, Teaching Linguistic Expression, Creative Writing

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Nastava jezičnoga izražavanja u predmetu Hrvatski jezik.....	3
2.1. Pisani jezik u razrednoj nastavi.....	5
2.2. Pismene vježbe u nastavi Hrvatskoga jezika; jezično izražavanje	7
2.3. Nacionalni okvirni kurikulum; jezično-komunikacijsko područje	10
2.4. Metodika nastave jezičnog izražavanja.....	12
2.5. Samostalno stvaranje priče u četvrtome razredu osnovne škole.....	14
2.6. Proces pisanja učeničkih sastavaka.....	16
2.7. Čitanje i pisanje za kritičko mišljenje	19
3. Vrijednovanje i ocjenjivanje učeničkih sastavaka	23
3.1. Strategije promatranja: vođenje bilješki o napretku učenika i liste označavanja	25
3.2. Ispravljanje učeničkih sastavaka	26
3.3. Pogreške i omaške u učeničkim sastavcima	27
3.4. Uloga učitelja u vrijednovanju i ocjenjivanju učeničkih sastavka	29
4. Praktični dio: Učenički sastavci	32
4.1. Pripremanje učenika za pisanje učeničkoga sastavka	33
4.2. Pisanje učeničkoga sastavka na temu „Na livadi“	37
4.3. Ispravljanje i vrijednovanje učeničkih sastavaka i evaluacija.....	40
5. Zaključak.....	44
6. Literatura.....	46
7. Prilozi	47
7.1. Tablice.....	47
7.2. Priprave	54
7.3. Primjeri učeničkih likovnih radova.....	60
7.4. PowerPoint prezentacija za sat motivacije i sastavljanja pravila	61
7.5. Učenička pravila za dobro pisanje sastavka po skupinama	62
7.6. Znakovni sustav za ispravljanje pogrešaka u učeničkim sastavcima.....	63
7.7. Kriteriji za dobro pisanje sastavka	64
7.8. Pravila za dobro pisanje sastavka.....	65
7.9. Crtovlje za pisanje sastavka	66
7.10. Crtovlje za pisanje komentara o sastavku.....	67
7.11. Krivulje raspoloženja.....	68
7.12. Sve krivulje raspoloženja navedenih učeničkih sastavaka	69
7.13. Učenički sastavci	70
7.14. Učenički komentari o učeničkim sastavcima	74
7.15. Učenička evaluacija nastavnoga sata	77

Teorijski dio

1. Uvod

U diplomskome radu pokazat će se postupci samostalnog stvaranja priče, i to na učeničkim sastavcima kao sastavnim dijelom nastave jezičnoga izražavanja u predmetu Hrvatski jezik u četvrtome razredu osnovne škole. Objasnit će se pisanje kao proces stvaranja teksta i njegova važnost u učenju mišljenja, prosuđivanja i rješavanja problema.

Jezik je najčešći sustav za sporazumijevanje, odnosno društvena tvorevina organiziranog sustava elemenata i znakova koji praktičnom realizacijom postaje govor, odnosno jezik u uporabi. Dijete usvaja jezik¹ motivirano potrebom sporazumijevanja s okolinom, odnosno intelektualnom potrebom funkcionalne komunikacije u svakodnevnim situacijama. (Pavličević-Franić 2005: 9-16).

Jezik se ostvaruje u usmenom i pismenom obliku, odnosno govorom i pismom. (Pavličević-Franić 2005: 27). Dok govorena riječ ne trpi promjene, pisana se riječ može pomno planirati i usavršiti. Slušanje i govorenje urođene su jezične sposobnosti i usvajaju se spontano, dok čitanje i pisanje valja poticati i uvježbavati kako bi se razvile. (Pavličević-Franić 2005: 91). Proces sustavnoga poučavanja pisanja započinje polaskom u školu. Pisanju prethodi priprema ostvarena u vrtiću gdje se provode vježbe motoričkih aktivnosti šake pri pisanju, vizualno usvajanje simbola koja se bilježe slova i predvježbe za početno pisanje koje se provode u prvome polugodištu prvoga razreda. (Pavličević-Franić 2005: 89-90). Jedna je od čestih pretpostavka da se pisanje usvaja spontano, bez vježbanja kao što se ostale vještine usvajaju. „Kao što postoje mnogobrojne strategije čitanja kojima brže i efikasnije dolazimo do razumijevanja teksta, tako postoje i strategije dobrog pisanja².“ (Nikčević-Milković 2006: 72). Stoga, pisanje³ se može promatrati kao vještina stvaranja teksta, budući da se mora podučavati i naučiti smotreno oblikovanim treninzima, vježbama i strategijama pisanja najčešće na konkretnim tekstovima.

¹ Svako dijete, bez obzira na vrstu jezika, posjeduje *naslijeđeni mehanizam*, odnosno univerzalnu gramatiku zahvaljujući kojoj razumije i usvaja razgovorni jezik.

² U prilogima su prikazane primarne strategije pisanja (Prilog br. 6. Glavne ili primarne strategije pisanja) i sekundarne strategije pisanja (Prilog br. 7. Sekundarne strategije pisanja).

³ Pisanje, odnosno pismeno izražavanje temelji se na zakonitostima pisanoga jezika koji ima svoje norme, funkcionalne stilove pisanja i pravila organizacije teksta, a ostvaruje se unutar pisanoga priopćavanja. Pisani jezik trajan je monološki oblik izražavanja ostvaren individualno, bez dopunskih sredstava za izražavanje poruke, bez drugih sudionika i bez trenutne povratne informacije. Zahtjevniji je i složeniji izraz od govorenoga oblika bez vrjednota govorenoga jezika.

U svrhu poboljšanja jezične osposobljenosti u razrednoj nastavi, proces učenja jezika usmjeren je na razvoj općih komunikacijskih sposobnosti i razvoju ličnosti, razvoju učenikova izraza, usvajanju rečenične strukture i usvajanje jezičnih djelatnosti aktivnoga slušanja, govorenja, čitanja i pisanja na materinskome standardnom⁴ jeziku i bogaćenje učenikova rječnika. Kao temeljni način učenja i poučavanja najbolje se postiže didaktičkom igrom⁵, indukcijom⁶ kao osnovnim izvedbenim postupkom postignutom razinom funkcionalne primjene⁷ za usvajanje i vrednovanje jezičnih sadržaja. (Pavličević-Franić 2005: 9-13, 75).

Potreba za sustavnim ocjenjivanjem pisanih radova javila se školske 2008./2009. godine prilikom pripreme za prvu državnu maturu. Budući da je tri ocjenjivača ocijenilo isti učenički esej, ocjenjivači su nakon ispravljanja eseja uočili jasna odstupanja u konačnoj ocjeni. Kako bi se izbjegla subjektivnost i nedosljednost, nužna je sustavnost u ocjenjivanju.

⁴ Standardni je jezik jedinstveno, normirano i službeno priopćajno sredstvo sporazumijevanja svih pripadnika nekoga naroda. Rabi se u svim službenim komunikacijskim situacijama, a temelji se na štokavskoj osnovici ijekavskoga/jekavskoga izgovora. Razlikuje se od književnoga jezika, odnosno jezika kojim se pišu književnoumjetnička djela i razgovornoga jezika.

⁵ Didaktička igra, kao oblik simulacije temeljen na principima komunikacije, sociologije i humanističke edukacije, složena je pedagoška aktivnost koja omogućuje stjecanje znanja, razvoj sposobnosti i doživljavanje posljedica vlastitih postupaka. Prikladna je za korištenje u nastavi zbog promjenjivosti i primjenjivosti u različitim situacijama i nastavnoj strukturi.

⁶ Indukcija kao izvedbeni postupak jest konstruktivno organizirano učenje i poučavanje od pojedinačnoga, poznatoga, jednostavnijega jezičnoga sadržaja do uopćavanja i teorijskoga znanja na primjerima iz svakodnevnoga života, bez gramatiziranja i učenja napamet definicija.

⁷ Razina funkcionalne primjene jest metoda primjene humanističke edukacije gdje je jezik u funkciji konkretnoga sporazumijevanja koja u središte nastavnog procesa stavlja pojedinca, poštujući kognitivne sposobnosti, emocije i ponašanje.

2. Nastava jezičnoga izražavanja u predmetu Hrvatski jezik

Nastavni plan i program državni je dokument kojim se propisuju odgojno-obrazovne ciljevi, svrhe i zadaće nastavnoga rada te odgojno-obrazovna postignuća u redovitoj, izornoj, dopunskoj i dodatnoj nastavi u radu s učenicima i učenicima s posebnim potrebama u izvannastavnim i izvanučioničkim aktivnostima te plan odgojno-obrazovnog, školskog i nastavnoga rada, nastavna područja, nastavne teme, tjedni i godišnji broj sati po predmetima i razredima, rad i uloga školske knjižnice te rad nositelja odgojno-obrazovne djelatnosti i stručnih suradnika škole.

Budući da se osnovnoškolska nastava u Republici Hrvatskoj provodi na standardnome hrvatskom jeziku (izuzev nastave stranoga jezika koja može biti djelomično ili potpuno integrirana na stranome jeziku s vrlo malo ili bez upotrebe hrvatskoga jezika), jasna je nužnost ovladavanja jezikom kao osnovnim komunikacijskim sredstvom i jezičnim izražavanjem, odnosno priopćavanjem i prijenosom poruka u svrhu integriranja u nastavni proces. Jezično se izražavanje može ostvariti: usmenom komunikacijom (izražavanje govorom ili govoreni jezik) i pismenom komunikacijom (izražavanje pismom ili pisani jezik). I govorno i pisano izražavanje temelji se na primanju, odnosno recepciji, i proizvodnji, odnosno produkciji, jezičnih poruka. U pisanju se jezične poruke ostvaruju bilješkama, porukama, poslovnim i osobnim pismima, člancima, pisanim izvještajima, vijestima i obavijestima, stvaralačkim pisanim oblicima poput sastavaka, priča, romana, pjesama i sl. Osim govornoga i pismenoga izražavanja, jezično se izražavanje sastoji od nekoliko različitih, ali povezanih odrednica jezika: (djelomično) jezična kultura⁸, komunikacijska kompetencija⁹, jezično izražavanje kao nastavno područje¹⁰, jezične djelatnosti¹¹, razina uporaba jezika¹². (Pavličević-Franić 2005: 87-89).

Zbog osobitosti učenja dječje jezične komunikacije slušanjem i oponašanjem odraslih govornika, jezičnome se izražavanju mora posvećivati velika pozornost koja se najbolje postiže stvaralačkim izražavanjem u Hrvatskome jeziku razvijajući svoj jezični izričaj.

⁸ Jezična je kultura (u novijoj literaturi jezično izražavanje u značenju govorne i pisane jezične komunikacije zbog ovisnosti o jezičnoj politici i planiranju) svjesno njegovanja kultura izražavanja i djelatno zalaganje u korist književnoga jezika.

⁹ Komunikacijska kompetencija odnosi se na komunikacijske sposobnosti i osposobljenosti pri jezičnome izražavanju u konkretnim komunikacijskim situacijama.

¹⁰ Jezično izražavanje kao nastavno područje odnosi se na odabir konkretnih sadržaja iz učenikove neposredne društvene okoline i njihove zorne prezentacije (perceptivne i misaone sposobnosti uz jezično-komunikacijske sposobnosti).

¹¹ Jezične djelatnosti odnose se na poticanje i usvajanje psiho-lingvističkih djelatnosti slušanja, razumijevanja, govorenja, čitanja i pisanja posebice na hrvatskome standardnome i zavičajnomu idiomu kroz pasivno i aktivno jezično znanje.

¹² Razina uporabe jezika u jezičnim idiomima različitih komunikacijskih sredina i govornika drugih jezika u jezičnim i multikulturalnim zajednicama Republike Hrvatske s nejednako razvijenima komunikacijskim sposobnostima.

(Pavličević-Franić 2005: 89-90). Nastava je Hrvatskoga jezika najopsežnija i najuže povezana sa svim ostalim predmetnim područjima jer omogućuje komunikaciju i ovladavanje sadržaja svih nastavnih predmeta, kao i uključivanje u cjeloživotno učenje. (NPP 2006: 25). Iako je predmet zastupljen od prvoga do osmoga razreda i obuhvaća nastavna područja hrvatskoga jezika, književnosti, jezičnoga izražavanja i medijske kulture, diplomski rad odnositi će se na jezično izražavanje, stoga će se svrhe, ciljevi i zadaće odnositi na to nastavno područje.

Opismenjavanje djeteta, kao jedna od glavnih zadaća obrazovnog procesa, u širem kontekstu označava poučavanje djeteta grafomotoričkim sposobnostima, odnosno slovnj pismenosti, poučavanju pisanja u smislu sastavljanja i stvaranja teksta, odnosno literarnj pismenosti i pismenosti unutar pojedine struke¹³. (Nikčević-Milković 2006: 71). Nadalje, informatičkoj pismenosti, medijskoj pismenosti, duhovnoj pismenosti, tehničkoj pismenosti, prirodoznanstveno-matematičkoj pismenosti, ekološkoj pismenosti, kineziološko-zdravstvenoj pismenosti, nacionalnoj pismenosti, civilizacijskoj pismenosti itd. Posebnu pozornost obratit će se na opismenjavanje u užem smislu, odnosno procesu učenja pisanja. Sastavnice koje predstavljaju cjelovit proces učenja pisanja su: grafomotoričke aktivnosti ili oblikovanje slova i pisanje kao stvaranje teksta. Grafomotoričke aktivnosti ili oblikovanje slova sastavnice su nižeg reda procesa pisanja kojima se u ovome diplomskome radu neću baviti, usprkos njihovom prožimanju i utjecaju na sastavnice višeg reda. Nakon što učenik usvoji glas, moga usvojiti obostranu vezu „glas-slovo“ što se u psihologiji naziva šifriranje¹⁴ i obrnuto dešifriranje¹⁵ poruke čime učenik otkriva značenja cjeline. To je središnja točka razvoja predčitačkih vještina. (Pavličević-Franić 2005: 99).

Osposobljavanje učenika za jezičnu komunikaciju temeljni je cilj nastave Hrvatskoga jezika ostvaren svakom sastavnicom poštujući načelo primjerenosti razine učenikove jezično-komunikacijske sposobnosti. Poštujući komunikacijski model učenja jezičnoga izražavanja, tri se temeljna zadatka trebaju integrirati s ostalim područjima predmeta Hrvatski jezik: spoznajni zadatci (usvajanje znanja), funkcionalni zadatci (razvoj sposobnosti) i odgojni zadatci (razvoj pozitivnih stavova i osobina ličnosti). (Pavličević-Franić 2005: 115). Osim ostvarivanja uspješne usmene i pisane komunikacije, zadaće jezičnoga izražavanja uključuju

¹³ Prema Rosandiću (2001) pojam pismenosti odnosni se na: znanje čitanja, pisanja ili samo pisanja, skup sredstava za sporazumijevanje koja obuhvaća pojmove grafičkoga sustava, alfabeta i ortografije konkretnoga jezika, svojstvo pravilnoga pisanja, svojstvo odabira stila u pisanju, posjedovanje i uporabu pisma u nekog naroda, staru književnost (hrvatska srednjovjekovna pismenost) i pisane spomenike.

¹⁴ Šifriranje je vještina prepoznavanja grafičkih znakova, odnosno slova.

¹⁵ Dešifriranje je vještina zamjene, odnosno dešifriranje glasova pomoću slova i slova pomoću glasova.

razvoj sposobnosti izražavanja doživljaja, osjećaja, misli i stavova te stvaranje navika uporabe pravogovornih (ortoepskih) i pravopisnih (ortografskih) norma. Nastava uključuje ovladavanje standardnim hrvatskim jezikom i standardiziranim tiskanim i pisanim latiničnim pismom, a pridonosi razvoju jezično-komunikacijskih i literarnih sposobnosti pri govornoj i pisanoj uporabi u svim funkcionalnim stilovima, čitateljskih interesa i kulture kao i osvješćivanju važnosti znanja hrvatskoga jezika i poštivanju prema jeziku, narodu, književnosti i kulturi. (NPP¹⁶ 2006: 25). Tako se suzbija strah od jezika i osvješćuju razlike između standardnoga jezika i zavičajnih idioma s ciljem postupnog usvajanja hrvatskoga jezičnog standarda.

2.1. Pisani jezik u razrednoj nastavi

Jezične sposobnosti ostvaruju se jezičnim djelatnostima i misaonom obradbom kroz primanje i odašiljanje poruka ili jezičnom proizvodnjom govorenjem ili pisanjem. (NPP 2006: 25). Dok govorena riječ ne trpi promjene, pisana se riječ može pomno planirati i usavršiti. Proces sustavnoga poučavanja pisanja započinje polaskom u školu. Pisanju prethodi priprema ostvarena u vrtiću gdje se provode vježbe motoričkih aktivnosti šake pri pisanju, vizualno usvajanje simbola koja se bilježe slova i predvježbe za početno pisanje koje se provode u prvome polugodištu prvoga razreda. (Pavličević-Franić 2005: 89-90).

Lingvistika teksta definira tekst na više načina. Prema Rosandiću (2001) tekst je cjelina organizirana po zakonima gramatike i logike određenoga jezika, odnosno završena jezična jedinica stvorena prema pravilima gramatike nekoga jezika... Tekst je priopćavanje koje se ostvaruje jezičnim sredstvima tematsko-obavijesnoga jedinstva koja čine njegovu logičku organizaciju. Prema Pavličević-Franić (2005) tekstom se smatra svaki govoreni ili pisani iskaz koji ima obilježja koherentnosti¹⁷ i kompletnosti¹⁸... To je krajnji rezultat međudjelovanja spoznajnih procesa, znanja o predmetu i piščeva odnosna prema sadržaju o kojem piše.

Pisanje, kao jedna od osnovnih jezičnih djelatnosti, složena je produktivna¹⁹ djelatnost koja ponajprije zahtijeva poznavanje slovnoga sustava, usvajanje gramatičko-pravopisnih pravila i normi nekoga jezika, a služi ostvarivanju komunikacije među ljudima, odnosno

¹⁶ Nastavni plan i program za osnovnu školu. (2006), Zagreb: Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa

¹⁷ Koherentnost u smislu povezanosti sadržaja, gramatičke strukture, kompozicije i stila.

¹⁸ Kompletnost u smislu dovršenosti, potpunosti i smislenosti tekstualne cjeline.

¹⁹ Prema Rosandiću (2001) složena je produktivna djelatnost jer uključuje tjelesnu (motoričku i vidnu) i psihičku djelatnost.

prenošenju poruke. Temelji se na znakovnom bilježenju (najčešće slovima), slogovima (slogovno pismo), likovnih elementima (slikovno pismo) i simbolima (stenografsko pismo). (Pavličević-Franić 2005: 98-99).

Pisanje, odnosno pisani jezik gramatički je postojaniji od govorenoga jezika jer ima svoju pravopisnu, gramatičku, stilsku i leksičku normu, funkcionalne stilove i oblike izražavanja. To su zakonitosti pisanoga jezika na kojima se temelji kultura pisanja. Kultura pisanja ostvaruje se cjelokupnim procesom učenja pismenog izražavanja, a njezini pokazatelji su: oblikovan grafemski sustav (pisanje slova u skladu s vrstom pisama na kojem se ostvaruje komunikacija), stupanj usvojenosti pravopisne norme u cjelini, stupanj usvojenosti gramatičke norme standardnoga jezika na morfološkoj, sintaksoj i leksičkoj razini, stupanj usvojenosti stilističke norme, stupanj usvojenosti znanja o tekstu (zakonitostima oblikovanja teksta), stupanj kritičkoga odnosa prema vlastitome i tuđem tekstu, sposobnost uočavanja i vrjednovanja značajki teksta i sposobnost uočavanja pogrešaka u tekstu. (Rosandić 2001: 13-15).

Pisanje možemo promatrati kao vještinu stvaranja teksta, budući da se može podučavati i naučiti smotreno oblikovanim treninzima, vježbama i strategijama pisanja najčešće na konkretnim tekstovima. Posebnost pisanoga jezika postiže se kombinacijom gramatičkih, leksičkih, stilističkih i grafičkih sredstava čime se ističe logička i emocionalna izražajnost. Grafička sredstva rabe se za isticanje poruka²⁰ uporabom različitih znakova i tipova slova i tiska te spacioniranjem. (Rosandić 2001: 14).

Odnos pisca i čitatelja razlikuje se od odnosa govoritelja i slušatelja jer ne traži neposrednu (živu) prisutnost osobe koja prenosi poruke te ona traži i dopušta zaustavljanje procesa u svrhu oblikovanja poruke, ali traži potpunu dovršenost jer nema dopunskih sredstava za izražavanje poruka. (Rosandić 2001: 14).

U početnoj nastavi jezičnoga izražavanja ne postoje veće razlike između pisanoga i govorenoga jezika jer učenici poistovjećuju pisani i govoreni jezik pišući onako kako govore. Svjesno osamostaljivanje pisanoga jezika započinje na kraju drugoga razreda. (Rosandić 2001: 13). Prema Milasovom istraživanju (2007) nedvojbeno je dokazano da učenici svih triju ispitivanih skupina, odnosno učenici trećih, petih i sedmih razreda, imaju razvijenu svijest o tome da se u pisanju treba jezikom služiti ponešto drugačije nego u govoru, no isto se tako mogu jasno uočiti pravilne razlike među trima skupinama. Usto, analiza samih tekstova

²⁰ Isticanje poruka u pisanome tekstu jednom riječju postiže se tipografijom.

otkriva kako neki učenici, u pravilu ispodprosječni, još premalo poznaju pisani jezik te je on još uvijek pod snažnim utjecajem govornoga jezika. Kako tvrdi Milas, *takvi se učenici pri stvaranju pisanoga jezika nemaju ni na što drugo osloniti*, no znanje govornoga jezika nije dovoljno za dobro ovladavanje pisanim jezikom. (Milas 2007: 55-56).

No čitanje je iznimno važno i radi usvajanja osobitosti pisanoga jezika. (Milas 2007: 57) „Istraživanja pokazuju da su čitanje i pisanje u visokoj korelaciji. Napredni čitači i oni koji vole čitanje u prosjeku postižu i bolje rezultate u pisanju.“ (Nikčević-Milković 2006: 74). Tako je u udžbeniku Moja staza 4 prvo učenici vježbaju i razvijaju vještinu čitanja te nakon nekoliko vježbi nadograđuju se na pisanje i analitičko-sintetičkog promišljanja o tekstu.

2.2. Pismene vježbe u nastavi Hrvatskoga jezika; jezično izražavanje

U nastavi predmeta Hrvatski jezik, jezično se izražavanje²¹ ponajprije odnosi na načine usmenoga i pismenoga izražavanja, odnosno primjene jezičnih djelatnosti. Četiri su osnovne jezične djelatnosti²²: slušanje, govorenje, čitanje i pisanje, a prateći djetetov jezičnokomunikacijski razvoj, jezično izražavanje obuhvaća psiholingvističke djelatnosti: slušanje ⇒ razumijevanje ⇒ govorenje ⇒ čitanje ⇒ pisanje ⇒ prevođenje. Svaka jezična djelatnost ima svoje komunikacijske²³, psiholingvističke²⁴, sociolingvističke i lingvodidaktičke²⁵ posebnosti koje se u procesu jezičnoga razvoja i nastavi predmeta Hrvatski jezik međusobno isprepliću, preklapaju i nadopunjuju. (Pavličević-Franić 2005: 87-91). Nastavno područje jezično izražavanje uključuje govorne i pismene vježbe²⁶. U nastavi Hrvatskoga jezika postoje govorne i pismene vježbe, ali u diplomskome radu obradit će se samo pismene vježbe.

Prema Rosandiću (2001) pismene vježbe služe razvijanju tehnike pisanja, usvajanju grafemskoga sustava, estetskom oblikovanju slova (čistopis), stjecanju pravopisnih navika, usvajanju gramatičke norme, bogaćenju rječnika, razvijanju stila, usvajanju pravila i zakonitosti oblikovanja teksta, organiziranju i pronalaženju sadržaja. Pismene vježbe dijele se

²¹ Postupno se tijekom školovanja kod učenika potiče razvoj poznavanja gramatičke, pravogovorne, pravopisne, leksičke i stilističke jezične norme, izražavanje riječima i načinom koji su u skladu sa situacijom, temom, sadržajem, predznanjem, sugovornicima, raspoloženjem, sposobnosti upotrebljavanja jezičnoizražajna sredstva i pravilan i svrhovit leksički izbor u traženom trenutku kao i sposobnost odabira primjerenoga jezičnoga idioma.

²² U stručnoj literaturi rabe se nazivi: jezična aktivnost, vještina i sposobnost.

²³ Komunikacijske posebnosti ostvaruju se tijekom procesa sporazumijevanja u svrhu što uspješnijeg priopćajnoga procesa.

²⁴ Psiholingvističke posebnosti odnose se na uvažavanje razvojne dobi, kognitivnih mogućnosti i individualnih osobina ličnosti u komunikacijskome procesu (situacijski se i kontekstno razlikuju od sociolingvističke karakteristike).

²⁵ Lingvodidaktičke posebnosti realiziraju se tijekom sustavnoga učenja jezika kroz organizirane i metodički oblikovane pristupima, metodama i postupcima radi što bržeg i učinkovitijeg razvoja komunikacijske kompetencije učenika.

²⁶ U jezikoslovnoj literaturi pod jezičnim se vježbama označavaju usmene i pismene vježbe.

na: prepisivanje teksta (doslovno), prepisivanje s preinakama, odgovori na pitanja, pitanja o tekstu, vježbe sređivanja rečenice/teksta, vježbe dopunjavanja rečenice/teksta, vježbe skraćivanja rečenice (sažimanja) teksta, vježbe zamjenjivanja, diktati (stvaralački diktat s umetanjem ili promjenom riječi, diktat po ključnim riječima, diktat s obrazloženjem...), leksičke vježbe, gramatičke vježbe, stilističke vježbe, kompozicijske vježbe, promatračke vježbe i istraživačke vježbe.

Tijekom pisanja učeničkih sastavaka, pismene vježbe koje se provode su: prepisivanje teksta s preinakama, vježbe sređivanja rečenice/teksta, vježbe dopunjavanja rečenice/teksta, vježbe skraćivanja rečenice (sažimanja) teksta, vježbe zamjenjivanja te ponekad: odgovori na pitanja i pitanja o tekstu.

Za ocjenjivanje pismenih vježbi i kontrolnih zadataka mogu se uspostaviti jedinstveni kriteriji ocjenjivanja ili koristi utvrđene norme ocjenjivanja po razredima.

Kod ostvarivanja pismenih vježbi, svaka komunikacijska situacija i pripadajuće vježbe u obliku igara osmišljene su u skladu s osnovnim didaktičkim načelima i raznoliko oblikovane. Kreće se od načela primjerenosti i zanimljivosti, zatim životnosti, postupnosti i sustavnosti, obavijesnosti i individualnosti prateći uporabu raznolikih nastavnih sredstava, pomagala i medija što olakšava percepciju i produžava trajnost zapamćivanja. (Pavličević-Franić 2005: 78). Opće je poznato da se dijete prema spoznajama razvojne psihologije razvija postupno, stoga je opravdano govoriti o postupnome jezičnom razvoju. Poštujući te spoznaje, nastava pismenosti usklađuje se s psihičkim i jezičnim razvojem, uvažavajući individualni razvoj učenika, odnosno načelom postupnosti. (Rosandić 2001: 20). Osim spomenutih načela, Rosandić (2001) ističe važnost načela interesa i motivacije. Interes i motivacija međusobno su povezani, a neki ih teoretičari poistovjećuju. Motivacija je psihički proces koji učenike pokreće na određenu djelatnost i ponašanje, dok je interes osobina utemeljena na čvrstoj organizaciji znanja, osjećaja i djelatnosti gdje objektom interesa postaje predmet kojem je usmjerena pozornost povezana s prethodnim iskustvom, interesima, potrebama, željama, motivima, namjerama, znanju, vještinama i sposobnostima osobe.

Svrha pismenih vježbi ponajprije je poticanje pisanoga jezika i razvijanje pisanoga izražavanja standardnim hrvatskim jezikom te drugim uporabnim idiomima sredine. (Pavličević-Franić 2005: 115).

Pismene vježbe u nastavi jezičnoga izražavanja moraju biti funkcionalne, lingvistički postupne, didaktički primjerene i prilagođene psihofizičkim mogućnostima i interesima učenika i usmjerene na razvoj komunikacijskih sposobnosti i kompetencija jezičnoga

izražavanja. Tematski se oslanjaju na sadržaje svih jezičnih i izvanjezičnih područja. (Pavličević-Franić 2005: 116).

Što će se i kada vježbati ovisit će o potrebama učenika, kao i zahtjevima jezičnoga programa. Najčešće se vježba sadržaj s kojim većina učenika ima poteškoća u ovladavanju standardnim jezikom. Sadržaji pismenih vježbi najčešće se uvježbavaju na različitim vrstama funkcionalnih ili književnoumjetničkih tekstova zasićenih jezičnim sadržajem koji se uvježbava. U skladu s jezičnim sadržajem, odnosno svrhom kojom se uvježbava, pismene vježbe dijele se na: gramatičke vježbe (fonološke, morfološke, sintaktičke), leksičke vježbe (leksičko-semantičke, leksičko-gramatičke, leksičko-stilističke), pravopisne (ortografske) vježbe (vježbe i zadatci, diktati, sastavci) i stilsko-kompozicijske vježbe (razgovaranje, opisivanje, pripovijedanje, tumačenje, raspravljanje, upućivanje). Prema stupnju izvornosti, odnosno načinima i postupcima provođenja vježbe, pismene vježbe dijele se na: prepisivanje, diktate, pisanje odgovora na pitanja i sastavljanje vlastitih sadržaja. (Pavličević-Franić 2005: 116-118).

Prema Nastavnom planu i programu²⁷ pisane su vježbe za: prvi razred – usvajanje latiničnog pisma (velika i mala tiskana i pisana slova), prepisivanje slova, riječi, rečenica, provjeravanje urednosti i čitkosti pisanja slova, riječi i rečenica, diktat za vježbanje, kontrolni diktat, odgovori na pitanja, stvaranje samostalnih rečenica prema slici, predmetu, riječi; drugi razred: usvajanje i provjeravanje sposobnosti pisanja, ovladavanje prostorom za pisanje, prepisivanje slova, riječi, rečenica, provjeravanje urednosti i čitljivosti pisanja slova, riječi, rečenica, diktati za vježbanje, kontrolni diktat, odgovori na pisana pitanja, stvaranje samostalnih rečenica prema slici, predmetu, riječi, mirisu i opipu, pisanje razglednice i čestitke; treći razred: prepisivanje riječi, rečenica i ulomaka teksta, diktat za vježbanje pravopisnih pravila (č, ć, d, dž, je, ije), kontrolni diktat, autodiktat (nekoliko rečenica), odgovori na pitanja, vježbanje pisanja velikih slova, pisana obavijest, pisanje dopisnice, čestitke, sastavljanje rečenica o predmetu ili slici, rješavanje križaljki; četvrti razred: provjeravanje urednosti i čitljivosti pisanja, opis lika/likova - postavljanje pitanja i odgovora, pismene vježbe usmjerene na obrađena područja iz pravopisa (č, ć, dž, đ, lj, nj, skupovi ije/je, veliko i malo slovo, pisanje skraćenica, npr. Nama, Varteks), pisana obavijest, autodiktat,

²⁷ Pismene vježbe koje se ne nalaze u Nastavnom planu i programu su: prepisivanje teksta za provjeru usvojenosti slovopisa (doslovno prepisivanje), pismene vježbe s preinakama (primjerice tekst iz sadašnjosti potrebno je prebaciti u prošlost), različiti odgovori na postavljena pitanja, vježbe dopunjavanja rečenica, vježbe skraćivanja rečenica i različite vrste diktata.

izborni diktat, diktat sa sprečavanjem pogrešaka, kontrolni diktat, pisanje čestitke i pisma i pisanje triju školskih zadataka tijekom školske godine.

2.3. Nacionalni okvirni kurikulum; jezično-komunikacijsko područje

Nacionalni okvirni kurikulum razvojni je dokument i temelj za izradbu predmetnih kurikuluma i kurikulumskih dokumenata, a središnji dio čine učenička postignuća za odgojno-obrazovna područja razrađena po odgojno-obrazovnim ciklusima te opisima i ciljevima međupredmetnih tema usmjerenih na razvijanje ključnih učeničkih kompetencija. Jedan od osam temeljnih kompetencija zemalja članica Europske Unije jest komunikacija na materinskomu jeziku koja osposobljava na pravilno i stvaralačko usmeno i pisano izražavanje i tumačenje koncepata, misli, osjećaja, stavova i činjenica te jezično međudjelovanje u nizu različitih društvenih i kulturnih situacija, uključujući razvoj svijesti o pozitivnom i društveno odgovornom utjecaju jezika na druge. (NOK²⁸ 2011: 16-17). Interdisciplinarni pristup i međupredmetno povezivanje omogućuju cjelovit pristup razvoju učeničkih kompetencija u svakom pojedinom odgojno-obrazovnom području, a područje kojim ću se baviti u diplomskome radu jest jezično-komunikacijsko područje u prvome ciklusu, djelatnost pisanja.

Jezično-komunikacijsko područje učenicima omogućuje stjecanje znanja, razvoj vještina i sposobnosti te usvajanje vrijednosti i stavova povezanih s jezikom, kulturom i komunikacijom. U predmetima jezično-komunikacijskoga područja jezik je istovremeno i sadržaj i sredstvo učenja i poučavanja, ali i osnova za cjelovit osobni i društveni razvoj. Potrebno je osvijestiti važnost poznavanja hrvatskoga jezika, naroda, književnosti i kulture u svrhu razvoja nacionalnog identiteta i nužnoga obostranog poštivanja govornika ostalih materinskih jezika potičući poštivanje različitosti i tolerancije. U odnosu na odgojno-obrazovne ciljeve i zadatke HNOS-a²⁹, NOK naučit će učenike: prikladno jezično reagirati u međudjelovanju sa sugovornicima u različitim situacijama razvijajući (samo)poštovanje, osim za vlastiti jezik, kulturu i književnost razviti razumijevanje, zanimanje, poštivanje i skrb za jezike drugih naroda u Hrvatskoj, Europi i svijetu, razviti vlastitu istraživačku radoznalost propitivanjem, razumijevanjem i rješavanjem problema stječući time samopouzdanje te zadovoljstvo radom i postignutim uspjehom, znati pronalaziti različite izvore informacija i koristiti se njima, procjenjivati njihovu pouzdanost i korisnost za proučavanje određene teme,

²⁸ Nacionalni okvirni kurikulum za predškolski odgoj i obrazovanje te opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje. (2011) Zagreb: Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa

²⁹ Hrvatski nacionalni obrazovni standard za osnovnu školu. (2006), Zagreb: Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa

prepoznavati njihov kontekst i autorovu namjeru, te u korak sa suvremenošću, razumjeti različite medijske jezike te ih uspješno rabiti u učenju i komunikaciji, posebno informacijsko-komunikacijsku tehnologiju. Jezično-komunikacijsko područje, poštujući načela postupnosti i primjerenosti, učenike osposobljava za uporabu jezika slušanjem, govorenjem, čitanjem i pisanjem prateći istu strukturu: priprema, primjena strategija, razumijevanje, osobni razvoj, rad na primjerima (ostvarivanje) i odnos prema drugim kulturama. (NOK 2011: 55-56).

U prvome ciklusu, koji traje od prvoga do četvrtoga razreda osnovne škole, djelatnost pisanja uključivat će: pripremanje za pisanje tekstova, primjenu strategija za pisanje, ostvarivanje pisanih tekstova, pisanje s potrebom i zadovoljstvom i upoznavanje i poštivanje hrvatske kulture, kulture nacionalnih manjina u Republici Hrvatskoj i drugih kultura. Tijekom pripremanja za pisanje tekstova učenici će isplanirati oblik jednostavnih funkcionalnih i stvaralačkih, zadanih i samostalno odabranih, vezanih tekstova i njihovih dijelova, razlikovati i odabrati ključne riječi i ideje u skladu s temom, namjenom, čitateljem, slušateljem ili publikom. Učenik će primjenom strategija za pisanje: odabrati i primijeniti temeljne kognitivne, metakognitivne i društveno-afektivne strategije prije i tijekom pisanja, razlikovati, odabrati i primijeniti potrebne, bitne i zanimljive podatke i važne pojedinosti radi oblikovanja jednostavnih funkcionalnih i stvaralačkih, zadanih i samostalno odabranih, vezanih tekstova te usvojiti temeljne strategije samostalnoga i suradničkoga učenja u međudjelatnoj didaktičkoj situaciji i izvan nje. U etapi ostvarivanje pisanih tekstova učenici će: oblikovati i napisati jednostavne funkcionalne i stvaralačke, zadane i samostalno odabrane, vezane tekstove s obzirom na namjenu i čitatelja, slušatelja ili publiku te primijeniti temeljnu jezičnu (gramatičku i pravopisnu) normu i rječnik u skladu s dobi i obilježjima jednostavnih funkcionalnih i stvaralačkih, zadanih i samostalno odabranih, vezanih tekstova s obzirom na namjenu i čitatelja, slušatelja ili publiku. U etapi pisanje s potrebom i zadovoljstvom učenik će: pisanjem izreći vlastito mišljenje, doživljaj i stav, procijeniti i samoprocijeniti svoj tekst i prilagoditi ga čitatelju, slušatelju ili publici u različitim situacijama i tako steći zanimanje, pozitivan odnos prema pisanju i kulturu pisanja te preuzeti odgovornost za napisano u skladu s dobi i u različitim situacijama. U etapi koja se odnosi na upoznavanje i poštivanje hrvatske kulture, kultura nacionalnih manjina u Republici Hrvatskoj i drugih kultura učenik će: prepoznati i poštovati obilježja hrvatske, svoje i drugih kultura u svojem bližem okružju te uočiti i prihvatiti različitosti i vrijednosti hrvatske, svoje i drugih kultura u skladu s općeprihvaćenim humanističkim vrijednostima u svojem bližem okružju te ih izraziti pisanjem. (NOK 2011: 60-61).

2.4. Metodika nastave jezičnog izražavanja

Prema Beženu (2008) nastava svakog nastavnog predmeta uvijek ima zajednička obilježja odgojno-obrazovnoga procesa s posebno osmišljenim pedagoškim i didaktičkim³⁰ okvirima koji uvažavaju različitosti nastavnih sadržaja. Prema Klaiću (1998), metodika (grč. *methodos*) je znanost o metodama nastave uopće (metodologija) i pojedinih nastavnih predmeta posebno (specijalna metodika). Predmet Hrvatski jezik složeni je predmet koji zahtjeva primjenu odgovarajućih metoda po metodičkim disciplinama i disciplinama užeg područja. (Bežen 2008: 90).

Metodičko oblikovanje jezičnog izražavanja odlikuje stilistika kao temeljna matična disciplina, ali i znanja drugih jezikoslovnih disciplina i psiholingvistike. (Bežen 2008: 95). Lingvistika teksta temeljena na najnovijim metodičkim koncepcijama polazi od rezultata znanosti o tekstu, a bavi se stvaranjem teksta (produkcijom), primanjem teksta (receptcijom) i opisivanjem, tumačenjem i vrjednovanjem teksta (deskripcijom, interpretacijom i valorizacijom³¹). Drugim riječima, na predlošku tekstne lingvistike razvija se metodička teorija o načinima nastajanja i stvaranja teksta i njegovu vrjednovanju. (Rosandić 2001: 39).

Metodički zahtjevi u osmišljavanju teme i naslova su: pažljivo udublјivanje u smisao teme, određivanje i osmišljavanje sadržaja kojim se tema konkretizira, određivanje vrste teksta u kojem će se tema oživotvoriti (opis, pripovijedanje, raspravljanje), stvaranje kompozicijskoga plana za razvijanje teme. Na temelju spomenutih postupaka utvrđuje se: predmet o kojem će se pisati, smisao i svrha pisanja, odnos pisca prema predmetu pisanja i vrsta teksta i način njegova jezično-stilskoga oblikovanja. Za tu svrhu uspostavljaju se posebne vježbe³² za osmišljavanje teme i naslova te posebni kriteriji vrjednovanja ponuđenih naslova. (Rosandić 2001: 67-70).

Ključna pravila suvremene metodike pismenosti su: imati što napisati (sadržaj koji treba izraziti), osjećati potrebu da se nešto napiše (unutarnja motivacija) i imati sredstva kojima se

³⁰ Osim u knjizi „Teorija i praksa nastave hrvatskoga jezika 1“ (1996), Stjepko Težak nigdje drugdje ne razdvaja nazive *didaktika hrvatskoga jezika* i *metodika hrvatskoga jezika* stoga je usustavljeno govoriti metodika (bez nastavnog predmeta jer su ostali nazivi pleonazmički).

³¹ Valorizacija (lat.) znači određivanje vrijednosti, procjena.

³² To su tematske vježbe, a dijele se na: raščlanjivanje naslova (otvoren opis ili odabir ponuđenih tema), proširivanje teme, jezično oblikovanje naslova (oblikuje se nakon odabira teme).

to ostvaruje (jezična i druga grafičko-likovna sredstva kojima se sadržaj ostvaruje) što potiče interdisciplinarnost³³. (Rosandić 2001: 22).

U svrhu poboljšanja jezične osposobljenosti u razrednoj nastavi, proces učenja jezika usmjeren je na razvoj općih komunikacijskih sposobnosti i razvoju ličnosti, razvoju učenikova izraza, usvajanju rečenične strukture i usvajanje jezičnih djelatnosti aktivnoga slušanja, govorenja, čitanja i pisanja na materinskome standardnom³⁴ jeziku i bogaćenje učenikova rječnika. Kao temeljni način učenja i poučavanja najbolje postiže didaktičkom igrom³⁵, indukcijom³⁶ kao osnovnim izvedbenim postupkom postignutom razinom funkcionalne primjene³⁷ za usvajanje i vrednovanje jezičnih sadržaja. (Pavličević-Franić 2005: 9-13, 75).

Nastavna praksa potvrđuje da je učenje uspješnije što je učenik motiviraniji, zainteresiraniji i aktivniji u učenju što razvija pozitivan odnos prema jezičnome gradivu koje učenjem u igri usvaja. Tako povećava interese učenika, izaziva njihovu pažnju, povećava koncentraciju, traži aktivno sudjelovanje što rezultira značajnim uspjehom (napretkom) u učenju, uspješniju koncentraciju pažnje i olakšava se razumijevanje sadržaja učenja.

Funkcionalna je jezična komunikacija metoda primjene humanističke edukacije gdje je jezik u funkciji konkretnoga sporazumijevanja koja u središte nastavnog procesa stavlja pojedinca, poštujući kognitivne sposobnosti, emocije i ponašanje. Tako se jezik upoznaje u njegovoj sveukupnosti, kao sustav u funkciji, a predmet su učenja stvarna jezična materija svakodnevnih komunikacijskih situacija, a ne samo izdvojeni oblici, pravila i definicije. Primjerice, usvajanje osobina hrvatskoga standardnoga jezika usvajaju se ne samo učeći gramatiku i pravopis, nego se nastava jezika povezuje s nastavom izražavanja, književnosti, medijske kulture, stilistike ili korelira s drugim nastavnim predmetima. Jezičnofunkcionalne zadaće odnose se ponajprije na bogaćenje rječnika; razvijanje jezičnih djelatnosti slušanja, govorenja, čitanja i pisanja; zapažanje jezičnih činjenica na svim gramatičko-pravopisnim razinama i razlikovanje bitnoga od nebitnoga; usvajanje i automatizacija pojedinih paradigmatičkih oblika; izricanje rečeničkih struktura tipičnih za pojedinu komunikacijsku

³³ Interdisciplinarnost je interakcija raznih disciplina, odnosno prožimanje spoznaja iz jedne znanosti u drugu radi rješavanja određenih problema i zadataka.

³⁴ Standardni je jezik jedinstveno, normirano i službeno priopćajno sredstvo sporazumijevanja svih pripadnika nekoga naroda. Rabi se u svim službenim komunikacijskim situacijama, a temelji se na štokavskoj osnovici ijekavskoga/jekavskoga izgovora. Razlikuje se od književnoga jezika, odnosno jezika kojim se pišu književnoumjetnička djela i razgovornoga jezika.

³⁵ Didaktička igra, kao oblik simulacije temeljen na principima komunikacije, sociologije i humanističke edukacije, složena je pedagoška aktivnost koja omogućuje stjecanje znanja, razvoj sposobnosti i doživljavanje posljedica vlastitih postupaka. Prikadna je za korištenje u nastavi zbog promjenjivosti i primjenjivosti u različitim situacijama i nastavnoj strukturi.

³⁶ Indukcija kao izvedbeni postupak jest konstruktivno organiziran sadržaja od poznatog do teorijskog znanja.

³⁷ Razina funkcionalne primjene stavlja govornu i pisanu komunikaciju u središte odgojno-obrazovnoga procesa potičući individualnost, kreativnost, samostalnost i maksimalan angažman učenika i učitelja.

situaciju; utvrđivanje kompozicijsko-stilističke strukture u usmenome i pisanome sporazumijevanju; izricanje vlastitoga mišljenja u obliku vezanoga teksta; poticanje sposobnosti uživljavanja i maštanja; usvajanje normi komuniciranja kada u komunikaciji sudjeluje više osoba i sl. Dakle, u središtu je odgojno-obrazovnoga procesa govorna i pisana komunikacija koja potiče individualnost, kreativnost, samostalnost i maksimalan angažman učenika i učitelja.

Metoda indukcije učenje i poučavanje konstruktivno organizira od pojedinačnoga, poznatoga, jednostavnijega jezičnoga sadržaja do uopćavanja i teorijskoga znanja na primjerima iz svakodnevnoga života, bez gramatiziranja i učenja napamet definicija. Takvo učenje i poučavanje potiče individualnost, kreativnost, individualno „otkrivanje“ učenja i samostalnost u radu osobito u nastavi usmenoga i pisanoga izražavanja i jezičnoga stvaranja. (Pavličević-Franić 2005: 76-79).

2.5. Samostalno stvaranje priče u četvrtome razredu osnovne škole

U nastavi izražavanja tri su temeljne faze u razvoju opće pismenosti: usvajanje velikih i malih tiskanih i pisanih slova te svladavanje tehnike pisanja; učenje pravopisnih (ortografskih) pravila i zakonitosti pisanja; stvaralačko pisanje. (Pavličević-Franić 2005: 100).

Kada se vještina pisanja, gledana kao sustav slovnoga bilježenja, usvoji i automatizira te kad se nauče gramatičko-pravopisna pravila jezika, ona prerasta u proizvodnu sposobnost stvaralačkoga izražavanja, odnosno kreativnoga pisanja. (Pavličević-Franić 2005: 99-100).

Stvaranje sastavka zahtijeva određenu razinu jezičnoga predznanja, razvijene sposobnosti izražavanja vlastitih misli, stavova, osjećaja, komunikacijskih kompetencija i kognitivnih kompetencija, odnosno odgovarajući spoznajni razvoj kojemu prethodi niz misaonih aktivnosti. Važnu ulogu imaju i učenikove osobine ličnosti, poznavanje teme o kojoj se piše i motivacija za pisanje. (Pavličević-Franić 2005: 167).

Tema je sastavka logični subjekt koji je u odnosu s remom, odnosno logičkim predikatom. Tema teksta iskazuje se naslovom i logičkim vezama.³⁸ U naslovu se ostvaruje najviši stupanj značenjskoga sažimanja sadržaja. Logičko-semantičkim vezama izbjegavamo ponavljanje subjekta zamjenom (supstitucijom), odnosno u daljnjem tekstu semantičkim okruženjem (jasno je da se i dalje govori o istomu subjektu). Logičkim vezama dolazimo do tematskoga

³⁸ Logičke veze u tekstu utvrđujemo pitanjima potvrđujući tematsko jedinstvo teksta (svaka rečenica govori o toj temi).

jedinstva teksta (za svaku rečenicu možemo postaviti pitanje tko, što, kako, zašto) koje se ostvaruju tematskim jedinicama (tematskom mrežom riječi) čime dolazimo do informacijskoga (obavijesnoga) središta. Okvirna tema raščlanjuje se na podteme koje su organizirane po odlomcima.³⁹ (Rosandić 2001: 41-42). U razrednoj nastavi tematski se odabiru konkretni sadržaji, odnosno sadržaji iz djetetove neposredne socijalne, zavičajne i kulturne sredine. Pišući sastavak, učenik izražava vidne, slušne, opipne, okusne i mirisne doživljaje prenoseći obavijesti o svijetu koji ga okružuje.⁴⁰ (Rosandić 2001: 20).

„Samostalno stvaranje priče“ nastavna je jedinica područja jezičnoga izražavanja predmeta Hrvatski jezik (ključni pojmovi: sastavak, događaj, likovi, obrazovna postignuća: samostalno stvarati priču prema ponuđenomu sažetku; samostalno pisati sastavak (stvaralačko pisanje). Samostalno stvaranje priče u razrednoj nastavi prema Nastavnom planu i programu učenici ostvaruju sastavkom⁴¹ ili školskom zadaćom. U četvrtome razredu u svrhu pisanja učeničkog sastavka uvodi se nazivlje: uvod, zaplet i rasplet, a ne: uvod, glavni dio i zaključak kao što je to bilo u trećem razredu. (NPP 2006: 33).

Pismeni su sastavci završni produkt dugotrajnoga obrazovnoga procesa. Sastavak je složena stvaralačka djelatnost oblikovanja pisanoga vezanog teksta, odnosno oblik pismene jezične komunikacije učenika tijekom nastave jezičnoga izražavanja. (Pavličević-Franić 2005: 167). Pismeni sastavci vezani su u logički i stilsko-kompozicijski u smislenu cjelinu koja se odlikuje povezanošću jezičnih jedinica. To je najviša i najsloženija razina pismenoga izražavanja učenika gdje dolazi do izražaja učenikova kreativnost, sposobnost promatranja, zapažanja i zamišljanja, sposobnost logičkoga zaključivanja, raščlambe i uopćavanja, sposobnost planiranja i organizacije sadržaja, pravilna uporaba izražajnih sredstava te poznavanje gramatičko-pravopisnih, leksičkih i stilističkih jezičnih činjenica. (Pavličević-Franić 2005: 180).

Prema Rosandiću (2001) sljedeće su sposobnosti učenika očekivane za četvrti razred: tematski okvir: predmetni svijet (opis predmeta i pojava), vidna, slušna, opipna, okusna i mirisna svojstva predmeta i pojava; sposobnosti: neposredno promatranje (cjelovito osjetilno zahvaćanje pojava), samostalno prikupljanje podataka na temelju individualnog promatranja,

³⁹ Odlomak je jedan od grafičkih omeđenja podteme koji počinje novim retkom i uvučen je.

⁴⁰ U suvremenoj psihologiji opažanje (percepcija) aktivan je proces kojim se na temelju potrebe organizma traže obavijesti o sredini. Prvotno se zapaža oblik i kretanje, dok zapažanje prostora zahtjeva bogatije iskustvo i dodatno zaključivanje.

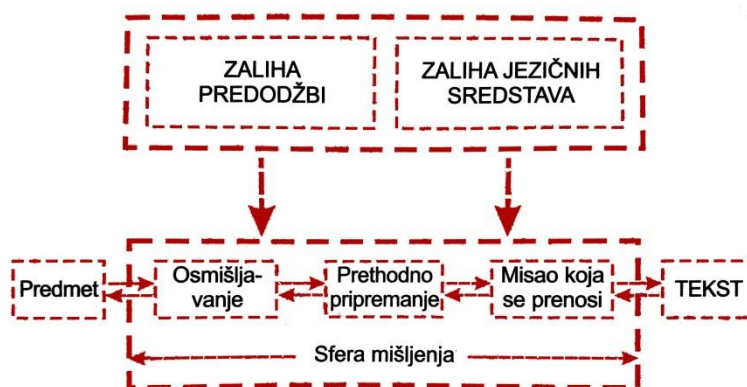
⁴¹ U literaturi postoji inačica stvaralačkog diktata, odnosno diktata po ključnim riječima u kojem učenici na temelju zadanih riječi i izraza samostalno sastavljaju cjelovite rečenice ili zaokružen tekst koji služi kao tekstovna podloga diktata. Predložene riječi zapisuju se na ploču ili plakat što se može izvesti na više načina. Tekst se dodatno oblikuje u suradnji s učenicima.

usustavljivanje (sistematizacija) zapažanja, plan opisivanja, osnovni elementi kompozicije opisa; izražajna sredstva: razvijeni oblik jednostavne rečenice (proširena subjektna i predikatna sintagma), dvočlana i višečlana subjektna sintagma, povezivanje dvaju ili više atributa uz imenicu, osnovni elementi slikovitog izražavanja (onomatopeje, usporedbe, personifikacije).

Svrha i zadaća provođenja pismenih sastavaka iako raznolika, prvenstveno se odnosi na usvajanje i utvrđivanje temeljnih odrednica usmenoga i pisanoga samostalnoga stvaralačkoga izražavanja, stvaranje smislenih, jasnih i funkcionalnih rečenica te usvajanje kompozicijske strukture pisanoga teksta. (Pavličević-Franić 2005: 181).

2.6. Proces pisanja učeničkih sastavaka

Prema Rosandiću (2001) proces stvaranja teksta postiže se sferom mišljenja prikazanomu na slici 1. U fazi pripremanja pisac aktivira zalihe predodžaba i misli te zalihe jezičnih sredstava kojima pridružuje nova jezična sredstva. Uspostavljanjem kompozicijske sheme, pisac ulazi u proces osmišljavanja sadržaja i izraza. Ovisno o piščevu stavu prema temi, pisac završava tekst posebno odabranim načinom pisanja.

Slika 1 Sfera mišljenja, Rosandić (2001)

Mišljenje kao intelektualna aktivnost niz je kognitivnih operacija (analiza, sinteza, komparacija, apstrahiranje, generalizacija...) kojima prethodi osjetilna spoznaja (percepcija). Razvojem kognitivnog mišljenja razvija se jezik što omogućuje proces učenja i govor kao sredstvo sporazumijevanja. Mišljenje, jezik i govor dijelovi su opće čovjekove spoznaje. (Pavličević-Franić 2005: 15-17). Svaka čovjekova misaona aktivnost započinje osjetilnom spoznajom. (Pavličević-Franić 2005: 167).

Prema Rosandiću (2001) tri su temeljne odrednice procesa stvaranja teksta: predmet o kojem se piše, pisac ili subjekt koji piše i tekst kao rezultat interakcije subjekta i objekta. U procesu stvaranja teksta najvažniji je odnos između: subjekta (osobe koja govori ili piše), objekta (ono o čemu se govori ili piše, sadržaj ili tema) i teksta (konačni produkt). (Pavličević-Franić 2005: 167). Predmet o kojem se piše može se spoznavati na više načina (u skladu sa spoznajnim razvojem osobe koja piše): neposrednim promatranjem, zamišljanjem, predočivanjem i razmišljanjem. Osim spoznajnih procesa, tekst je izraz pišćeve jezične kompetencije. (Rosandić 2001: 54-55).

Pisanje predstavlja proces „prevodenja“ vlastitih misli u pisanu riječ, odnosno proces rješavanja problema. (Nikčević-Milković 2006: 72). U literaturi postoje različiti načini pripremanja za pisanje. Prema Rosandiću (2001) učenicima je potrebno dati naputke prije pisanja u obliku pitanja: koji je povod za pisanje teksta, što želim tekstom postići, kome (za koga) pišem, zašto pišem i s kojom namjerom, želim li o nekoga obavijestiti, kritizirati, uputiti i sl., što trebam pisati, koji sadržaj prenijeti čitatelju, u kojem će obliku biti tekst. Prije konačnoga pisanja teksta, pripremu uključuje: pisanje natuknica koje se uključuju u temu, logičko sređivanje natuknica i drugih bilježaka, pisanje prve inačice teksta na listu papir s rubnicom za ispravke i promjene, čitanje prve inačice tekste (u sebi ili naglas) radi utvrđivanja usklađenosti teksta sa zahtjevom koji su postavljeni u pitanjima, pisanje teksta (konačne inačice) u čistopis uz posebno obraćanje pozornosti na rukopis i organizaciju teksta uz korištenje pravopisa.

Predradnje određivanje teme i oblika izražavanja stvaraju uvjete za samostalno pisanje teksta i one traju 5-7 minuta. Ostali dio sata koristi se za pisanje teksta, dok doradu i usavršavanje prve inačice teksta učenici obavljaju na idućem satu. Dorada teksta vrši se uz prethodno dogovorene ciljeve. Ukoliko učenici sami osmisle naslov, tada se on dodatno vrjednuje. (Rosandić 2001: 170).

U prvoj (pripremnoj) fazi nastajanja pismenoga sastavka stvaraju se predodžbe i aktiviraju podatci, činjenice, asocijacije vezane uz predmet pisanja koje su pohranjene u memoriji. Druga faza odnosi se na proces dekodiranja misaono-osjetilnih aktivnosti u jezične aktivnosti gdje pisac svoj „unutarnji govor“, odnosno izraz misli i predodžaba, pretvara uz pomoć odabranih jezičnih sredstava u „vanjski, vidljivi govor“, odnosno napisani tekst. Treća je faza proces usklađivanja sadržaja (što se piše) i izraza (kako se piše). Završna faza jest sam čin bilježenja teksta, odnosno grafomotoričkome procesu zapisivanja najčešće u školsku zadaćnicu. (Pavličević-Franić 2005: 167).

Teme pismenih sastavaka u razrednoj nastavi brojne su i raznolike. (Pavličević-Franić 2005: 168). Prema Rosandiću (2002) teme se dijele na tri temeljna tematska kruga: teme iz neposredne stvarnosti, teme iz posredne stvarnosti i teme iz pripremljene stvarnosti. Tematski se sustavi određuju globalno ili prema razredima. Tako su za četvrti razred zastupljene sljedeće teme: život u obitelji, život u školi, život odraslih s dinamičnim zanimanjem – radne scene, život životinja, teme inspirirane tekstem, transpozicije, pisanje stihova.

Tematika se prilagođava doživljajno-spoznajnim mogućnostima učenika, njihovim interesima i sklonostima. Temeljni je kriterij psihološki, ali je često zastupljen i pedagoški kriterij. Prema klasifikacijskome modelu i načelu postupnosti teme mogu biti: promatračke, doživljajne (emocionalne), maštovite (fantazijske) i refleksivne (misaone). Prema kriteriju građe teme mogu biti: predmetni svijet, prirodne pojave, socijalni i kulturni ambijent, zatim osobni doživljaji i iskustva, etičko-psihološke teme, teme iz umjetnosti i kulture, aktualne i prigodne teme. (Rosandić 2001: 162-163).

Kompozicija, plan ili ustroj sastavka složena je zanatska razina u procesu pisanja. u razrednoj nastavi razlikuje se terminologija kompozicijskih dijelova. U sklapanju kompozicijskoga ustrojstva sastavka najviše poteškoća učeniku zadaje početak i završetak, stoga je potrebno redovito uvježbavanje kompozicije (plana) u pisanju, ali i čitanju. Jedna je od početnih vježbi sređivanje kronološkoga slijeda priče. Radom na pročitanoj tekstu, vježba određivanja kompozicije zapravo je vježba sažimanja. Prema istraživanju S. Kolić-Vehovec i B. Rončević-Zubković (2009) potvrđeno je da učitelju mogu uspješno poučiti učenike četvrtih razreda sažimanju pripovjednih i obavijesnih tekstova u redovitoj nastavi. (Visinsko 2010: 159-160).

Prema Rosandiću (2001) izvori za pismeno izražavanje mogu biti: neposredna stvarnost (realni predmetni svijet), posredna (pripremljena) stvarnost i pripremljena stvarnost. Neposredna stvarnost obuhvaća svakodnevni svijet u kojem dijete živi, odnosno: umjetnička djela, fotografije, crteži, film, televizijske emisije, glazbena djela, tekstovi različitih funkcionalnih stilova. Neposredna stvarnost konstruktivno se postiže krugovima promatranja, konkretno: prvi krug je roditeljski dom, drugi krug je škola, treći krug je na putu od kuće do škole, četvrti krug je seoska sredina, peti krug je gradska sredina, šesti krug su prirodne pojave. U krug motiva koji se temelje na promatranju ulaze i događaji,⁴² ljudska bića i životinje, priroda, mrtva priroda, slike krajolika. Predmetom promatranja mogu biti i posredna

⁴² Prema Rosandiću (2001) događaji su dinamički motivi što treba imati na umu prilikom promatranja.

i pripremljena stvarnost primjerena učenicima koja se dijeli na vizualno transponiranu stvarnost (crteži, fotografije, ilustracije, likovne reprodukcije, pokretne slike, umjetnički filmovi i predmeti, televizijske emisije) i auditivno transponirani motivi (radijske emisije, gramofonske ploče). Pripremljenu stvarnost čine pokusi, vježbe i pripremljene situacije, primjerice: ja-pekar, volontiranje.

Kod učenčkih sastavaka potiče se odvajanje na odlomke prema dijelovima sastavka – odnosno uvod, zaplet i rasplet. Također, potiče se stvaranje deduktivnog teksta koji polazi od općeg koji se objašnjava, obrazlaže i dokazuje prema pojedinačnome. Asocijativno razvijanje teksta prisutno je u predmetnoj nastavi gdje se tekst segmentira na pjesničke slike. (Rosandić 2001: 45).

Osnovne kognitivne strategije koje učenicima olakšavaju učenje i povećavaju vjerojatnost uspjeha su: uvježbavanje, elaboracija i organizacija. Navedene strategije pripremaju sadržaj koji učenik uči, zatim ga sjedinjavaju s učeničkim postojećim znanjem te ga pohranjuju kao novostečeno znanje u dugoročno pamćenje. (Visinsko 2010: 130).

U procesu nastajanja sastavka vježbe su nezamjenjive. Najvažnije je uvježbavanje sastavljanja dijelova teksta i teksta u cijelosti. Učitelji često griješe kada učenicima zadaju samo prepisivanje pripremljenoga teksta u čistopis s pokojim ispravkom gramatičke ili pravopise naravi, što ne znači usavršavanje teksta. Iako je jasna nužnost i korisnost rječničkih vježbi, treba uočiti kako zasebno provedene rječničke vježbe i vježbe na razini rečenice ne osiguravaju bolje pisanje sastavaka, stoga je bolje uvježbavanje provoditi na razini teksta unutar kojeg bi se usavršavao rječnik i rečenica. Sintetičke se pak vježbe odnose na unutarpredmetnu korelaciju gdje se polazi od učenikova pisanoga izraza prema književnome tekstu. Nastavna je praksa bogata školskim interpretacijama književnoga teksta i priče te njihovu poticaju za pisanjem sastavka. (Visinsko 2010: 130-131).

2.7. Čitanje i pisanje za kritičko mišljenje

Projekt *Čitanje i pisanje za kritičko mišljenje* (Reading and Writing for Critical Thinking) zajednički je projekt International Reading Association i University of Northern Iowa, a sponzoriraju ga Sorosove nacionalne zaklade. Projekt Čitanje i pisanje za kritičko mišljenje suradnički je projekt u koji su bili uključeni prosvjetni djelatnici iz cijeloga svijeta. Svrha nastanka ovoga projekta bila je uvesti u nastavu metode poučavanja i učenja koje promiču kritičko mišljenje među učenicima svih uzrasta i u svim predmetima. Na području Republike Hrvatske, ovaj je projekt od 1998. godine. Nacionalni okvirni kurikulum kritičko mišljenje

upotrebljava tek kod prirodoslovnog područja „Učenjem prirodoslovlja učenici razvijaju logičko, stvaralačko i kritičko mišljenje što pridonosi aktivnom ovladavanju okolnostima koje zahtijevaju znanje i stručnost.“ (NOK, 2011: 132). te kod strukovnog i umjetničkog srednjoškolskog obrazovanja (NOK 2011: 286).

Cilj je ovoga projekta pripremanje učenika za rast i razvoj u odgovorne građane za otvoreno društvo postignuto oblikovanjem originalnih mišljenja, racionalnim izborom između konkurentskih ideja, rješavanje problema i odgovorno raspravljanje o idejama. Pedagoški su ciljevi ovoga projekta: povećati sposobnost učenika kritičko mišljenje i preuzimanje odgovornosti za vlastito učenje, oblikovati nezavisna svoja mišljenja i poštivati tuđa mišljenja, izgraditi zdrave i odgovorne pojedince koji znaju surađivati s drugima koji su sposobni učiti tijekom cijeloga života, naučiti učenike samostalnom radu uz primjenu naučenog u svakodnevnom životu, poticati suradničko učenje, prikazati praktične metode poučavanja i učenja na temelju filozofski dosljednih i teorijski utemeljenih postavki. (ČPKM⁴³ 2016: 2).

Kritičko je mišljenje složen je pojam koji je zbog korištenja u različitim strukama poprimio različita značenja. Kritičko je mišljenje proces stvaranja ideja koje zadiru dalje od zadanoga, uočavanje novih dimenzija u nekoj temi, otkrivanje i rješavanje problema te lučenje ideja u pisanju. to je mišljenje koje zadire dalje od zadane informacije, odnosno mišljenje koje je odraz logike, motivacije i stajalište, mišljenje koje uključuje kreativnost, uočavanje i rješavanje problema, analizu i interpretaciju. To je aktivan proces koji se javlja namjerno ili spontano, a koji osigurava učenicima čvrstu kontrolu nad informacijama kako bi ih oni mogli osporavati, usvojiti, preustrojiti, prilagoditi ili odbaciti. (Steele i dr. 2011: 7)

Kritičko opismenjavanje kroz pisanje djelotvoran je način postizanja kognitivnih aktivnosti mišljenja, prosuđivanja i rješavanja problema te procesa refleksije i kreacije. Kritičko je pisanje služenje pisanjem kao pomagalom u refleksiji i učenju. Najbolje se razvija kad proistječe iz učeničke znatiželje i autentičnih izazova zanimljivih učenicima. Razvitkom umijeća kritičkoga mišljenja, učenici napreduju u četiri dimenzije: od osobne k javnoj⁴⁴, od heteronomne k autonomnoj⁴⁵, od intuitivne k logičnoj⁴⁶ i od jednostruke ka višestrukoj

⁴³ Čitanje i pisanje za kritičko mišljenje. Priručnik za nastavnike - inovativne metode rada, učenja i poučavanja (2016) Slavonski Brod: Forum za slobodu odgoja

⁴⁴ Iako se osobna reakcija nisam sasvim ne izgubi, ona je ključna u autentičnosti mišljenja, dok je obilježje obrazovne osobe sposobnost jasnog i uvjerljivog izražavanja svojih misli drugim ljudima.

⁴⁵ Heteronomnost polazi od uvjerenja malog djeteta da su mudrost i autoritet u rukama važnijih ljudi, dok je autonomija stanje svijesti u kojem dijete može opisati svijet i suditi o njemu. Takav način razmišljanja kod učenika razvija samopouzdanje u iznošenju svojih mišljenja i spremnost raspravljanja o tvrdnjama.

perspektivi⁴⁷. Važnost kritičkoga pisanja često se zanemaruje zbog pretjerane važnosti koju se pridaje pisanju kao ocjeni nečijega učenja.

Procesni pristup pisanju pokazuje učenicima kako proizvesti kvalitetan sastav i osigurava učenicima prigode za kvalitetno pisanje u vlastite svrhe i za stvarnu publiku. Prednosti su takvoga načina pisanja: pisanje koje pomaže mladima naći vlastiti izraz i razviti poštovanje za vlastita razmišljanja i iskustva, pisanje koje povećava znatiželju i čini učenike aktivnijim promatračima, pisanje koje širi svijest učenika o iskustvima i izazovima ostalih učenika, pisanje koje produbljivanjem reakcija služi kao moćno sredstvo produbljivanja učeničkih spoznaja. Proces je pisanja način na koji učenik počinje s nekom idejom koju postupno oblikuje do razine na kojoj se uspješno može priopćiti čitatelju stvarajući veze između čitatelja i pisca oko teme koju je razvio iz originalne ideje. Model pisanja za kritično mišljenje sastoji se od tri koraka: priprema, radna inačica i popravljavanje, a sastavci prolaze i uređivanje i, ponekad, objavljivanje⁴⁸. Iako postoje mnoge metode razvijanja kritičkoga mišljenja u osmišljavanju procesnoga pisanja, u diplomskome radu obradit će se metode: oluja ideja, grozdovi i obilazak galerije.

Strategija oluja ideja tehnika je kreativnog mišljenja u kojoj se nabrajaju i zapisuju rješenja nekog problema, odnosno asocijacije na ponuđeni pojam ili problematiku. Služi za stvaranja velikog broja ideja. Svaki učenik u skupini mora se truditi dodati što veći broj prijedloga i ideja koje se ne kritiziraju i ne odbacuju. Tek se u kasnijim fazama provodi raščlamba svakog odgovora, odbacivanje neprihvatljivih i zadržavanje dobrih rješenja.

Grozdovi⁴⁹ su vizualno pomagalo, odnosno fleksibilna strategija poučavanja koja potiče učenike na slobodno i otvoreno razmišljanje o nekoj temi i prikazu odnosa između dijelova teme. To je nelinearni oblik razmišljanja i fleksibilna tehnika koja se postiže olujom ideja. Metodom oluja ideja izlučuju se ideje o nekoj temi i poslože se vizualnim pomagalom (grozdom) kako bi se ideje međusobno povezale. Metoda oluja ideja u strategiji grozdovi može se provesti na više načina, a grozdovi se mogu oblikovati individualno ili grupno. Kao grupna aktivnost mogu poslužiti kao okosnica za grupne ideje što omogućuje učenicima dodir s asocijacijama i vezama koje su drugi učenicima izvukli iz primjera. Mogu se koristiti i u fazi

⁴⁶ Intuitivno je izražavanje bez puno razmišljanja o vezi između izričaja i iskustva, dok se logičko zaključivanje usredotočuje na načine na koje se dokazi predočuju kao potpora istinitosti tvrdnji.

⁴⁷ Razlika između jednostruke i višestruke perspektive razmišljanja je ta da u višestrukoj perspektivi osoba može promijeniti svoja uvjerenja kad mu je neko drugo mišljenje uvjerljivije kao i uzeti tuđa uvjerenja kod argumentiranja svoga stajališta.

⁴⁸ Objavljivanje je završna etapa procesa pisanja i pokretač cijeloga pothvata. Neke od tehnika objavljivanja su: čitanje iz autorova stolca, objavljivanje knjige, razredne novine i razredni književni časopisi.

⁴⁹ U literaturi se nazivaju kognitivnim ili semantičkim prikazom.

evokacije i u fazi refleksije⁵⁰, dakle mogu potaknuti razmišljanje prije obrade teme, a mogu poslužiti i kao način ponavljanja obrađene teme te kao način stvaranja novih spoznaja i veza. Koraci su u stvaranju grozdova sljedeći: pisanje ključne riječi ili fraze u sredini papira, zapisivanje riječi ili fraze koje padnu na pamet u vezi s temom (tijekom prisjećanja pojmova i njihova zapisivanja povezuju se pojmovi za koje se smatra da se mogu povezati), zapisivanje što više pojmova sve dok ne istekne vrijeme ili ideje ne presuše.

Postupak koji omogućuje i razvija procese rada skupine je obilazak galerije. Obilazak galerije aktivnost je koja zahtjeva kretanje po razredu. Provodi se na sljedeći način: u tročlanim ili četveročlanim skupinama učenici obrađuju neki problem (može se obraditi s raznih stajališta) i na kraju spoznaju sastavak što predočavaju na velikom papiru, sastavci se polijepe po zidovima uokolo učionice, na učiteljev znak skupine redom, kružeći po učionici, gledaju i raspravljaju o svakom sastavku i vode bilješke i pišu komentare, a na kraju ih stavljaju na izložene radove; nakon obilaska galerije skupine ponovno pregledaju svoje radove i raspravljaju o komentarima koji su upućeni njihovom radu. Ovaj postupak možete kombinirati s nizom drugih postupaka. (Steele i dr. 2011: 42).

⁵⁰ Prema ERR sustavu učenja (evokacija, razumijevanje, refleksija).

3. Vrijednovanje i ocjenjivanje učeničkih sastavaka

Vrijednovanje učeničkih sastavaka izmiče znanstvenoj objektivnosti i egzaktnosti. Globalna prosudba uspjelosti sastavka najčešće ovisi o učiteljevu dojmu i intuitivnomu prosuđivanju različitih aspekata. Kako bi se izbjegla subjektivnost i nedosljednost, nužna je sustavnost u ocjenjivanju koja se postiže analitičkim pristupom i time osigurava veći stupanj sigurnosti u procjenama. U ovome poglavlju istaknut će se bitne i osnovne odrednice takvoga vrijednovanja i ocjenjivanja.

Ocjenjivanje i vrijednovanje učeničkih postignuća i škole jedna je od temeljnih sastavnica Nacionalnog okvirnog kurikulumu. (NOK 2011: 18). Stalno praćenje i ocjenjivanje učenikova rada potiču učenika i pridonose razvoju radnih navika, a vrijednovanje teži osposobljavanju za samovrijednovanje razvijajući svijesti o vlastitim znanjima, stečenim kompetencijama i važnosti stalnoga učenja. Vrijednovanje se temelji na cjelovitu (holističkom) pristupu praćenja i poticanja individualnoga razvoja svakog djeteta i učenika, a odgojno-obrazovna ustanova dužna je osigurati poticanje i unaprjeđivanje učenikova razvoja u skladu sa sposobnostima i sklonostima i sustavno poučavanje pozitivno usmjereno na učenikovu osobnost i postignuća. (NOK 2011: 280).

Učeničkim se sastavkom ispituje i vrijednuje učenikovo pisanje i procjenjuje ovladanost pisanim izrazom na završetku određenoga obrazovnoga razdoblja koju je učitelj godišnjim planom odredio. Rezultati takvih vrijednovanja povratno trebaju utjecati na poučavanje, učenje i uvježbavanje pisanja tijekom sljedećih obrazovnih razdoblja. (Visinsko 2010: 284). Zbog složenosti izraza i sadržaja, ispreplitanja jezičnih i izvanjezičnih čimbenika, učenički se sastavci procjenjuju i ocjenjuju na poseban način, drukčije od vrednovanja ostalih pismenih vježbi. Napisane sastavke učitelj pregledava izvan nastave i donosi na jedan u idućih sati predmeta Hrvatski jezik. Vrijednovanje sastavaka razlikuje se od vrijednovanja ostalih pismenih vježbi i po tomu što uz brojčanu ocjenu, na kraju teksta dopiše i opisnu ocjenu (u obliku poticajnoga komentara), osobito ako pridonosi boljem općem dojmu sastavka. Pri ispravljanju i vrijednovanju učitelj identificira sve pogriješke označavajući ih prema ustaljenome i određenom sustavu (Prilog 7.6. Znakovni sustav za ispravljanje pogriješaka u učeničkim sastavcima). Bez obzira na možda velik broj jezičnih pogriješaka u sastavku ili nečitkome rukopisu, učitelj ne smije zanemariti učenikovu kreativnost, asocijativne sposobnosti, maštovitost i potrebno pohvaliti i nagraditi. To će motivirati učenike i poticati ih na daljnje stvaralačko pismeno izražavanje. Ovisno o količini i kakvoći pogriješaka u

sastavku, učenici će u bilježnicu ili školsku zadaću prepisati cijeli sastavak ili samo one rečenice u kojima su načinjene pogreške. (Pavličević-Franić 2005: 181). Pri ocjenjivanju i vrednovanju koriste se ove metode: metoda općeg dojma, metoda zasnovana na usporedbi uzoraka nekoliko sastavaka, metoda zasnovana na osnovi ispunjenja svrhe pisanja sastavka i analitička metoda. Analitički pristup vrjednovanju vrjednuje: logičku stranu sastavka (smislenost, povezanost, jasnoću i zanimljivost sadržaja), kompozicijsku strukturu sastavka (ustrojstvo dijelova, povezanost uvoda, glavnoga dijela i zaključka), stilsku razinu sastavka (izbor riječi, ustrojstvo rečenice, ljepota i funkcionalnost stila pisanja), gramatičko-pravopisnu pravilnost sastavka (broj, čestotnost i vrstu gramatičko-pravopisnih pogrešaka), vanjski izgled sastavka (urednost, čitljivost, preglednost). (Pavličević-Franić 2005: 180-181). Analitički pristup u vrjednovanju učeničkoga sastavka potrebno je uskladiti s razvojnim osobitostima učenika.

Prema Visinsko (2010) pisanje triju školskih zadaća tijekom jedne školske godine nije dostatno za kvalitetno sustavno vrjednovanje i samovrjednovanje učenika u procesu pisanja. Praćenje učenika u procesu pisanja pridonosi učenikovu osvješćivanju važnosti pisanoga izražavanja s gledišta sadržaja i izraza u svekolikoj komunikacijskoj jezičnoj praksi. Ukoliko se vrjednuje samo sastavak kao konačni rezultat procesa pisanja, ne će se postići cjelovita slika napredovanja učenika u tomu procesu. Najzanimljivija motrišta vrjednovanja učeničkih sastavaka učiteljima su: redovito (kontinuirano) praćenje, načini ispravljanja sastavaka i načini ocjenjivanja sastavaka. Potrebno je faze pisanja voditi kao problemske zadatke, a pripremanje učenika pomno planirati i prilagoditi svakoj jezičnoj potrebi. U početnoj fazi ispravljanja pogrešaka, nakon pregleda svim sastavaka razrednoga odjela, dobro je najprije istaknuti postignuti uspjeh, a zatim pregledati najčešće pogreške koje su uočene kod većine učenika. Ovisno o količini i vrsti pogreški te je li dio naučenoga gradiva, može se organizirati dopunska nastava s učenicima kojima je to potrebno.

Valja napomenuti kako učitelji u vrjednovanju učenikova rada i rezultata sami osmišljavaju vrijednosna načela (kriterije) i načine (strategije) ocjenjivanja uključujući sve učenike u procjenjivanje kada je to moguće te svrhovito i „dječjim rječnikom“ učenicima jasno objašnjena vrijednosna načela (kriterije) ocjenjivanja. Osim unaprijed postavljenih kriterija i strategija, za ispravljanje učeničkih sastavaka koriste se tzv. ključevi, odnosno opisnici. Opisnici upućuju na što preciznije vrjednovanje pojedine sastavnice koje se u učeničkim sastavcima temeljitije promatraju. Određene sastavnice vrjednuju se u svakome učeničkom sastavku (primjerice rukopis, pravopis i gramatika), dok se sastavnice koje se

odnose na interpretaciju sadržaja (temu i motive), ustroj teksta i pojavnosti stvaralačke razine razlikuju u skladu sa zahtjevima pisanog izražavanja.

(Visinsko 2010: 296-297).

Ne smije se zanemariti ni susret s pisanjem drugih učenika u svim fazama, a svaka uočena talentiranost ili darovitost zahtijeva pažljivo učiteljevo praćenje i stvaranje poticajnog okruženja za razvoj onih osobina u kojima je dijete izrazito sposobno ili darovito te stvaranje pedagoških situacija u kojima će doći do izražaja puna potvrda tih osobina učenika. Učenike s posebnim odgojno-obrazovnim potrebama vrijednuje se u procesu praćenja koji se odnosi na utvrđivanje stvarnoga psihofizičkoga stanja usmjerenima na sposobnostima i mogućnostima učenja, usvajanja, svladavanja i stjecanja novih znanja, vještina i njihove primjenjivosti u svakodnevnom životu, dok učenici s teškoćama i teškoćama u učenju prilikom ocjenjivanja moraju imati učiteljevo razumijevanje za prepreke u učenju nastale zbog poremećaja ili teškoća u učenju i ne mogu biti negativno ocijenjeni, a nastavni zadatci i aktivnosti trebaju biti prilagođeni poticanju osobnog napretka. (NOK 2011: 282-283).

3.1. Strategije promatranja: vođenje bilješki o napretku učenika i liste označavanja

Kao što postoje mnogobrojne strategije čitanja kojima brže i efikasnije dolazimo do razumijevanja teksta, tako postoje i strategije dobrog pisanja kojeg učitelj svrhovito i sustavno primjenjuje. Strategije pisanja postupci su dolaženja do dobrog samostalno stvorenog teksta koje bi se za vrijeme suradničkog učenja spontano trebale usvajati. Strategije dobrog pisanja stječu se čestim pisanjem, a poučavanje strategija pisanja trebalo bi biti sastavni dio poučavanja pisanja. (Nikčević-Milković 2006: 72-73). Prema Nacionalnome okvirnom kurikulumu, u osnovnoj školi treba izbjegavati unaprijed zadana mjerila i norme i prednost davati uspoređivanju pojedinačnoga postignuća s početnim (inicijalnim) rezultatima svakog učenika, odnosno učenikovo ocjenjivanje mora se temeljiti na učenikovu razvoju i procesu učenja s obzirom na polazišne točke i ciljeve. (NOK 2011: 282).

U razrednoj nastavi osobito je bitno pratiti i utvrditi brzinu i kvalitetu učenikova napredovanja u usvajanju znanja, vještina, sposobnosti i navika u razvoju pismenosti učenika. Osim standardiziranih testova koji kod učenika često izazivaju stres, napetost ili tjeskobu, moguće je za procjenu pismenosti upotrijebiti *strategije promatranja*. Strategije promatranja način su procjene pismenosti koji pozornost učitelja usmjeravaju na usvojeno i naučeno te što učenik može učiniti s usvojenim znanjem, a ne na ono što mora naučiti. Pritom pomaže način promatranja *vođenje bilješki o napretku učenika* kojim se proučava što učenik uči, kako

reagira na upute nastavnika te ponašanje i postupci ostalih učenika. Taj način promatranja vrlo je zahtjevan i sustavno pomaže učitelju unaprijediti svoje metode poučavanja i usavršavanje nastave stvarajući svoju arhivu bilješki. Obrazac za vođenje bilješki o napretku učenika bilježi razvoj čitanja, pisanja i govora kronološki vođenoga prema datumu. Obrazac za vođenje bilješki o napretku učenja prikazan je u prilogima (Prilog br. 3. Obrazac za vođenje bilješki o napretku učenika). Uporabom *listi označavanja* kao načinom provjere učenikova razvoja pismenosti prati se odabir strategija kojima se učenik koristio prije, tijekom i nakon pisanja sastavka. Prateći učestalost (kategorije: stalno, povremeno, rijetko) prilikom procjene strategija pisanja, prati se postavljanje cilja, pretpostavljanje publike, provođenje „oluje ideja“, planiranje napisanog i izrada skice prije pisanja; traženje pomoći ostalih učenika i učitelja te piše li rukopis ugrubo i smisleno prema završetku za vrijeme pisanja; traženje pomoći ostalih učenika i učitelja te višestruko revidiranje teksta nakon pisanja. Takva lista prikazana je tablicom⁵¹ u prilogima (Prilog br. 2. Lista označavanja za procjenu strategija pisanja prije, tijekom i nakon pisanja). Detaljnije prateći iste učeničke postupke mogu se pratiti *vještine pisanja* prikazanima u prilogima (Prilog br. 4. Lista označavanja za procjenu vještine pisanja). (Nikčević-Milković 2006: 81-84).

Prema Visinsko (2010), bolje su mape učeničkih sastavaka u koje ulaze rezultati njihova rada u svakoj fazi nastajanja. Ispitivanje i vrjednovanje u kojem učenici (i učitelji) osjećaju napredovanje, potvrdu svojih prethodnih ulaganja napora i dugoročnoga posla, djeluju motivirajuće na svekoliko bavljenje tom jezičnom djelatnošću. Mape za pisane radove središnji su dio organizacije rada pisanja. U kartonskoj mapi organizirano su postavljeni popisi uputa potrebnima učenicima koji predlažu učenicima opcije u vezi s onime što bi mogli raditi tijekom pisanja, pitanja koja će postaviti ostalim učenicima tijekom pisanja. U mapi sprijeda spremaju se popisi tema i crteži grozdova, dok su straga radne inačice sastavka. (Steele i dr. 2011: 40).

3.2. Ispravljanje učeničkih sastavaka

U literaturi postoji nekoliko klasifikacija pogrešaka. Pogreškom se treba smatrati svako narušavanje i nepoštivanje ortografskih pravila, gramatičke norme i interpunkcije uvažavajući pravopisno-gramatičko gradivo obrađeno u prethodnim razredima i u tekućoj godini.

⁵¹ Dani su primjeri ponašanja prije, za vrijeme i nakon pisanja podložni dodatnim kriterijima prema potrebama učitelja.

Intervencije u tekstu pismenih radova služe uočavanju i otklanjanju pogrješaka označavanjem sustavom različitih znakova i verbalnim intervencijama u tekstu i na rubnici teksta. Pri ispravljanju pogrješaka mogu se upotrebljavati različiti znakovni sustavi, ali moraju biti jednoznačni i učenicima poznati. Preporučljivo je zalijepiti tablicu sa znakovnim sustavom pogrješaka na korice zadaćnice ili bilježnice. Broj znakova povećava se prema stupnju poznavanja pogrješaka povećava se postupno po razredu, a obilježava se u tekstu ili na rubnici. Osim spomenutih metoda intervencija, upotrebljava se metoda pisanoga komentara kojima se sažeto, jasno i pedagoški poticajno uspostavlja sustav otklanjanja stilističkih pogrješaka. (Rosandić 2001: 104-105).

Na kraju četvrtoga razreda učenik je trebao svladati sljedeće pravopisne spoznaje i navike: pisanje vlastitih i geografskih imena, pisanje imena državnih praznika, pisanje glasova č i ć, ije i je, đ i dž te glasa h u najučestalijim primjerima, upravni govor, pisanje riječ ne i li uz glagole, pisanje rednih brojeva, znakovi na raju rečenice, zarez u nabranjanju, rastavljanje riječi na slogove. Tako nastale pogrješke nazivaju se grube pogrješke, dok se sitnijim pogrješkama smatraju: pogrješke koje se odnose na neobrađena pravopisna pravila, pogrješke vezane uz teže jezične pojave koje se uz veći napor očituju, pogrješke pri rastavljanju riječi i izbor iz dviju mogućih inačica u upotrebi interpunkcije. (Rosandić 2001: 92-94).

3.3. Pogrješke i omaške u učeničkim sastavcima

Pogrješkom kod prepisivanja sastavka smatra se: svako narušavanje napisane riječi, ispuštanje slova, zamjenjivanje i iskrivljavanje slova; nepoštivanje pravila o rastavljanju riječi na slogove; izostavljanje ili krivo stavljanje interpunkcije i ostalih pravopisnih znakova koji su proučeni u tom i prethodnim razredima. Pogrješkom se ne smatra: ponavljanje iste pravopisne ili gramatičke pogrješke te se takve pogrješke vrjednuju jednom, ako učenik zamijeni točke na kraju rečenice i sljedeća je rečenica napisana velikim slovom, samostalno ispravljanje pogrješaka tijekom prepisivanja ukoliko se ne ponovi više od dva ispravka i jedna očevidna pogrješka pri pisanju⁵². (Rosandić 2001: 91-92)

Prema Rosandiću (2001) u pisanim radovima učenika javljaju se jezične pogrješke⁵³ (gramatičke pogrješke (morfološke, sintaktičke, tvorbene), leksičke pogrješke, stilističke

⁵² Dvije pogrješke svjedoče o neutvrđenju znanja i smatraju se pogrješkom.

⁵³ Jezične su pogrješke pogrješke nastale zbog nepoštivanja jezične norme.

pogrješke i pravopisne pogrješke) i nejezične pogrješke⁵⁴ (sadržajne pogrješke, logičke pogrješke, kompozicijske pogrješke i interpretacijske pogrješke). Osim jezičnih pogrješkaka, u pisanome jeziku pojavljuju se omaške⁵⁵ koje nastaju ispuštanjem slova, izostavljanjem riječi i sl. Gramatičke su pogrješke pogrješke nastale narušavanjem gramatičke norme književnoga jezika. Mogu biti: morfološke, tvorbene i sintaktičke. Morfološke pogrješke odnose se na oblike i vrste riječi, tvorbene na zakonitosti tvorbe riječi (najčešće u tuđicama), a sintaktičke na zakonitosti povezivanja jezičnih jedinica u sintagmu, rečenicu i vezani tekst. Njihovo otklanjanje uvjetovano je stupnjem usvojenosti gramatičkih zakonitosti i primjenom vježbi koje se temelje na različitim morfološkim, tvorbenim i sintaktičkim zakonitostima. Narušavanjem pravopisne norme i pravila nastaju pravopisne pogrješke. Mogu biti: čiste pravopisne pogrješke i fonetički i gramatički uvjetovane pogrješke (kombinirane pogrješke). Čiste pravopisne pogrješke odnose se na pravopisna pravila o pisanju velikog i malo slova, prilagodbi stranih riječi, sastavljeno i rastavljeno pisanje riječi, rastavljanje riječi na slogove, skraćenice i interpunkcija. Fonetički i gramatički uvjetovane pogrješke odnose se na nepoštivanje pravila o alternacijama ije i je: prednaglasni položaj korijenskog sloga, odnos jednine i množine, kraćenje korijenskoga sloga, deminutivi i augmentativi, glagolske izvedenice, sufiksi, komparativ i superlativ, imenice izvedene iz pridjeva, pridjevi izvedeni iz imenica. Pravopisne pogrješke odnose se na: jednačenje suglasnika (na granici prefiksa i korijena, na granici korijena i korijena, na granici korijena i sufiksa, na granici proklitike i naglašene riječi, na granici prefiksa i korijena, na granici korijena i korijena, na granici korijena i sufiksa, na granici proklitike i naglašene riječi), gubljenje suglasnika i gubljenje samoglasnika (na granici korijena i korijena, na granici korijena i sufiksa). Posebna se skupina pravopisnih pogrješkaka odnose na glasovne promjene: palatalizacija, sibilizacija, jotacija, prijeglas, nepostojano a, prelaženje l u o, glas h, glasovi č i ć, đ i dž. pravopisne pogrješke otklanjaju se pravopisno-gramatičkim i ostalim vježbama, a najdjelotvorniji su diktati, programirane vježbe i algoritmi.

Leksičke pogrješke⁵⁶ nastaju narušavanjem leksičke norme standardnoga jezika miješanjem leksika koji pripada različitim stilovima u okviru: funkcionalnog stila (poslovnog, znanstvenog, publicističkog), razgovornog stila i književnoumjetničkog stila (beletrističkog,

⁵⁴ Nejezične su pogrješke vezane za izvanjezične sastavnice (sadržaj, logička organizacija, interpretacija sadržaja).

⁵⁵ Omaške se nazivaju još i slovni pogrješkama.

⁵⁶ Kada se govori o leksičkim pogrješkama nastalih miješanjem leksika različitih funkcionalnih stilova, riječ je o leksičko-stilističkim pogrješkama.

pjesničkog). Upotreba odgovarajućeg stila zahtjeva uporabu odgovarajućih termina što može dovesti do terminološke pogrješke.

Stilističke pogrješke nastaju narušavanjem stilističke norme i stilskega jedinstva u skladu sa zakonitostima funkcionalnoga stila. Teže se otklanjaju jer zahtijevaju razvijeniji stupanj jezične kulture i promatranje unutar konteksta. Postoje leksičko-stilističke pogrješke i gramatičko-stilističke pogrješke. Otklanjaju se posebnim tipovima vježbi, a najdjelotvorniji je stilistički eksperiment (pokus) povezan sa stilističkom analizom pismenih radova učenika.

Sadržajne pogrješke uvjetovane su tematskom usmjerenošću teksta, izborom obavijesti i podataka na kojima se tekst izgrađuje. Nastaju zbog: nepoznavanja sadržaja, neprimjerenosti teme spoznajnim mogućnostima učenika, nemotiviranošću za oblikovanje sadržaja, nepoznavanjem zakonitosti oblikovanja teksta. Otklanjaju se tematsko-sadržajnim vježbama.

Logičke pogrješke nastaju narušavanjem logičkih zakonitosti i nedovoljno razvijenoj sposobnosti logičkoga mišljenja. Ovdje se ističe važnost početne i završne rečenice. Logičke se pogrješke uklanjaju vježbama usmjerenima na razvijanje sposobnosti logičkoga mišljenja i logičkoga organiziranja teksta.

Kompozicijske pogrješke nastaju narušavanjem sklada u rasporedu kompozicijskih jedinica. Čvrsto su povezane sa sadržajem i logičkim odrednicama teksta. Uklanjaju se (analitičkim) kompozicijskim vježbama.

Interpretacijske pogrješke nastaju kada se tema interpretira suprotno objektivnoj istini, odnosno piščevu netočnom shvaćanju sadržaja. Otklanjaju se posebnim vježbama koje traže da se odrede moguća gledišta interpretacije.

3.4. Uloga učitelja u vrjednovanju i ocjenjivanju učeničkih sastavka

Kako bi učitelji uspješno potaknuli stvaralačko izražavanje učenika, potrebno ih motivirati. Izbor motivacije i provedba povezuje se s temom i tipom teksta. U metodici izražavanja i stvaranja motivacija označava jezičnu djelatnost koja se odvija na tri razine: razini recepcije, reprodukcije i produkcije, a posebno je važna jezična i stilska motivacija koja pokreće stvaralačku djelatnost i sažima i potiče emocije i raspoloženje.

Jezične motivacije obuhvaćaju: leksičke (utemeljene na usvojenom leksičkom gradivu), gramatičke motivacije (obuhvaćaju usvojeno gramatičko gradivo) i stilističke motivacije (utemeljuju se na stilističkom gradivu i pripremaju učenika za stilsko oblikovanje poruke). U motivaciji za vrste riječi, motivacije su usmjerene prema određenoj vrsti riječi. Osim spomenutih motivacija, stvaranje sintagme može se postići: jezičnom igrom (učitelj pokazuje

riječi i učenici dižu odgovarajuće kartone), ponudom polazne riječi i riječi „kao“ (uspostavljanje poredbe), pisanjem prve rečenice (otvara stvaralački proces i pomaže učenicima kojima je to prepreka–pisanju), umjetnički tekstovi, zadatci prikupljanja građe (primjerice bilježenje učestalosti prirodnih pojava), stvaralačko preoblikovanje teksta, motivacija riječju koja konkretizira temu (učenik samostalno zamjenjuje riječi prikladnijima njegovu mišljenju), motivacija lirskom pjesma ili proznim tekstom kao poticaj. (Rosandić 2001: 162-169).

Motiviranje za pismeno izražavanje postiže se i oživljavanjem (aktualiziranjem), odnosno proživljavanjem sadržaja u pripremnoj fazi sata. Motiviranje učenika za pismeno izražavanje može se postizati slušanjem glazbe gdje glazbeno djelo postaje sadržajem pismenoga sastavka, a učenici izražavaju svoje doživljaje koje pobuđuje glazbeno djelo, dok likovna ostvarenja, odnosno likovni predložak kao motivacija ima značajnu ulogu u razvijanju kulture pismenog izražavanja što zahtjeva drugačije faze i postupke poticanja. (Rosandić 2001: 171-169).

Kako bi razvili vještine samoocjenjivanja i samovrjednovanja, učenici moraju biti vođeni u provjeravanju procesa učenja te prilikom ocjenjivanja svojih znanja, vještina i sposobnosti u učenju i radu. To nalaže stalno učiteljevo obavješćavanje učenika o radu. Učenici moraju biti vođeni i poticani kako bi ocjenjivali svoje učenje i uspjeh na različite načine i tako razvijali sposobnosti samoocjenjivanja i samovrjednovanja. (NOK 2011: 280). Kod samovrjednovanja, revidiranja i komentiranja sastavka vidljiva je važnost kooperativnog ili suradničkog učenja što posebno pridonosi opismenjavanju učenika u širem edukativnom kontekstu. (Nikčević-Milković 2006: 72).

Učiteljeve intervencije na učenikov pisani izričaj mogu i trebaju biti dosljedne. Učiteljeve intervencije na učenikov govorni izričaj ne bi trebale biti takve da ga ometaju u govornome činu ili da ga posve obeshrabre do te mjere da više ne želi govoriti, odnosno razgovarati. Jednako tako, ukoliko učenik ima mnogo pogrešaka u pisanome tekstu, učitelj bi trebao usmjeriti učenikovu pozornost na pozitivne strane pisanoga teksta i tako smanjiti negativni utjecaj. Ukoliko se učitelj odluči pratiti i analizirati pravopisne i gramatičke pogreške, najbolji će izvor prikupljanja građe biti učenički sastavci.

Osim instrumentarija statičke analize, sastavak je izvrstan način dobivanja učenikova mišljenja i povezivanja i shvaćanja svijeta oko njega. Isto tako, može ga se koristiti za razne oblike korelacije, primjerice u predmetu Informatika gdje učenici svoj sastavak mogu pretipkavati na računalo, slati mejlom, uređivati i sl.

Prema Visinsko (2010), bolje su mape učeničkih sastavaka u koje ulaze rezultati njihova rada u svakoj fazi nastajanja. Stoga, bilo bi poželjno voditi mape i uspoređivati ih po razredima kako bi se vidio učenikov napredak što mislim da bi im bilo u najmanju ruku zanimljivo vidjeti i uočiti. Budući da jedan učitelj predaje sve nastavne predmete u razrednoj nastavi (osim stranoga jezika i vjeronauka), olakotna je to okolnost za praćenje.

Učitelj treba kod učenika potaknuti razmišljanje o komu i za koga učenik piše sastavak. Učenik treba razmisliti i što treba učiniti da bi njegov sastavak bio što bolji. Kada učenik nešto napiše, treba mu se omogućiti da odluči što želi učiniti sa svojim pisanim uratkom, primjerice: dati da ga učitelj pročita, pročitati ga glasno u razredu, staviti ga na vidljivo mjesto u učionici, pročitati ga kod kuće roditeljima, poslati uradak u dječji i/ili školski časopis i sl. Prema Visinsko (2010), predstavljanje ili objavljivanje učeničkih sastavaka i to svih učenika u okviru i izvan okvira razrednoga odjela, potiče učenike u procesu razvijanja vlastita pisanja, a iz toga mogu shvatiti nužnosti, važnosti i vrijednosti pisane komunikacije u svakodnevnom životu, svladavajući pritom sastavnice te komunikacije koje su bile praćene i vrjednovane. Zato je prije pisanja dobro s učenicima ponoviti kriterije za dobro pisanje sastavaka. Kriteriji za dobro pisanje sastavaka učitelj treba izložiti na vidljivome mjestu u učionici i o njima se treba razgovarati prije same aktivnosti pisanja. U literaturi postoje brojni kriteriji za pisanje sastavaka. Prema Rosandiću (2001), najbolji kriteriji za dobro pisanje sastavka autora su Shirley-Dale Easley i Kay Mitchell (Prilog 7.7. Kriteriji za dobro pisanje sastavka).

4. Praktični dio: Učenički sastavci

Cilj praktičnoga dijela izrade diplomskoga rada bio je pripremiti učenike za pripremu, pisanje i samostalno stvaranje učeničkoga sastavka i ispravljanje i vrjednovanje napisanoga sastavka upotrebnom najnovijih metoda u procesu pisanja. Praktični dio diplomskoga rada proveden je u Osnovnoj školi Antuna Mihanovića u Osijeku u četvrtom *b* razredu učiteljice mentorice Marije Vučak. Na nastavnim satima sudjelovalo je dvadeset i dvoje učenika. Održano je ukupno osam nastavnih sati: blok sat pripreme za pisanje sastavka, sat motivacije i sastavljanja pravila, blok sat pisanja sastavka uz glazbeni poticaj, sat revidiranja i prepisivanja sastavka u zadaćnicu te blok sat komentiranja sastavaka drugih učenika i evaluacija procesa pisanja. Nastavni sati bili su organizirani u skladu s naputcima Rosandića (2001) koji su sljedeći: prije konačnoga pisanja teksta, pripremu uključuje: pisanje natuknica koje se uključuju u temu, logičko sređivanje natuknica i drugih bilježaka, pisanje prve inačice teksta na listu papir s rubnicom za ispravke i promjene, čitanje prve inačice tekste (u sebi ili naglas) radi utvrđivanja usklađenosti teksta sa zahtjevom koji su postavljeni u pitanjima, pisanje teksta (konačne inačice) u čistopis uz posebno obraćanje pozornosti na rukopis i organizaciju teksta uz korištenje pravopisa.

Na blok satu pripreme za pisanje sastavka učenici su u trima skupinama imali različite glazbene poticaje za motivaciju i pripremu za kasnije pisanje sastavka. Nakon toga, učenici su metodom *oluja ideja*⁵⁷ sastavljali grozd o pisanju sastavka, posebnu pozornost obraćajući na kompozicijske elemente. U drugome blok satu učenici su uz daljnje slušanje skladbe likovno izrazili njihove doživljaje o skladbi slikajući na papiru tehnikom vodene boje. Nakon naslikanih radova učenici su samostalno stvarali grozd na temu „Na livadi“.

Na satu motivacije i sastavljanja pravila učenici na bajkovitoj priči uočavaju i ispravljaju gramatičke i pravopisne pogreške poznatim znakovnim sustavom. Kako bajka nema rasplet, učenici uočavaju važnost kompozicijskih dijelova i sadržaja priče. Kako bi izbjegli nedovršenost i nezanimljivost u svojim sastavcima, učenici u skupinama sastavljaju i prezentiraju pravila za dobro pisanje sastavka. Na temelju učeničkih pravila sastavljamo razredna pravila za dobro pisanje sastavka koje smo postavili na vidno mjesto u učionici. Učenici samostalno evaluiraju pravila i određuju na kojem će pravilu posebno poraditi.

⁵⁷ Metodu „oluja ideja“ uveo je Alex Osborn, a dobila je ime po metodi *using the brain to storm a problem*. Upotrebljava se za kreativno rješavanje problema, a može se provoditi individualno ili u grupi. Cilj je ove aktivnosti iznošenje što više ideja koje se prihvaćaju i bilježe bez prosudbe što uvelike utječe na uspješnost te aktivnosti jer se sve ideje i zamisli ohrabruju i pohvaljuju te djeluju kao poticaj stvaranju novih i neobičnih ideja.

Uz ponovni glazbeni poticaj u istim skupinama, na blok satu pisanja sastavka uz glazbeni poticaj, učenici su tijekom glazbenoga poticaja izrađivali skicu⁵⁸ sastavka i zapisivali ga u crtovlje za pisanje sastavka (Prilog 7.9. Crtovlje za pisanje sastavka). Na temelju grozda o kompoziciji, pravilima za dobro pisanje sastavka i skici sastavka učenici samostalno (u zadaćnice) pišu učenički sastavak uz daljnji poticaj glazbe. Učenici ponovno čitaju sastavak i evaluiraju zadane procese na Krivulji raspoloženja.

Nakon vraćanja učeničkih sastavaka učenicima, na satu revidiranja i prepisivanja sastavka u zadaćnicu, učenici samostalno razmišljaju o odgovarajućim preinakama prema mojim komentarima i bilješkama o mogućim poboljšanjima sastavka te sastavak čistopisom prepisuju u zadaćnicu. Učenici su poticani na samostalno korištenje pravopisom.

Na blok satu komentiranja sastavaka drugih učenika i evaluacija procesa pisanja učenici obilaze „galeriju sastavaka“ i na crtovlje za pisanje komentara o sastavku (7.10. Crtovlje za pisanje komentara o sastavku) pišu komentare o sastavku. Nakon komentiranja sastavaka, svaki učenik čita što su napisali drugi učenici o njegovom sastavku. Zatim, učenici sjede u krugu i pantomimom prikazuju najdraži dio procesa stvaranja sastavka. Slijedi razgovor o mogućem objavljivanju i prezentiranju radova prema učeničkim željama. Učenici evaluiraju protekli sat u skupinama, svoje odgovore zapisuju na A3 papiru koje odabrani glasnogovornik skupine izlaže.

Učenički sastavci ispravljeni su prema znakovnom sustavu, vrjednovani su prema Rosandićevoj (2001) podjeli na jezične i nejezične pogreške, a ocijenjeni su prema sadržajnoj i jezičnoj razini te slovopisu.

4.1. Pripremanje učenika za pisanje učeničkoga sastavka

Vježbe, metode i strategije pisanja primijenjene na satima Hrvatskoga jezika u svrhu izrade diplomskoga rada učenike na poseban način pripremaju za pismeno izražavanje. U literaturi postoje različiti načini pripremanja za pisanje. Prema Rosandiću (2001) učenicima je potrebno dati naputke prije pisanja u obliku pitanja: koji je povod za pisanje teksta, što želim tekстом postići, kome (za koga) pišem, zašto pišem i s kojom namjerom, želim li o nekoga obavijestiti, kritizirati, uputiti i sl., što trebam pisati, koji sadržaj prenijeti čitatelju, u kojem će obliku biti tekst i sl. Učenici su proces pripreme za pisanje učeničkoga sastavka prolazili kroz

⁵⁸ Skica sastavka dio je strategije slobodnoga pisanja metode kritičkog mišljenja. Služi za dolaženje do inventara razmišljanja o nekoj temi.

četiri nastavna sata: blok sat pripreme za pisanje sastavka, sat motivacije i sastavljanja pravila i sat pisanja sastavka uz glazbeni poticaj.

U uvodnome dijelu blok sata pripreme za pisanje sastavka, učenici su bili podijeljeni u tri skupine koje su tijekom provođenja ostalih sati procesa pisanja sastavka ostale nepromijenjene. Svaka skupina imala je različit glazbeni poticaj⁵⁹. Time se htjelo uvidjeti postoji li razlika u kvaliteti napisanoga sastavka različitom vrstom glazbenoga poticaja. Nakon vrjednovanja i ocjenjivanja sastavka, pokazalo se da je aktivnost izražavanja pokretom i sviranjem najučinkovitija jer zahtjeva maksimalni angažman učenika, dok je aktivnost slušanja glazbe mobitelom pomoću slušalica rezultirala ljepšim rukopisom što se može pretpostaviti zbog relaksacijskoga djelovanja glazbe na čovjeka dokazanoga u brojnim istraživanjima. Treća skupina sama je stvarala glazbu i zbog mogućih ograničenja mogućnosti proizvodnje tonova te nedostatka kreativnosti u stvaranju ritmova, pokazalo se da je ta skupina ostvarila sadržajno slabije učeničke sastavke. Iz navedenoga zaključujem da veća angažiranost pa time i veće zanimanje učenika u provođenju motivacije kao rezultat daje sadržajno i motivno kvalitetniji sastavak.

Prva skupina, na mobitelima koristeći slušalice, slušala je klasičnu instrumentalnu skladbu Franza Schuberta *Impromptu* u As-duru, opus 142, stavak broj 2. Druga skupina samostalno je stvarala glazbu udaranjem olovkom po rižom punjenim staklenim bocama i prstima (po klupi), a je treća skupina osmišljavala plesne pokrete uz glazbene rečenice koje učenici naizmjenice svirali na sintesajzeru i puštali spomenutu skladbu te nakon toga zajednički osmišljavaju plesne pokrete. Prva skupina sjedila je za stolovima i mirno zapisivala ideje i riječi nastale slušanjem skladbe. Mogla se primijetiti opuštenost, smirenost i visoki stupanj koncentracije. Druga je skupina zahtijevala više učiteljeve interakcije u pokretanju i osmišljavanju ritamskih fraza. Učenici su nakratko postigli usklađene i harmonične ritmove, no većinu vremena svaki je učenik tražio i proizvodio svoje tonove i ritmove. Pokazalo se kako bi veći izbor instrumenata, posebice udaraljki, ili organizacija igri s udaraljkama bio bolji izbor u svrhu motivacije. Treća je skupina učenika izmamljivala poglede drugih učenika. Kako nekoliko učenika te skupine ide u glazbenu školu i zna svirati klavir, ti učenici naizmjenice su svirali na sintesajzeru te se gotovo neprimjetno priključilo pokretima ostalih učenika. Učenici su ostvarili dogovor u osmišljavanju pokreta; pokazali su igrivost i karakter

⁵⁹ Rosandić (2001) ističe važnost motiviranja učenika za pismeno izražavanje slušanjem glazbe gdje glazbeno djelo postaje sadržajem pismenoga sastavka i gdje učenici izražavaju svoje doživljaje koje pobuđuje glazbeno djelo, dok likovna ostvarenja, odnosno likovni predložak kao motivacija ima značajnu ulogu u razvijanju kulture pismenog izražavanja.

poštujući svakog člana skupine. Prije odlaska učenika sviranju na sintesajzeru, učenici su unaprijed dogovorili pokrete. Najčešće su to bili statični pokreti i pokreti zadržavanja jedne pozicije. Kod učenika koji su prvotno pokazivali otpor ili nesigurnost u izražavanju plesanjem, mogućnost sudjelovanja u kreiranju pokreta motivirala ih je za suradnju.

Nakon glazbenoga poticaja, učenici su sastavljali grozd o pisanju sastavka. Odabran je prikaz grozdom zbog preglednosti i mogućnosti povezivanja pojmova. Grozd je bio podijeljen na kompozicijske dijelove: uvod, zaplet i rasplet. Metodom *oluja ideja* raščlanili smo kompozicijske dijelove navodeći za svaki element moguće motive, ideje i sl. Sve ideje i prijedloge zapisivali su se na bijelu ploču. Ova metoda omogućila je slobodno izražavanje učenika te izražavanje kreativnih i mnogobrojnih ideja. Nakon zapisivanja svih ideja, ideje smo evaluirali i prilagodili traženim pojmovima. Artikulirala sam svoje razmišljanje kako bi učenici znali zašto se što mijenja. Usvojenost kompozicije provjeravala sam zamjenom dijelova kompozicije gdje su učenici trebali zaključiti jedinstvenost u redosljedu kompozicije i ujedno uočiti važnost pojedinoga dijela. Preinake su bile primijenjene u krajnjoj nužnosti, budući da se htio zadržati učenikov rječnik i način izražavanja jer je to prema mnogim metodikama djeci primjerenije i „bliže“ te stoga brže i bolje pamte. Kako je preporučeno u literaturi, u grozdu te pripremi za pisanje sastavka nije bilo previše riječi o gramatici i pravopisu jer to može negativno djelovati na osmišljavanje sadržajnoga dijela sastavka. Mnogim učenicima, pogotovo onima koji lošije vladaju pravopisom i gramatikom, predstavlja problem ili pak prepreku nesmetano se pisano izraziti.

U drugome blok satu učenici su nastavili slušati skladbu koristeći slušalice ili pomoću reprodukcije. Učenici su likovno izražavali svoje doživljaje spomenute skladbe slikajući na papiru tehnikom vodene boje. Učenički radovi izloženi su na panou u razredu i služe kao poticaj za sljedeće nastavne sate. Motiv nije bio zadan. Mnogi učenici nisu imali problema likovno se izraziti, a većina učenika apstraktno se izrazila raznobojnim crtama različitoga karaktera. Učenici su objasnili kako i zašto su baš tako naslikali sliku te su naslikane motive vezali za dijelove skladbe. Primjećuje se ritmičnost i skladnost u učeničkim slikama.

Nakon završavanja likovnih radova, učenici samostalno stvaraju svoj grozd na temu „Na livadi“. Odlučeno je davanje iste teme, odnosno teme na koju će pisati sastavak zbog bogatijega izričaja i davanja učenicima „vremena za osmišljavanje“. Učenici su bili upozoreni pripaziti na pravilno odvajanje uvoda, zapleta i raspleta. Nakon razgovora o mogućim preinakama, uočeni su bili početni motivi kojih su se gotovo svi učenici držali i dosljedno sproveli u pisanju.

Dakle, učenici su imali glazbeni poticaj, slikali likovno djelo, neki učenici plesali su dok su drugi stvarali glazbu (*na zadnjem satu svi su učenici pantomimom prikazivali najdraži dio procesa pisanja*) i na kraju pisali sastavak. Iz Glazbene kulture učenici su slušali spomenutu skladbu koja je obvezna skladba za četvrti razred. Pripremom na pisanje sastavka korelirana je Glazbena i Likovna kultura (Likovna kultura djelomice) zbog negativnih komentara ostalih učitelja o količini „potrošenih“ sati na stvaranje jednoga sastavka.

Na satu motivacije i sastavljanja pravila učenici su na bajkovitoj priči (Prilog 7.4. PowerPoint prezentacija za sat motivacije i sastavljanja pravila) uočavali i ispravljali gramatičke i pravopisne pogreške poznatim znakovnim sustavom⁶⁰. Bajkovita priča bila je projicirana na bijeloj ploči s PowerPoint prezentacije. Učenici su bili prozivani nakon uočavanja pogrešaka te su iste markerom mogli prepraviti na bijeloj ploči. Učenici su bili poticani koristiti znakovni sustav. Bio im je ovo zanimljiv način motivacije jer su „glumili učiteljicu“. Odabran je ovaj primjer zbog klišeiziranosti i sličnosti pisanja učenikovom govornom izražavanju. Budući da im je izražavanje blisko, učenici su s lakoćom davali moguće rečenične preinake.

Kako bajka nije imala rasplet, učenici su ponovili kompozicijske dijelove i uočili njihovu važnost, kao i važnost sadržaja priče što ih je motiviralo za daljnje pismeno izražavanje. Kako bi izbjegli nedovršenost i nezanimljivost u svojim sastavcima, učenici su u skupinama sastavljali i nakon toga ostalim učenicima prezentirali pravila za dobro pisanje sastavka. Na temelju učeničkih pravila, sastavljali smo razredna pravila za dobro pisanje sastavka koje smo postavili na vidno mjesto u učionici.

Iako postoje ranije spomenuti kriteriji za dobro pisanje sastavka, (Prilog 7.7. Kriteriji za dobro pisanje sastavka; autori: Shirley-Dale Easley i Kay Mitchell), učenici su sami osmislili pravila za dobro pisanje sastavka vođeni istim metodičkim principima o primjerenosti dječjem izričaju. Tijekom sastavljanja pravila za dobro pisanje sastavka učenici su bili podijeljeni u iste tri skupine. Svaka skupina stvarala je svoja pravila za dobro pisanje sastavka i nakon toga pred pločom prezentirala svoj rad ostalim učenicima (Prilog 7.5. Učenička pravila za dobro pisanje sastavka po skupinama). U dogovoru s učenicima, na ploču su se zapisivala prezentirana pravila koja se ne ponavljaju, odnosno evaluirala su se u procesu zapisivanja.

⁶⁰ Znakovni sustav ispisan je i podijeljen učenicima te su ga zalijepili u bilježnice, a ne u zadaćnice zbog svrhovitosti. Isti znakovni sustav bio je korišten u ispravljanju i vrjednovanju učeničkih sastavaka.

Nakon dorađivanja pravila, u dogovoru s učenicima odlučili smo kako i gdje ćemo ih postaviti na vidljivo mjesto u razredu kako bi im bila dostupna tijekom pisanja sastavka.

U završnome dijelu sata učenici su samostalno evaluirali pravila i određivali na kojem će pravilu posebno poraditi. Učenici su bili vrlo osviješteni i sami su znali što im slabije ide na temelju prethodnih sastavaka. Pokazalo se kako je bitno bilo usmjeriti učenikovu pozornost na dijelove pisanja sastavka koji mu slabije idu potičući i motivirajući ih prije negativnih posljedica u smislu komentara ili ocjene.

Zadnji blok sat pripremanja razdvojen je na sat pisanja grube skice i sat pisanja sastavka uz glazbeni poticaj. Drugi dio sata bit će objašnjen u sljedećem poglavlju jer se odnosi na sam proces pisanja učeničkoga sastavka. Uz ponovni glazbeni poticaj u istim skupinama, na blok satu pisanja sastavka uz glazbeni poticaj, učenici su tijekom glazbenoga poticaja izrađivali grubu skicu sastavka i zapisivali ga u crtovlje za pisanje sastavka (Prilog 7.9. Crtovlje za pisanje sastavka). Kao što je bilo dogovoreno, pravila za dobro pisanje sastavka bila su izložena na panou na A3 papiru. Svaki učenik je na A4 papiru dobio pravila za dobro pisanje sastavka, grozd o pisanju sastavka i krivulju raspoloženja (Prilog 7.8. Pravila za dobro pisanje sastavka).

4.2. Pisanje učeničkoga sastavka na temu „Na livadi“

Proces pisanja učeničkih sastavak na temu „Na livadi“ odvijao se na dvama nastavnim satima: satu pisanja sastavka uz glazbeni poticaj i satu revidiranja i prepisivanja sastavka u zadaćnicu. Na temelju grozda o kompoziciji, pravilima za dobro pisanje sastavka i gruboj skici sastavka učenici su samostalno na crtovlje za pisanje sastavka (Prilog 7.9. Crtovlje za pisanje sastavka) pisali učenički sastavak uz daljnji glazbeni poticaj reprodukcijom.

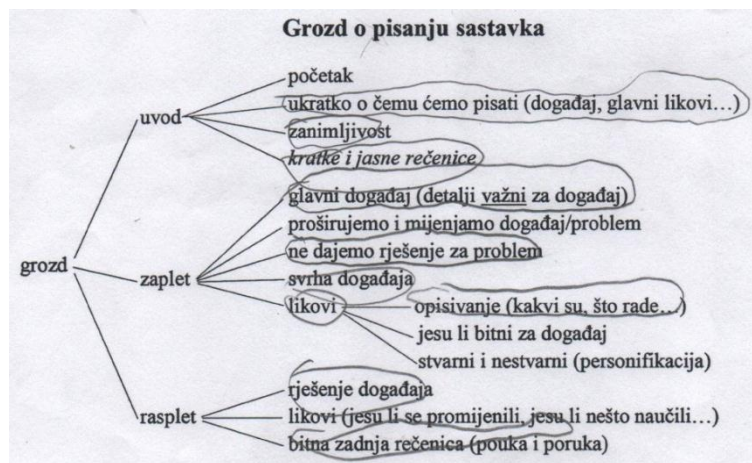
Širina teme nije određena s namjerom učenikova neograničavanja misli i motiva za pisanje. Kako navodi Nikčević-Milković (2006: 72) pisanje predstavlja proces „prevođenja“ vlastitih misli u pisanu riječ što se može promatrati kao proces rješavanja problema uz učiteljevo ohrabrivanje učenika prilikom pisanja kako bi unutar plana i osnovne skice slobodno pisao, ne obazirući se u početku na formu, gramatičku i pravopisnu ispravnost budući da one mogu blokirati pritjecanje ideja. Iako je promatračka tema prirodne pojave, odnosno događaji u prirodi, tema „Na livadi“ na prvu sugestira opisu krajolika, učenici su bili kreativni i svojim sastavkom osvrnuli se na mnoga važna suvremena pitanja: recikliranje i okoliš, ekologija, važnost prijateljstva i drugo. Svaki učenik koji piše sastavak, osmišljava i oblikuje tekst iz zalihe jezičnih sredstava koju posjeduje, a u skladu s osobnim predznanjem i

misaono-emocionalnim pristupom. (Pavličević-Franić 2005: 167). To je razlog nekolicine učenika istoga razreda na istu temu „Na livadi“ napisali su nejednako uspješne sastavke – različitoga literarnoga izraza, gramatičkih, pravopisnih, leksičkih i stilističkih odlika s osebujnom razgranatošću motiva početne teme. Učenici su bili znatno motiviraniji i s većim interesom pristupili pisanju sastavka nakon što im je omogućen izbor izlaganja vlastita pisanog uratka. Pri pisanju sastavka za diplomski rad učenici su se služili pravopisima koji su sami donijeli i onima posuđenima iz knjižnice (Slika 2).

Slika 2 Primjer korištenja pravopisa

Tijekom pisanja sastavka neki učenici pomogli su si zaokruživanjem sastavnica grozda o pisanju sastavka (Slika 3). Uočeno je kako je učenicima grozd o pisanju sastavka pomogao u organizaciji zbog svoje preglednosti.

Slika 3 Primjer učenikova korištenja grozda o pisanju sastavka

U završnome dijelu sata učenici su savjetovani na ponovno čitanje napisanoga sastavka (u sebi). Bilo je vidljivo učenikovo zadovoljstvo napisanoga sastavka. Učenici su na temelju

pročitano i završenih etapa pisanja sastavka evaluirali zadane procese na Krivulji raspoloženja (7.11. Krivulje raspoloženja). Kriteriji su bili sljedeći: glazba kao poticaj, skica, pisanje sastavka i ponovno čitanje sastavka. U diplomskome radu izdvojene su krivulje raspoloženja istih učenika čiji su sastavci priloženi te je dana zajednička krivulja svih navedenih sastavaka. Iz krivulja raspoloženja vidi se pozitivan rast raspoloženja linearno prema završnim etapa pisanja sastavka. Većina učenika sam je proces zapisivanja sastavka smatrala pozitivno. Suprotno očekivanju, glazbeni poticaj nije potaknuo najbolje raspoloženje kod učenika.

Nakon čitanja učeničkih sastavaka, na satu revidiranja i prepisivanja sastavka u zadaćnicu, učenicima su podijeljeni učenički sastavci. Učenički sastavci iznenadili su me originalnošću i kreativnošću što je bilo pohvaljeno. Učenicima je bilo objašnjeno kako se ispod sastavka (primjer pokazan na crtovlju za pisanje sastavka) nalaze komentari i bilješke o mogućem poboljšanju sastavka. Uočeno je kako mnoga djeca uopće ne shvaćaju golemu razliku u produkciji govora i pisanja, odnosno da proces pisanja dopušta preinaku tijekom produkcije kako bi se ono što je napisano što bolje uskladilo s onim što se želi reći. Prema Milasu (2007), učenici počesto, vođeni svojom imanentnom⁶¹ slovnicom, uočavaju kako s njihovim pisanim rečenicama nešto nije u redu, ali ne znaju kako ih popraviti, preoblikovati. Dokle god učenici doživljavaju rečenicu kao cjelinu, ne uočavaju njenu članjivost i mogućnost preoblikovanja. Shvaćanjem se članjivosti rečenice poboljšava pismenost kroz revidiranje⁶² i doradivanje teksta. Kod učeničkih sastavaka poticalo se odvajanje na odlomke prema dijelovima sastavka, odnosno uvodu, zapletu i raspletu. Također, poticalo se stvaranje deduktivnoga teksta koji polazi od općeg koji se objašnjava, obrazlaže i dokazuje prema pojedinačnome.

Učenici su samostalno razmišljali o odgovarajućim preinakama. Nije bilo potrebno mnogo intervencija glede ispravljenih učeničkih kompozicijskih, jezičnih, stilskih, gramatičkih i pravopisnih pogrešaka, nego kod komentara i prijedloga koji su se odnosili na sadržaj, budući da im je taj dio u procesu stvaranja sastavka bio nov. Nakon uspješno ispravljenih pogrešaka i primijenjenih komentara i bilježaka, učenici su sastavak prepisivali u zadaćnicu. Učenici su bili savjetovani bez žurbe čistopisom prepisivati sastavak u školsku zadaćnicu uz samostalno korištenje pravopisom. Prosječan broj riječi u učeničkim sastavcima bio je 142.

⁶¹ Imanentno (lat.) znači: ono što se nalazi unutar jednoga područja, što ne prelazi određene granice.

⁶² Revidirati (lat. revidere) znači: pregledati, izvršiti pregled, ispitati.

4.3. Ispravljanje i vrjednovanje učeničkih sastavaka i evaluacija

Učenici su prolazili ispravljanje i vrjednovanje učeničkih sastavaka i evaluaciju na trima nastavnim satima: satu revidiranja i prepisivanja sastavka u zadaćnicu te blok satu komentiranja sastavaka drugih učenika i evaluacije procesa pisanja. Učenici su nakon napisanih sastavaka na crtovlje za pisanje sastavaka (Prilog 7.9. Crtovlje za pisanje sastavka) na satu revidiranja i prepisivanja sastavka u zadaćnicu, uvažili pogriješke i prijedloge o mogućem poboljšanju sastavka te čistopisom prepisali sastavak u zadaćnicu.

Na satu revidiranja i prepisivanja sastavka u zadaćnicu učenici dorađuju sastavak i prepisuju ga u zadaćnicu uvažavajući bilješke i ispravljene kompozicijske, jezične, stilske, gramatičke i pravopisne pogriješke uz poticanje na samostalno korištenje pravopisom. Kod ispravljanja sastavaka korištena je sljedeća forma: pohvala ako je zaslužena, pozitivan komentar, što mi se nije svidjelo i što bi se moglo popraviti. Kod komentiranja onoga što mi se nije svidjelo trudila sam se biti što objektivnija i za komentar napisati ono što nedostaje sastavku, a predviđeno je i napisano u skici. Posebna je pozornost obraćena na takvo ustrojstvo komentara kako se učenike ne obeshrabrilo ili demotiviralo. Također, tijekom komentiranja sastavaka, komentari su ograničeni i suženi na najnužnije promjene.

Na blok satu komentiranja sastavaka drugih učenika i evaluacije procesa pisanja učenici odabiru mjesto gdje će čitati sastavke ostalih učenika. Učenici su obilazili galeriju sastavaka. Ispod svakoga sastavka nalazi se crtovlje za pisanje komentara o sastavku (Prilog 7.10. Crtovlje za pisanje komentara o sastavku). Učenicima je bilo predloženo što komentar može sadržavati, primjerice: mišljenje o sastavku, najzanimljiviji dio/detalj/lik, pohvalu o sastavku, što nije dobro a može biti bolje, kompoziciju, stil pisanja i sl. Kod nastavne metode „galerija“ zanimljivo je bilo promatrati komunikaciju ili sporazumijevanje razmjenjivanjem komentara i primanje ili recepciju njihova tumačenja jezične poruke. Učenici nisu birali kome će komentirati, nego su svima htjeli komentirati sastavke neovisno o njihovome odnosu i stavu prema učeniku. Uočio se redosljed biranja kome će prvo komentirati te su prijatelji prvotno komentirali prijateljima. Učenici su bili subjektivni, a komentari su se odnosili isključivo na dojmove o sastavcima bez nejezičnih sadržaja. Učenici su najčešće poticali i odobravali postupke ostalih učenika. Često su komentirali rukopis i sadržaj.

Prema Visinsko (2010) ne smije se zanemariti ni susret s pisanjem drugih učenika u svim fazama. Uočeno je kako su učenici gledali kako drugi pišu, komentirali, tražili poticaje što nije ostavilo negativnoga traga na sastavcima jer u sastavcima nema ponavljanja motiva,

likova ili riječi posebice učenika koji su sjedili jedno pokraj drugoga. Učenicima je dana mogućnost odlučivanja što će učiniti sa svojim sastavkom (hoće li ga pročitati naglas, pročitati obitelji, odglumiti, poslati u časopis i sl.). Nakon komentiranja sastavaka, svaki učenik došao je ispred svojega sastavka i čitao što su napisali drugi učenici. Nakon čitanja i razmišljanja o komentarima na njihov sastavak, učenici su sjeli u krugu i pantomimom prikazivali najdraži dio procesa stvaranja sastavka. Za završni dio sata učenici su evaluirali protekli sat u skupinama. Raspravljali su o sljedećim pitanjima: s čime smo bili zadovoljni na današnjem satu, s čime nismo bili zadovoljni, koje ideje i prijedloge imamo za budući rad. Svoje odgovore zapisuju na A3 papiru. Grupa je odabrala glasnogovornika koji je izvijestio ostale učenike o evaluaciji protekloga sata. Svi su izloženi komentari bili pozitivni. Neki su učenici izjavili kako smatraju da je ova metoda pisanja sastavka korisna. Iako je sam proces nastanka rada složeniji od uobičajenoga, učenici nisu izjavili kako im je bilo naporno slijediti korake i nekoliko puta čitati vlastiti uradak, a uloženi trud vidljiv je bio iskazanim zadovoljstvom konačnim produktom – sastavkom. Iz priloženih komentara vidljivo je koliko je učenicima bitno ispravljanje sastavka i njegovanje hrvatskoga standardnog jezika.

Složeno i sustavno planiranje te revidiranje i kooperativno učenje pokazale su se kao ključne strategije postizanja kvalitete teksta. Iako su učenici za motivaciju dobili bajkovitu priču na PowerPoint prezentaciji, nijedan motiv ili događaj iz bajke nije ponovljen u njihovim sastavcima. Odabirom bajke htjelo se potaknuti učenikovo kreativno razmišljanje.

U literaturi postoje različiti sustavi za vrjednovanje i ocjenjivanje. Učenički sastavci bili su vrjednovani podjelom koju daje Rosandić (2001), odnosno podjelu na jezične i nejezične pogreške. S obzirom na jezične pogreške koje su uočene u sastavcima, učenici često griješe u čistim pravopisnim pogreškama, odnosno pogreške sastavljanoga i rastavljenoga pisanja riječi i interpunkcije u upravnom govoru te stavljanju zareza. Najčešće su pogreške bile gramatičke morfološke pogreške nenormativnoga redoslijeda riječi u rečenici. Bila je uočena i nenormativna upotreba glagolskog aspekta (sakupiti, odnosno prikupiti). Druge po učestalosti jezične pogreške bile su pravopisne pogreške. Pojedini su učenici griješili i činili stilističke pogreške. Odnosile su se na žargonizme i izraze razgovornoga jezika, primjerice bus za riječ autobus, bara (lokva) vode. Leksičke su pogreške bile najrjeđe. Od nejezičnih pogrešaka uočene su logičke pogreške pogrešne tvrdnje (vidjela sam povjetarac). Pojedini su učenici griješili i činili rijetke slovopisne pogreške, primjerice: nara(n)časte, s(h)vatili, buke(t).

Kriteriji ocjenjivanja učeničkih sastavaka bili su sljedeći: sadržajna razina (kompozicija sastavka, izvornost, unutartekstovna povezanost), jezična razina (rječnik i stil, gramatika i pravopis, pisanje rečenica, pisanje riječi) i slovopis. Sadržajna razina sastoji se od ocjena od 0 do 3, jezična razina ocjenjuje se od 0 do 2, dok je slovopis ocijenjen ili s 0 ili s 1. Najveći mogući ostvareni broj bodova je osamnaest.

Unutar kompozicije zastupljena je skala bodovanja od 0 do 3. Sastavak koji je cjelovit, u kojemu su zastupljeni svi dijelovi kompozicije te koji u uvodnome i završnome dijelu donosi učenikovo izvorno oblikovanje misli, ostvario je tri boda. Dva je boda ostvario cjelovit sastavak u kojemu su zastupljeni svi dijelovi kompozicije, ali se uvodni i/ili završni dio temelji na preuzetim ustaljenim oblicima izražavanja. Sastavak kojemu nedostaje jedan od temeljnih dijelova kompozicije (primjerice: nema uvod ili zaključak) te nema naslov, ostvario je jedan bod. Sastavak koji nije ostvario trojaku strukturu kompozicije, odnosno čije je izlaganje bilo nesređeno, a tekst necjelovit, nije ostvario ni jedan bod. Izvornost je bila nagrađena s najviše moguće ostvarenih tri boda ako je sastavak bio originalan i unutar kojega je tematsko-motivska razrađenost ostvarena učenikovim izvornim jezičnim konstrukcijama i kreativnim kombinacijama. Učenik u čijem je sastavku izvornost postignuta djelomično (primjerice: na razini dijela sastavka ili u izboru i razradi jednoga ili nekoliko motiva) ostvario je dva boda. U sastavku u kojemu se zapažaju dijelovi preuzeti iz bajkovite priče ili iz drugih izvora (primjerice: lektire, tekstovi iz čitanki) ostvario je jedan bod, a onaj čiji je sastavak neoriginalan nije ostvario bodove. Unutartekstovna povezanost, također, dio je sadržajne razine koja se bodovala. Sastavak u kojem se utvrdio potpuno logičan vremenski i uzročno-posljedični slijed događaja i čije su rečenice međusobno povezane, odnosno ulančane, ostvario je tri boda. Dva je boda ostvario sastavak u kojemu se nepotpuno utvrđuje logičan vremenski i uzročno-posljedični slijed događaja. Međurečenična je povezanost u sastavku na površinskoj razini postignuta nepotrebnim ponavljanjem i/ili neodgovarajućom uporabom riječi, najčešće konektora (primjerice: i onda, kada, tada) i zamjenica. Onaj sastavak u kojem se utvrđuje povezanost među rečenicama, ali djelomično izostaje logičan slijed događaja ostvario je jedan bod. Sastavak u kojem se utvrđuje pretežita nepovezanost među rečenicama i u kojemu nema logičnoga slijeda događaja, nije dobio ni jedan bod.

U jezičnoj razini ocjenjivao se rječnik i stil te gramatika i pravopis. Skala bodovanja toga područja bila je od nula do dva boda. Sastavak u kojemu učenik pokazuje skladno izražavanje, jasno oblikovanje misli te funkcionalnu uporabu riječi ostvario je dva boda. Površan sastavak u kojem je vidljiva nedostatna sređenost u izražavanju te nefunkcionalna

uporaba riječi ostvario je jedan bod. Sastavak koji na ovoj razini nije ostvario bodove temelji se na pretežito neskladnom izražavanju, nejasno oblikovanim mislima i pretežito nefunkcionalnoj uporabi riječi. Gramatičke i pravopisne pogreške podijeljene su na tri dijela: pisanje rečenica, pisanje riječi, odnosno utvrđivanje pogrešaka i pravopis. Učenički sastavak u kojemu se utvrđuje potpuna točnost u pisanju rečenica ostvario je dva boda. Onaj u kojemu se utvrđuje pretežna točnost u pisanju rečenica ostvario je jedan bod, dok sastavak u kojem se utvrđuje pretežna ili potpuna netočnost nije ostvario bod. Sastavak koji je postigao potpunu točnost u pisanju riječi ostvario je maksimalnih dva boda, dok je sastavak u kojemu se ogleda pretežna točnost u pisanju riječi ostvaren jednim bodom. Bodove nije ostvario sastavak u kojemu se utvrđuje pretežna ili potpuna netočnost u pisanju riječi. Sastavak u kojemu je utvrđena pretežita točnost u primjeni pravopisnih pravila ostvario je dva boda, dok je onaj u kojemu se utvrđuje djelomična netočnost u primjeni pravopisnih pravila ostvario jedan bod. Sastavak u kojemu se utvrđuje pretežna netočnost nije dobio bodove.

Posljednja razina koja se ocjenjivala bila je slovopis, odnosno točnost i urednost oblikovanja slova. Jedan bod dobio je sastavak u kojem je slovopis čitak te je uredan i točan u oblikovanju slova, dok je sastavak u kojemu je slovopis teže čitljiv i u kojemu se utvrđuje neurednost i netočnost u oblikovanju slova nije ostvario ni jedan bod.

Učenički su sastavci ostavili vrlo pozitivan općeniti dojam zbog maloga broja pogrešaka. Od dvadeset i dvoje učenika koji su sudjelovali u izradi praktičnoga dijela diplomskoga rada, nije bilo teško odabrati najbolje sastavke jer su svi sastavci bili dovršeni, zanimljivi i imali sve kompozicijske dijelove. Zaključeno je da učenici, s obzirom na dob, imaju razvijenu sposobnost jezičnoga izražavanja. Rečenice su međusobno povezane i jasno se može pratiti misao. Učenici su postigli lijepo nizanje misli. Iznenadili su me originalnošću u odabiru motiva. Svi su učenici sastavak započinjali smješteni na livadi, dok je većina učenika sanjala cijeli događaj. Učenici su u etapi obilaženje galerije međusobno komentirali kako su primijetili učestalost motiva sna. Društvenost učenika uočena je u interakciji s prijateljima kao likovima u sastavku kao i česti motivi životinja (zec, pčele, leptiri). Dvoje učenika dotaklo se pod teme zagađivanja okoliša, dok je nekoliko učenika u sastavku spominjalo glazbu („Počela je njihati se uz glazbu“, „Odjednom je počela svirati opuštajuća glazba“). Zanimljiva je bila upotreba ranijeg glazbenog poticaja. Učenici su u raspletu izvodili zaključke i iznosili poruke. Dubina ponekih poruka ugodno me iznenadila („Da priroda ostane očuvana i ljudi mogu pomoći. Nekad ne trebamo promijeniti okoliš, nego ljude koji ga zagađuju“).

5. Zaključak

U diplomskome radu pokazani su postupci samostalnog stvaranja priče, i to na učeničkim sastavcima kao sastavnim dijelom nastave jezičnoga izražavanja u predmetu Hrvatski jezik u četvrtome razredu osnovne škole. Objašnjeno je pisanje kao proces stvaranja teksta i njegova važnost u učenju mišljenja, prosuđivanja i rješavanja problema.

Procesni pristup pisanju korišten u diplomskome radu pokazuje učenicima kako proizvesti kvalitetan sastav i osigurava prigode za kvalitetno pisanje u vlastite svrhe i za stvarnu publiku. Prednosti su takvoga načina pisanja: pisanje koje pomaže mladima naći vlastiti izraz i razviti poštovanje za vlastita razmišljanja i iskustva, pisanje koje povećava znatiželju i čini učenike aktivnijim promatračima, pisanje koje širi svijest učenika o iskustvima i izazovima ostalih učenika, pisanje koje produbljivanjem reakcija služi kao moćno sredstvo produbljivanja učeničkih spoznaja. Praćenje učenika u procesu pisanja pridonosi učenikovu osvještavanju važnosti pisanoga izražavanja s gledišta sadržaja i izraza u svekolikoj komunikacijskoj jezičnoj praksi. Ukoliko se vrjednuje samo sastavak kao konačni rezultat procesa pisanja, ne će se postići cjelovita slika napredovanja učenika u tomu procesu. U procesu nastajanja sastavka vježbe su nezamjenjive. Najvažnije je uvježbavanje sastavljanja dijelova teksta i teksta u cijelosti. Učitelji često griješe kada učenicima zadaju samo prepisivanje pripremljenoga teksta u čistopis s pokojim ispravkom gramatičke ili pravopise naravi, što ne znači usavršavanje teksta. (Visinsko 2010: 130-131).

Stvaranje sastavka zahtijeva određenu razinu jezičnoga predznanja, razvijene sposobnosti izražavanja vlastitih misli, stavova, osjećaja, komunikacijskih kompetencija i kognitivnih kompetencija, odnosno odgovarajući spoznajni razvoj kojemu prethodi niz misaonih aktivnosti. Među misaonim aktivnostima je kritičko mišljenje. Kritičko mišljenje, odnosno opismenjavanje kroz pisanje djelotvoran je način postizanja kognitivnih aktivnosti mišljenja, prosuđivanja i rješavanja problema te procesa refleksije i kreacije. Najbolje se razvija kad proistječe iz učeničke znatiželje i autentičnih izazova zanimljivih učenicima. Važnu ulogu imaju i učenikove osobine ličnosti, poznavanje teme o kojoj se piše i motivacija za pisanje. (Pavličević-Franić 2005: 167). Nastavna praksa potvrđuje da je učenje uspješnije što je učenik motiviraniji, zainteresiraniji i aktivniji u učenju što razvija pozitivan odnos prema jezičnome gradivu koje učenjem u igri usvaja. Tako povećava interese učenika, izaziva njihovu pažnju, povećava koncentraciju, traži aktivno sudjelovanje što rezultira značajnim uspjehom

(napretkom) u učenju, uspješniju koncentraciju pažnje i olakšava se razumijevanje sadržaja učenja.

Cilj praktičnoga dijela izrade diplomskoga rada bio je pripremiti učenike za pripremu, pisanje i samostalno stvaranje učeničkoga sastavka i ispravljanje i vrjednovanje napisanoga sastavka upotrebnom najnovijih metoda u procesu pisanja. Održano je ukupno osam nastavnih sati: blok sat pripreme za pisanje sastavka, sat motivacije i sastavljanja pravila, blok sat pisanja sastavka uz glazbeni poticaj, sat revidiranja i prepisivanja sastavka u zadaćnicu te blok sat komentiranja sastavaka drugih učenika i evaluacija procesa pisanja.

Učenički su sastavci ostavili vrlo pozitivan općeniti dojam zbog maloga broja pogrešaka. Zaključeno je da učenici, s obzirom na dob, imaju razvijenu sposobnost jezičnoga izražavanja. Rečenice su međusobno povezane i jasno se može pratiti misao. Učenici su postigli lijepo nizanje misli. Iznenadili su me originalnošću u odabiru motiva. Vježbe, metode i strategije pisanja primijenjene na satima Hrvatskoga jezika u svrhu izrade diplomskoga rada učenike na poseban način pripremaju za pismeno izražavanje, a kao konačan rezultat daju zadovoljavajući sastavak kojeg učiteljica, ali i učenici ponosno mogu objaviti gdje su u mogućnosti, želji i potrebi.

Složeno i sustavno planiranje te revidiranje i kooperativno učenje pokazale su se kao ključne strategije postizanja kvalitete sastavka. Intervencije u tekstu pismenih radova pomogle su učenicima u uočavanju i otklanjanju pogrešaka. Pri ispravljanju pogrešaka mogu se upotrebljavati različiti znakovni sustavi, ali moraju biti jednoznačni i učenicima poznati. Prema Visinsko (2010) ispitivanje i vrjednovanje u kojem učenici (i učitelji) osjećaju napredovanje, potvrdu svojih prethodnih ulaganja napora i dugoročnoga posla, djeluju motivirajuće na svekoliko bavljenje tom jezičnom djelatnošću.

6. Literatura

- 1.) Bežen, A. (2008) Metodika, znanost o poučavanju nastavnog predmeta. Zagreb: Profil
- 2.) Bognar, L., Matijević, M. (2002) Didaktika. Zagreb: Školska knjiga
- 3.) Buchberger, I. (2012) Kritičko mišljenje: Priručnik kritičkog mišljenja, slušanja, čitanja i pisanja, Universitas, Rijeka
- 4.) Čitanje i pisanje za kritičko mišljenje. Priručnik za nastavnike - inovativne metode rada, učenja i poučavanja (2016) Slavonski Brod: Forum za slobodu odgoja
- 5.) Gudelj-Velaga, Z. (1990) Nastava stvaralačke pismenosti: (metodičke osnove). Zagreb, Školska knjiga
- 6.) Hrvatski nacionalni obrazovni standard za osnovnu školu. (2006) Zagreb: Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa
- 7.) Milas, M. (2007) Usporedba govornih i pisanih pripovjednih tekstova učenika 3., 5. i 7. razreda osnovne škole. Zagreb. Časopis Hrvatski, god. V, br. 2
- 8.) Nacionalni okvirni kurikulum za predškolski odgoj i obrazovanje te opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje. (2011) Zagreb: Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa
- 9.) Nastavni plan i program za osnovnu školu. (2006), Zagreb: Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa
- 10.) Nikčević-Milković, A. (2006) Poučavanje o procjenjivanje u procesu nastanka teksta. Metodika. Časopis za teoriju i praksu metodika u predškolskom odgoju, školskoj i visokoškolskoj izobrazbi, br. 12, Vol, 7, 1/2006., str. 70.-86.
- 11.) Pavličević-Franić, D. (2005) Komunikacijom do gramatike: razvoj komunikacijske kompetencije u ranom razdoblju usvajanja jezika. Zagreb: Školska knjiga
- 12.) Rosandić, D. (2005) Metodika književnoga odgoja: (temeljni metodičkknjiževne enciklopedije). Zagreb. Školska knjiga
- 13.) Rosandić, D. (2001) Od slova do teksta i metateksta. Zagreb: Profil.
- 14.) Steele, J. L., Meredith, K. S., Temple C. (2011) vodiči I-VIII projekta Čitanje i pisanje za kritičko mišljenje
- 15.) Težak, S. (1996) Teorija i praksa nastave hrvatskoga jezika 1. Zagreb: Školska knjiga
- 16.) Visinko, K. (2010) Jezično izražavanje u nastavi hrvatskoga jezika. Zagreb: Školska knjiga.

7. Prilozi

7.1. Tablice

Prilog br. 1. Rubrika za procjenu pisanja priče (Gambrell 1999)

PISANJE PRIČE	
Ime i prezime_____ Datum_____ Razred_____	
Ocjena učenikova rada:	
1 = nedovoljan 2 = dovoljan 3 = dobar 4 = vrlo dobar 5 = izvrstan	
Naslov_____	
Cilj _____	Ocjena:
Komentar:	1 2 3 4 5
*Uvod u priču potiče interes.	
a) Čitatelj je stavljen u središte priče.	
b) Sadržaj stvara neizvjesnost	
c) Likovi su suočeni s problemom.	
*Čitatelj može predvidjeti zaplet i posljedice.	
a) Likovi mogu biti ugroženi snagom prirode.	
b) Sukob između likova može završiti gubitkom voljene osobe.	
c) Zbog krive odluke likovi se mogu osjećati krivima.	
*Čitatelj može predvidjeti kraj priče.	
a) Iz sadržaja se može predvidjeti kraj priče.	
b) Zbog likova naslućujemo što će ono učiniti.	
c) Sukob u priči ima predvidljiv završetak.	
Sadržaj_____	1 2 3 4 5
*Detalji se koriste za stvaranje napetosti u priči.	
a) Opisi čine priču zanimljivijom.	
b) Opisi čine likove zanimljivijima i uvjerljivijima.	
c) Opisi okoline čine radnju uvjerljivijom.	
*Kraj priče završava s:	
a) poukom	
b) likovi govore o svojim doživljajima	
c) likovi se vraćaju životu prije početka radnje.	
Pravopis _____	1 2 3 4 5
*Pravopisne pogreške ne ometaju čitanje priče.	
*Pravilna uporaba riječi koje opisuju likove i radnju priče.	

BILJEŠKE I KOMENTARI

Prilog br. 2. Lista označavanja za procjenu strategija pisanja prije, tijekom i nakon pisanja (Gambrell 1999)

PROCJENA STRATEGIJA PISANJA

Ime i prezime _____ Datum _____ Razred _____

Upute: Prilikom procjene strategije pisanja koje učenik koristi, stavite znak + u odgovarajući stupac.

Ponašanje	Stalno	Povremeno	Rijetko	Bilješke
PRIJE PISANJA				
Postavlja cilj				
Pretpostavlja publiku				
Provodi «oluju ideja»				
Planira što će napisati				
Izrađuje skicu				
Traži pomoć prijatelja ili nastavnika				
ZA VRIJEME PISANJA				
Sadržaj piše ugrubo				
Sadržaj želi dovesti do kraja				
Traži pomoć prijatelja ili nastavnika				
NAKON PISANJA				
Višestruko revidira tekst				
Traži pomoć prijatelja ili nastavnika				
Dodatni kriteriji				

Prilog br. 3. Obrazac za vođenje bilješki o napretku učenika (Gambrell 1999)

Ime i prezime _____ Razred _____			
Datum	Čitanje	Pisanje	Govor

Prilog br. 4. Lista označavanja za procjenu vještine pisanja (Gambrell 1999)

POPIS VJEŠTINA PISANJA			
Ime i prezime_____ Datum_____ Razred_____			
S = STALNO P = POVREMENO R = RIJETKO			
Popis vještina	S	P	R
Pokazuje interes i ljubav prema pisanju.			
Postavlja cilj pisanja.			
Pretpostavlja tko će mu biti publika.			
Provodi „oluju ideja“ prije pisanja.			
Planira što će napisati.			
Plan ili skicu radi u glavi.			
Plan ili skicu piše na papir.			
Postavlja pitanja ako mu nešto nije jasno.			
Proučava izvore prije pisanja teksta.			
Tekst piše ugrubo.			
Tekst odmah želi napisati do kraja.			
Tekst revidira nakon pisanja u grubo.			
Tekst revidira slojevito (višestruko).			
Voli se savjetovati s prijateljima prilikom pisanja teksta.			
Najčešće se savjetuje prije početka pisanja teksta.			
Najčešće se savjetuje za vrijeme pisanja teksta.			
Najčešće se savjetuje nakon pisanja teksta.			

I. Sadržajna razina		
Opisnici	Bodovi	Opis bodovanja
Kompozicija (plan) sastavka	3	Sastavak je cjelovit. zastupljeni su svi dijelovi kompozicije. U uvodnome i/ili završnome dijelu zapaža se učenikovo izvorno oblikovanje misli.
	2	Sastavak je cjelovit. Zastupljeni su svi dijelovi kompozicije. Uvodni i/ili završni dio temelji se na preuzetim ustaljenim oblicima izražavanja.
	1	Nedostaje jedan od temeljnih dijelova kompozicije(npr. nema uvoda ili nema zaključka). Sastavak nema naslova.
	0	Nema kompozicije. Izlaganje je nesređeno. Tekst je necjelovit.
Izvornost (tematsko-motivska i jezična)	3	Sastavak je originalan. Tematsko-motivska razrađenost ostvarena je učenikovim izvornim jezičnim konstrukcijama i kreativnim kombinacijama.
	2	Izvornost je postignuta djelomično (npr. na razini dijela sastavka ili u izboru i razradi jednoga ili nekoliko motiva).
	1	U sastavku se zapažaju dijelovi preuzeti iz teksta predloška ili iz drugih izvora.
	0	Sastavak je neoriginalan.
Unutartekstovna povezanost	3	Utvrdjuje se potpuno logičan vremenski i uzročno-posljedični slijed događaja. Rečenice su međusobno povezane (ulančane).
	2	Utvrdjuje se logičan vremenski i uzročno-posljedični slijed događaja. Međurečenična je povezanost na površinskoj razini postignuta nepotrebnim ponavljanjem i/ili neodgovarajućom uporabom riječi, najčešće konektora (i onda, kada, tada...) i zamjenica.
	1	Utvrdjuje se povezanost među rečenicama, ali djelomično izostaje logičan slijed događaja.
	0	Utvrdjuje se pretežita nepovezanost među rečenicama. Nema logičnoga slijeda događaja.

II. Jezična razina			
OPISNICI		Bodovi	Opis bodovanja
Rječnik i stil		2	Skladno izražavanje jasno oblikovanje misli, te funkcionalna uporaba riječi.
		1	Površnost i nedostatna sredenost u izražavanju, povremeno nefunkcionalna uporaba riječi.
		0	Pretežito neskladno izražavanje, nejasno oblikovanje misli, pretežito nefunkcionalna uporaba riječi.
Gramatika i pravopis	Pisanje rečenica	2	Utvrđuje se <u>potpuna točnost</u> u pisanju rečenica.
		1	Utvrđuje se <u>pretežita točnost</u> u pisanju rečenica.
		0	Utvrđuje se <u>pretežita ili potpuna netočnost</u> u pisanju rečenica.
	Pisanje riječi: utvrđivanje pogrešaka	2	Utvrđuje se <u>potpuna točnost</u> u pisanju riječi.
		1	Utvrđuje se <u>pretežita točnost</u> u pisanju riječi.
		0	Utvrđuje se <u>pretežita ili potpuna netočnost</u> u pisanju riječi.
	Pravopis	2	Utvrđuje se <u>pretežita točnost</u> u primjeni pravopisnih pravila.
		1	Utvrđuje se <u>djelomična netočnost</u> u primjeni pravopisnih pravila.
		0	Utvrđuje se <u>pretežita netočnost</u> u primjeni pravopisnih pravila.
III. Slovopis			
OPISNICI		Bodovi	Opis bodovanja
Urednost i točnost u oblikovanju slova		1	Slovopis je čitak. Utvrđuje se urednost i točnost u oblikovanju slova.
		0	Slovopis je teže čitljiv, utvrđuje se neurednost i netočnost u oblikovanju slova.

Prilog br. 6. Glavne ili primarne strategije pisanja (Rosenberg 1989)

Strategija	Objašnjenje strategije
Analiza	Pisac uzima nešto u dijelovima, istražujući dijelove odvojeno i tražeći koherentne veze među njima
Argumentacija	Pisac zauzima čvrst stav prema nekom pitanju ili predmetu koji razmatra te pribavlja činjenice koje podržavaju to pitanje ili predmet, i logičke razloge koji kauzalno podržavaju takav piščev stav
Uzrok i posljedica	Pisac objašnjava što uzrokuje nešto i/ili utvrđuje odgovore ili rezultate toga
Klasifikacija	Piščevo sortiranje ili grupiranje stvari vodeći računa o kategorijama
Usporedba i kontrast	Pisac uspoređuje dvije ili više stvari, bilježeći sličnosti i razlike
Definicija	Označava piščevo objašnjavanje ili definiranje neke riječi, fraze ili ideje
Opis	Pisac slikovito opisuje nešto kako bi čitatelj, čitajući njegov tekst, mogao stvoriti mentalnu sliku toga
Davanje primjera	Pisac opisuje, definira ili analizira nešto dajući specifične primjere
Pripovijedanje	Pisac govori priču kako bi ilustrirao svoje gledište ili upozorio na temu
Proces	Pisac opisuje proces, korak po korak, ali ne objašnjava važnost tih koraka ni njihove veze

Prilog br. 7. Sekundarne strategije pisanja (Rosenberg 1989)

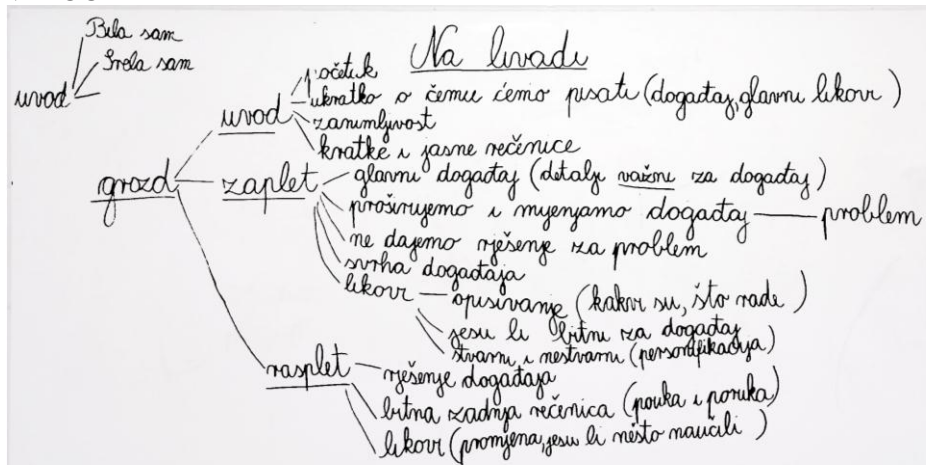
Strategija	Objašnjenje strategije
Anticipiranje kritike	Pisac sam postavlja kritiku koju očekuje od čitatelja i odgovara na nju
Postavljanje pitanja	Pisac pretpostavlja da čitatelj može biti zbunjen i imati potrebu da postavlja pitanja, pa stoga on sam postavlja pitanja u tekstu i odgovara na njih; na taj način pisac usmjerava čitatelja na ključnu točku za koju misli da je važna
Dijagrami i slike	Pisac se koristi ilustracijama u tekstu
Figurativni jezik	Pisac razvija ideju koristeći metafore, simbole, sličnosti i analogije kako bi kreirao sliku u čitateljevim mislima
Povijesni podatci	Pisac upućuje na događaje, zbivanja i ljude iz prošlosti kako bi razvio ideju ili potvrdio argument
Humor	Pisac ga koristi kao sredstvo izraza s ciljem zabave i razbijanja monotonije, kako bi varirao ton ili uputio na glavnu misao, ili jednostavno održao čitateljevu koncentraciju i pozornost
Hiperbola	Pisac preuveličava ili intenzivira svoju ključnu ideju
Vlastito iskustvo	Pisac opisuje događaje iz svoga iskustva kako bi empirijski pojasnio ili podržao svoju ideju ili zadržao čitateljevu pozornost
Reference autora	Kako bi argument „dobio na težini“, pisac se koristi snagom reference iz nekog drugog izvora ili eksperta
Ponavljjanje	Pisac koristi ponavljanje kako bi naglasio ili bio siguran da će čitatelj apsorbirati ideju
Retoričko pitanje	Postavlja se radi efekta; pisac ne očekuje odgovor, a odgovor je obično očit
Statistika	Pisac je koristi kako bi sumirao ili naglasio informacije koje podržavaju njegove argumente

7.2. Priprave

Prilog br. 8. Priprava za blok sat pripreme za pisanje sastavka

OPĆI PODATCI Ime i prezime studenta: Kristina Janković Studijska godina: V. godina Osnovna škola: OŠ Antuna Mihanovića Osijek Učitelj mentor: Marija Vučak Nadnevak održavanja nastavnog sata: 10. travnja 2015.	SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU FAKULTET ZA ODGOJNE I OBRAZOVNE ZNANOSTI Akademski godina: 2014./2015. Mentor: doc. dr. sc. Lidija Bakota
<p style="text-align: center;">PRIPRAVA ZA NASTAVNI SAT (Praktični dio diplomskog rada „Samostalno stvaranje priče u nastavi Hrvatskoga jezika“)</p> <p style="text-align: center;">Usmena i pisana komunikacija</p>	
STRUKTURA I TRAJANJE NASTAVNOG SATA (Blok sat: 90 min): Uvod – motivacija (15) Središnji dio (65) Završni dio – evaluacija sata (10)	
TLJEK NASTAVNOG SATA: Uvod – motivacija Učenici su podijeljeni u tri skupine. Svaka skupina ima glazbeni poticaj. Prva skupina, na mobitelima koristeći slušalice, sluša instrumentalnu skladbu Franza Schuberta <i>Impromptu</i> u As-duru, op. 142, br. 2. Druga skupina samostalno stvara glazbu vlastitim instrumentima ili svira udaranjem olovkom po staklenim bocama punjenim rižom i prstima (po klupi), a treća skupina osmišljava plesne pokrete uz glazbene rečenice koje učenici naizmjenice sviraju na sintesajzeru i puštaju spomenutu skladbu te nakon toga zajednički osmišljavaju plesne pokrete. Središnji dio <i>Sada ćemo sastavljati grozd o pisanju sastavka.</i> Ukratko ponavljamo dijelove kompozicije (uvod, zaplet, rasplet). Napomenut ćemo kako ćemo koristiti nazivlje: uvod, zaplet i rasplet, a ne uvod, glavni dio i zaključak. Olujom ideja raščlanjujemo kompozicijske dijelove navodeći za svaki element moguće motive, ideje i sl. te ih zapisujemo na bijelu ploču. Nakon zapisivanja ideje evaluiramo i razgovaramo o mogućim preinakama. Usvojenost kompozicije provjeravam zamjenom dijelova fabule gdje učenici trebaju zaključiti kako postoji jedinstven redoslijed fabule i ujedno uočiti važnost pojedinoga dijela. U drugome blok satu učenici nastavljaju slušati skladbu koristeći slušalice. Učenici likovno izražavaju svoje doživljaje skladbe slikajući na papiru tehnikom vodene boje. Učenički radovi bit će izloženi na panou u razredu i služiti će kao poticaj za sljedeće nastavne sate. Završni dio – evaluacija sata Učenik samostalno stvara svoj grozd na temu „Na livadi“. Upozoravam učenike da pripaze na pravilno odvajanje uvoda, zapleta i raspleta. Razgovaramo u skupinama o mogućim preinakama. Najavljujem kako će sljedeći puta zajednički određivati pravila dobrog pisanja.	ZAPAZANJA (ispunjava mentor)

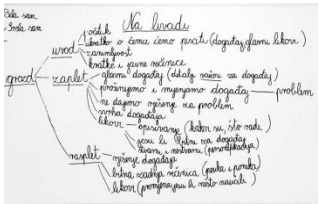
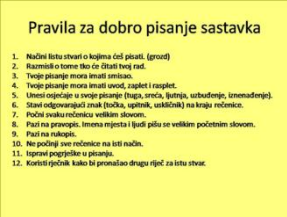

PLAN PLOČE

Prilog br. 9. Priprava za sat motivacije i sastavljanja pravila

OPĆI PODATCI Ime i prezime studenta: Kristina Janković Studijska godina: V. godina Osnovna škola: OŠ Antuna Mihanovića Osijek Učitelj mentor: Marija Vučak Nadnevak održavanja nastavnog sata: 14. travnja 2015.	SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU FAKULTET ZA ODGOJNE I OBRAZOVNE ZNANOSTI Akademska godina: 2014./2015. Mentor: doc. dr. sc. Lidija Bakota
<p style="text-align: center;">PRIPRAVA ZA NASTAVNI SAT (Praktični dio diplomskoga rada „Samostalno stvaranje priče u nastavi Hrvatskoga jezika“)</p> <p style="text-align: center;">Usmena i pisana komunikacija</p>	
STRUKTURA I TRAJANJE NASTAVNOG SATA (45 min): Uvod – motivacija (10) Središnji dio (25) Završni dio – evaluacija sata (10)	
TIJEK NASTAVNOG SATA: Uvod – motivacija Ponavljamo kompozicijske dijelove. Prikazujem bajkovitu priču na prezentaciji (u prilogu). <i>Priča je štura i treba biti doradana.</i> Učenike navodim na uočavanje gramatičkih i pravopisnih pogrešaka. Prozivam učenike da ih isprave na bijeloj ploči koristeći poznati znakovni sustav (u prilogu). Razgovaramo o priči i zaključujemo kako priči nedostaje rasplet. Najavljujem kako će učenici sastavljati pravila za dobro pisanje sastavka kako bi izbjegli nezanimljivu i nedovršenu priču. Središnji dio <i>Sada ćemo sastavljati pravila za dobro pisanje sastavka.</i> Učenici su podijeljeni u iste tri skupine. Svaka skupina stvara svoja pravila za dobro pisanje sastavka i nakon toga pred pločom prezentira svoj rad ostalim učenicima. Na ploču zapisujemo prezentirana pravila koja se ne ponavljaju, odnosno evaluiramo ih u procesu zapisivanja. Doradujemo pravila i odlučujemo kako i gdje ćemo ih postaviti na vidljivo mjesto u razredu ili na zidnome plakatu kako bi im bila dostupna tijekom pisanja sastavka. Završni dio – evaluacija sata Učenici samostalno evaluiraju pravila i određuju na kojem će pravilu posebno poraditi na temelju prethodnoga iskustva u pisanju sastavaka. Učenici dobivaju „Znakovni sustav za ispravljanje pogrešaka u učeničkim sastavcima“ kojega će zalijepiti u svoje bilježnice. Najavljujem kako će sljedeći puta pisati sastavak na temu „Na livadi“.	ZAPAZANJA (ispunjava mentor)
PLAN PLOČE <p style="text-align: center;">Pravila za dobro pisanje sastavka</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Oluja ideja prije početka pisanja. 2. Grozd o kompoziciji 3. Skica teksta 4. Izrada grubog rukopisa 5. Prepravljanje sastavka 	

Prilog br. 10. Priprava za blok sat pisanja sastavka uz glazbeni poticaj

OPĆI PODATCI Ime i prezime studenta: Kristina Janković Studijska godina: V. godina Osnovna škola: OŠ Antuna Mihanovića Osijek Učitelj mentor: Marija Vučak Nadnevak održavanja nastavnog sata: 16. travnja 2015.	SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU FAKULTET ZA ODGOJNE I OBRAZOVNE ZNANOSTI Akademska godina: 2014./2015. Mentor: doc. dr. sc. Lidija Bakota
<p align="center">PRIPRAVA ZA NASTAVNI SAT (Praktični dio diplomskoga rada „Samostalno stvaranje priče u nastavi Hrvatskoga jezika“)</p> <p align="center">Usmena i pisana komunikacija</p>	
STRUKTURA I TRAJANJE NASTAVNOG SATA (Blok sat: 90 min): Uvod – motivacija (15) Središnji dio (65) Završni dio – evaluacija sata (10)	
TIJEK NASTAVNOG SATA: Uvod – motivacija <i>Pravila za dobro pisanje sastavka izložena su na panou na A3 papiru. Učenici su podijeljeni u tri skupine. Svaka skupina ima glazbeni poticaj. Prva skupina, na mobitelima koristeći slušalice, sluša instrumentalnu skladbu Franza Schuberta <i>Impromptu</i> u As-duru, op. 142, br. 2. Druga skupina samostalno stvara glazbu vlastitim instrumentima ili svira udaranjem olovkom po staklenim bocama punjenim rižom i prstima (po klupi), a treća skupina osmišljava plesne pokrete uz glazbene rečenice koje učenici naizmjenice sviraju na sintesajzeru i puštaju spomenutu skladbu te nakon toga zajednički osmišljavaju plesne pokrete. Učenici tijekom glazbenoga poticaja izrađuju skicu teksta i zapisuju ga u crtovlje za pisanje sastavka (u prilogu).</i> Središnji dio <i>Sada ćete pisati sastavak na temelju grozda o kompoziciji, pravilima za dobro pisanje sastavka i skici teksta. Učenici samostalno u zadaćnice pišu učenički sastavak uz poticaj glazbe.</i> Završni dio – evaluacija sata Savjetujem učenike o ponovnom čitanju napisanoga sastavka (u sebi). Učenik na temelju pročitanaoga evaluira zadane procese na <i>Krivulji raspoloženja</i> . Najavljujem kako ću pregledati sastavke i dodati svoje bilješke koje će sljedeći puta trebati uvažiti ili prilagoditi te prepisati sastavak u školsku zadaćnicu.	ZAPAZANJA (ispunjava mentor)
PLAN PLOČE <p align="center">Pisanje sastavka</p> <div> </div> <p align="center">(grozd) (pravila) (krivulja raspoloženja)</p>	

Prilog br. 11. Priprava za sat revidiranja i prepisivanja sastavka u zadaćnicu

<div>OPĆI PODATCI</div> <div>Ime i prezime studenta: Kristina Janković</div> <div>Studijska godina: V. godina</div> <div>Osnovna škola: OŠ Antuna Mihanovića Osijek</div> <div>Učitelj mentor: Marija Vučak</div> <div>Nadnevak održavanja nastavnog sata: 17. travnja 2015.</div>	<div>SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU</div> <div>FAKULTET ZA ODGOJNE I OBRAZOVNE ZNANOSTI</div> <div>Akademska godina: 2014./2015.</div> <div>Mentor: doc. dr. sc. Lidija Bakota</div>																																				
<div>PRIPRAVA ZA NASTAVNI SAT</div> <div>(Praktični dio diplomskoga rada „Samostalno stvaranje priče u nastavi Hrvatskoga jezika“)</div> <div>Usmena i pisana komunikacija</div>																																					
<div>STRUKTURA I TRAJANJE NASTAVNOG SATA (45 min):</div> <div>Uvod – motivacija (10)</div> <div>Središnji dio (25)</div> <div>Završni dio – evaluacija sata (10)</div>																																					
<div>TLJEK NASTAVNOG SATA:</div> <div>Uvod – motivacija</div> <div>Učenicima dijelim učeničke sastavke. Pohvaljujem njihov rad i kreativnost. Učenicima objašnjavam kako se ispod sastavka (primjer pokazujem na crtovlju za pisanje sastavka) nalaze komentari i bilješke o mogućem poboljšanju sastavka. Učenici samostalno razmišljaju o odgovarajućim preinakama.</div> <div>Središnji dio</div> <div>Sada ćete sastavak prepisivati u zadaćnicu. Nemojte žuriti s prepisivanjem. Pazite na rukopis. Vaš će sastavak čitati ostali učenici, stoga pazite da rukopis bude čitljiv. Učenici trebaju dorađivati sastavak i prepisati ga u zadaćnicu uvažavajući bilješke i ispravljene kompozicijske, jezične, stilske, gramatičke i pravopisne pogriješke. Potičem učenike na samostalno korištenje pravopisom.</div> <div>Završni dio – evaluacija sata</div> <div>Učenici trebaju obojiti lica osjećaja za evaluaciju protekloga sata. Najavljujem kako će sljedeći puta svi učenici moći pročitati uratke ostalih učenika te napisati komentar za svaki.</div>	<div>ZAPAZANJA</div> <div>(ispunjava mentor)</div>																																				
<div>PLAN PLOČE</div> <div>Dorađivanje sastavaka</div> <table><tr><td></td><td>sastavljeno napiši</td><td>Naj češće se igram predvečer.</td><td></td><td>pogrešan red riječi</td><td>Pogreške potrebno je ispraviti. Nisam potražio autobus na.</td></tr><tr><td></td><td>rastavljeno napiši</td><td>Nemogu zaboraviti svoga prijatelja. Vi ćete putovati srnima.</td><td></td><td>pogrešno rastavljeno</td><td>On je stigao autob - usom na autobusni kolodvor. Moja m - ama je najbolja.</td></tr><tr><td></td><td>napiši u novi redak</td><td>... Učenici su se godili papirima. Tako sam i ja jedan dan...</td><td></td><td>pravopisna greška</td><td>Moja kuća je najljepša.</td></tr><tr><td></td><td>nešto nedostaje (slovo, riječ, ...)</td><td>Krenuo sam jednu veliku trgovinu. Trebao sam kupiti nove cigare.</td><td></td><td>gramatička greška</td><td>Mi bi to mogli učiniti. Ja bi imao strašnu masku na licu.</td></tr><tr><td></td><td>nepotrebn znak</td><td>Bio sam sam i i prestrašio sam se. Uvijek sam dobio što sam htio?</td><td></td><td>stilistička greška</td><td>Idi smo spavati, idi smo na kupeljku, idi smo šetati.</td></tr><tr><td></td><td>suvišno</td><td>Svuda je vladao crni mrak i tama. Mala kućica je bila na kraju ulice.</td><td></td><td>nerazumljivo, logička greška</td><td>Onda sam zaspa i poljubila mamu i tatu.</td></tr></table> <div><div>(znakovni sustav za ispravljanje pogriješaka)</div><div>(primjeri pravopisa)</div></div>			sastavljeno napiši	Naj češće se igram predvečer.		pogrešan red riječi	Pogreške potrebno je ispraviti. Nisam potražio autobus na.		rastavljeno napiši	Nemogu zaboraviti svoga prijatelja. Vi ćete putovati srnima.		pogrešno rastavljeno	On je stigao autob - usom na autobusni kolodvor. Moja m - ama je najbolja.		napiši u novi redak	... Učenici su se godili papirima. Tako sam i ja jedan dan...		pravopisna greška	Moja kuća je najljepša.		nešto nedostaje (slovo, riječ, ...)	Krenuo sam jednu veliku trgovinu. Trebao sam kupiti nove cigare.		gramatička greška	Mi bi to mogli učiniti. Ja bi imao strašnu masku na licu.		nepotrebn znak	Bio sam sam i i prestrašio sam se. Uvijek sam dobio što sam htio?		stilistička greška	Idi smo spavati, idi smo na kupeljku, idi smo šetati.		suvišno	Svuda je vladao crni mrak i tama. Mala kućica je bila na kraju ulice.		nerazumljivo, logička greška	Onda sam zaspa i poljubila mamu i tatu.
	sastavljeno napiši	Naj češće se igram predvečer.		pogrešan red riječi	Pogreške potrebno je ispraviti. Nisam potražio autobus na.																																
	rastavljeno napiši	Nemogu zaboraviti svoga prijatelja. Vi ćete putovati srnima.		pogrešno rastavljeno	On je stigao autob - usom na autobusni kolodvor. Moja m - ama je najbolja.																																
	napiši u novi redak	... Učenici su se godili papirima. Tako sam i ja jedan dan...		pravopisna greška	Moja kuća je najljepša.																																
	nešto nedostaje (slovo, riječ, ...)	Krenuo sam jednu veliku trgovinu. Trebao sam kupiti nove cigare.		gramatička greška	Mi bi to mogli učiniti. Ja bi imao strašnu masku na licu.																																
	nepotrebn znak	Bio sam sam i i prestrašio sam se. Uvijek sam dobio što sam htio?		stilistička greška	Idi smo spavati, idi smo na kupeljku, idi smo šetati.																																
	suvišno	Svuda je vladao crni mrak i tama. Mala kućica je bila na kraju ulice.		nerazumljivo, logička greška	Onda sam zaspa i poljubila mamu i tatu.																																

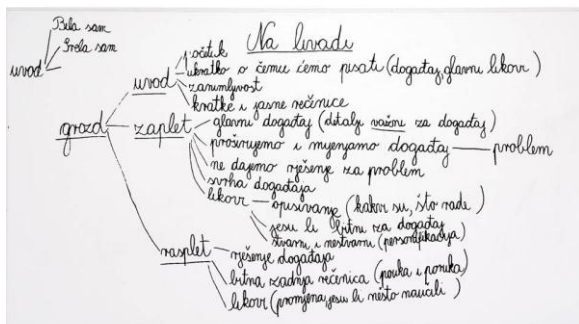
Prilog br. 12. Priprava za blok sat komentiranja sastavaka drugih učenika i evaluacija procesa pisanja

OPĆI PODATCI Ime i prezime studenta: Kristina Janković Studijska godina: V. godina Osnovna škola: OŠ Antuna Mihanovića Osijek Učitelj mentor: Marija Vučak Nadnevak održavanja nastavnog sata: 28. travnja 2015.	SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU FAKULTET ZA ODGOJNE I OBRAZOVNE ZNANOSTI Akademska godina: 2014./2015. Mentor: doc. dr. sc. Lidija Bakota
<p style="text-align: center;">PRIPRAVA ZA NASTAVNI SAT (Praktični dio diplomskoga rada „Samostalno stvaranje priče u nastavi Hrvatskoga jezika“)</p> <p style="text-align: center;">Usmena i pisana komunikacija</p>	
STRUKTURA I TRAJANJE NASTAVNOG SATA (Blok sat: 90 min): Uvod – motivacija (15) Središnji dio (65) Završni dio – evaluacija sata (10)	
TIJEK NASTAVNOG SATA: Uvod – motivacija Učenički sastavci grupirani su po skupinama (na ovaj način tijekom obilaska galerije ne bi se trebala stvoriti pretjerana gužva). Učenici odabiru mjesto gdje će čitati sastavke ostalih učenika. Središnji dio <i>Sada ćete obilaziti „galeriju sastavaka“.</i> Učenici po skupinama obilaze „galeriju sastavaka“. Ispod svakoga sastavka nalazi se crtovlje za pisanje komentara o sastavku (u prilogu). <i>Potrebno je na svako crtovlje za pisanje komentara napisati komentar o sastavku. Komentar može sadržavati: vaše mišljenje o sastavku, odnosno što vam se svidjelo ili što vam se nije svidjelo, najzanimljiviji dio/detalj/lik, što biste pohvalili u sastavku, što nije dobro, a može biti bolje, kompoziciju, stil pisanja i sl.</i> Učenik odlučuje što će učiniti sa svojim sastavkom (hoće li ga pročitati naglas, pročitati obitelji, odglumiti, poslati u časopis i sl.). Nakon komentiranja sastavaka, svaki učenik dolazi ispred svojega sastavka i čita što su napisali drugi učenici. Nakon čitanja i razmišljanja o komentarima na njihov sastavak, učenici sjede u krugu i pantomimom prikazuju najdraži dio procesa stvaranja sastavka. Slijedi razgovor o mogućem objavljivanju i prezentiranju radova prema učeničkim željama. Završni dio – evaluacija sata Učenici evaluiraju protekli sat u skupinama. Raspravljaju o sljedećim pitanjima: s čime smo bili zadovoljni na današnjem satu, s čime nismo bili zadovoljni, koje ideje i prijedloge imamo za budući rad. Svoje odgovore zapisuju na A3 papiru. Grupa bira glasnogovornika koji će izvijestiti ostale učenike o evaluaciji protekloga sata.	ZAPAZANJA (ispunjava mentor)
PLAN PLOČE <p style="text-align: center;">Obilazak galerije</p> <div style="display: flex; justify-content: space-around; align-items: center;"> <div style="border: 1px solid black; width: 40px; height: 40px; margin: 5px;"></div> <div style="border: 1px solid black; width: 40px; height: 40px; margin: 5px;"></div> <div style="border: 1px solid black; width: 40px; height: 40px; margin: 5px;"></div> <div style="border: 1px solid black; width: 40px; height: 40px; margin: 5px;"></div> <div style="border: 1px solid black; width: 40px; height: 40px; margin: 5px;"></div> <div style="border: 1px solid black; width: 40px; height: 40px; margin: 5px;"></div> <div style="border: 1px solid black; width: 40px; height: 40px; margin: 5px;"></div> <div style="border: 1px solid black; width: 40px; height: 40px; margin: 5px;"></div> <div style="border: 1px solid black; width: 40px; height: 40px; margin: 5px;"></div> <div style="border: 1px solid black; width: 40px; height: 40px; margin: 5px;"></div> </div>	

7.3. Primjeri učeničkih likovnih radova

7.4. PowerPoint prezentacija za sat motivacije i sastavljanja pravila

Moja bajkovita priča

Jednom je bio jedan zmaj koji je bio moćan imo je tri glave i osam nogu. Bio je to čudan zmaj, zvao se Roki koji je sjedio na drvetu. Plašio je ljude i djecu. Jednom su išla dva čovjeka zmaj Roki ih je vijao dva čovjeka se umorila pa nisu mogli bježati pa su saznali jedno mjesto di da se sakriju. oni su se sakrili i zmaj Roki ih je našao u jednoj staroj kući. Zmaj je ispustio vatru i kuća se zapalila. Dva čovjeka su našli tri puške svako je uzeo po jednu pušku pokušali su ubiti zmaja ali nisu uspjeli.

Moja bajkovita priča

Jednom davno živio je čudan zmaj s tri glave i osam nogu. Bio je to moćan zmaj imena Roki.

Roki je po cijele dane sjedio na drvetu i plašio djecu i odrasle. Jednoga dana njegovim krajem prolazila su dva čovjeka. Zmaju Rokiju bili su zanimljivi pa se odlučio poigrati s njima. Toliko ih je vijao da su se oni umorili i nisu mogli više bježati, stoga su se sakrili u jednu staru kuću. No, zmaj Roki ih je pronašao. Prije nego što je zmaj ispustio vatru i zapalio kuću, dva čovjeka pronašli su tri puške. Svatko je uzeo jednu pušku i pokušao upucati zmaja, ali bezuspješno.

Pravila za dobro pisanje sastavka

1.

Pravila za dobro pisanje sastavka

1. Načini listu stvari o kojima ćeš pisati. (grozđ)
2. Razmisli o tome tko će čitati tvoj rad.
3. Tvoje pisanje mora imati smisao.
4. Tvoje pisanje mora imati uvod, zaplet i rasplet.
5. Unesi osjećaje u svoje pisanje (tuga, sreća, ljutnja, uzbuđenje, iznenađenje).
6. Stavi odgovarajući znak (točka, upitnik, uskličnik) na kraju rečenice.
7. Počni svaku rečenicu velikim slovom.
8. Pazi na pravopis. Imena mjesta i ljudi pišu se velikim početnim slovom.
9. Pazi na rukopis.
10. Ne počinji sve rečenice na isti način.
11. Ispravi pogreške u pisanju.
12. Koristi rječnik kako bi pronašao drugu riječ za istu stvar.

7.5. Učenička pravila za dobro pisanje sastavka po skupinama

Prva skupina sastavila je sljedeća pravila:

1. Imati kompoziciju sastavka
2. Imati zanimljivosti u sastavku
3. Paziti na pravopis
4. Produžiti zaplet (događaje)
5. Spomenuti i opisati likove
6. Stvoriti problem
7. Otkriti problem u zadnjoj rečenici
8. U uvodu navesti u čemu ćemo pisati
9. Imati poruku
10. Imati dobar i važan kraj

Druga skupina sastavila je sljedeća pravila:

1. Paziti na kompoziciju sastavka.
2. Pisati kratke i jasne rečenice.
3. Sastavak treba imati smisao.
4. Napraviti zanimljivost događaja.
5. Pravilno pisati rečenice (pravopis i gramatika).
6. Upotrijebiti likove.
7. Detalji u događaju.
8. Napisati poruku.
9. Ako želimo, možemo upotrijebiti personifikaciju.

Treća skupina sastavila je sljedeća pravila:

1. Paziti na pravopis i gramatiku.
2. Paziti na kompoziciju sastavka.
3. Paziti na redoslijed riječi.
4. Paziti na razumljivost rečenica.
5. Paziti na interpunkcijske znakove.
6. Kratke i jasne rečenice.
7. Paziti na stil riječi.
8. Zanimljivost sastavka.
9. Problem.
10. Rješenje problema.

7.6. Znakovni sustav za ispravljanje pogrešaka u učeničkim sastavcima

I	sastavljeno napiši	Naj češće se igram predvečer.	S	pogrešan red riječi	Pogreške potrebno je ispraviti. Nisam potrčao autobus na.
I	rastavljeno napiši	Nemogu zaboraviti svoga prijatelja. Vi ćete putovati snama.	L	pogrešno rastavljeno	On je stigao autob - usom na autobusni kolodvor. Moja m-ama je najbolja.
][napiši u novi redak	... Učenici su se gadali papirima. Tako sam i ja jedan dan...	—	pravopisna greška	Moja kuća je najlijepša.
✓	nešto nedostaje (slovo, riječ, ...)	Krenuo sam jednu veliku trgovinu. Trebao sam kpiti nove cipele.	=	gramatička greška	Mi bi to mogli učiniti. Ja bi imao strašnu masku na licu.
X	nepotrebni znak	Bio sam sam , i prestrašio sam se. Uvijek sam dobio što sam htio ?	- - -	stilistička greška	Išli smo spavati, išli smo na ljuljačku, išli smo šetati.
()	suvišno	Svuda je vladao cmi mrak i tama. Mala kućica je bila na kraju ulice.		nerazumljivo, logička greška	Onda sam zaspala i poljubila mamu i tatu.

7.7. Kriteriji za dobro pisanje sastavka

(prema: Shirley-Dale Easley i Kay Mitchell)

1. Načini listu stvari o kojima ćeš pisati.
2. Razmisli o tomu tko će čitati tvoj rad.
3. Tvoje pisanje mora imati smisao.
4. Tvoje pisanje mora imati početak, sredinu i kraj.
5. Unesi osjećaje u svoje pisanje (tuga, sreća, ljutnja, uzbuđenje, iznenađenje).
6. Stavi odgovarajući znak (točka, upitnik, uskličnik) na kraju rečenice.
7. Počni svaku rečenicu velikim slovom. Imena mjesta i ljudi pišu se velikim početnim slovom.
8. Pazi na pravopis.
9. Pazi na rukopis.
10. Ne počinji sve rečenice na isti način.
11. Ispravi pogreške u pisanju.

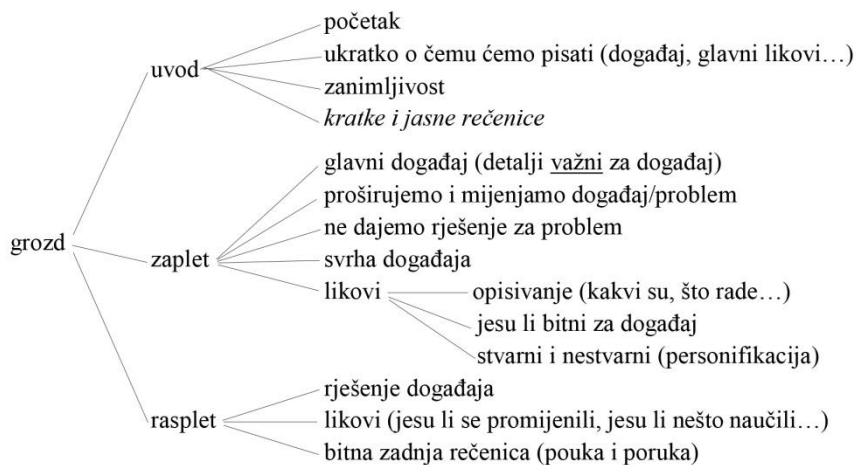
7.8. Pravila za dobro pisanje sastavka

Ime: _____

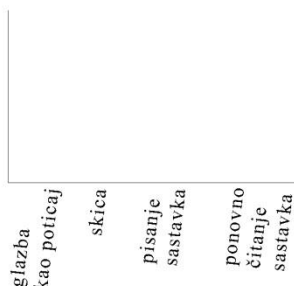
Pravila za dobro pisanje sastavka

1. Tvoj sastavak treba imati uvod, zaplet i rasplet.
2. Tvoj sastavak treba imati smisao.
3. Načini listu stvari o kojima ćeš pisati.
4. Osmisli zanimljiv događaj.
5. Upotrijebi likove i opiši ih. Koristi personifikaciju.
6. Osmisli i riješi problem.
7. Pazi na rukopis.
8. Razmisli o tome tko će čitati tvoj rad.
9. Unesi osjećaje u svoje pisanje (tuga, sreća, ljutnja, uzbuđenje, iznenađenje).
10. Pazi na pravopis.
11. Ne počinji sve rečenice na isti način.
12. Stavi odgovarajući znak (točka, upitnik, uskličnik) na kraju rečenice.
13. Ispravi pogreške u pisanju.
14. Koristi rječnik kako bi pronašao drugu riječ koja ti bolje odgovara.

Grozd o pisanju sastavka

Krivulja raspoloženja

7.9. Crtovlje za pisanje sastavka

[illegible]

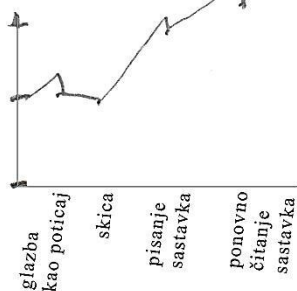
7.10. Crtovlje za pisanje komentara o sastavku

KOMENTAR O SASTAVKU

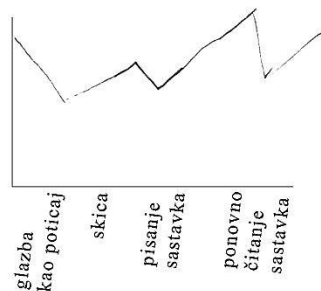
[illegible]

7.11. Krivulje raspoloženja

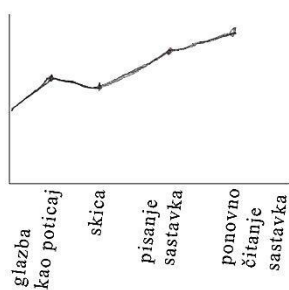
Krivulja raspoloženja

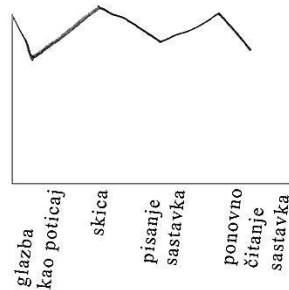
Krivulja raspoloženja

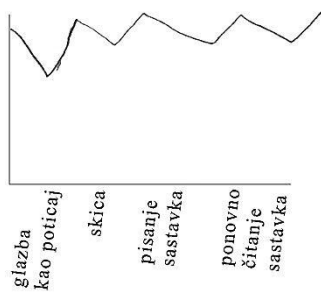
Krivulja raspoloženja

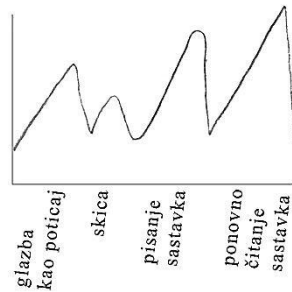
Krivulja raspoloženja

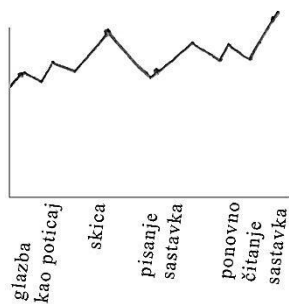
Krivulja raspoloženja

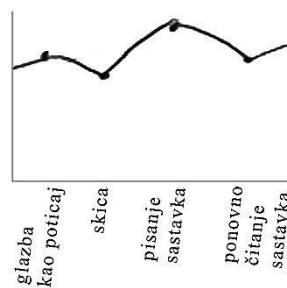
Krivulja raspoloženja

Krivulja raspoloženja

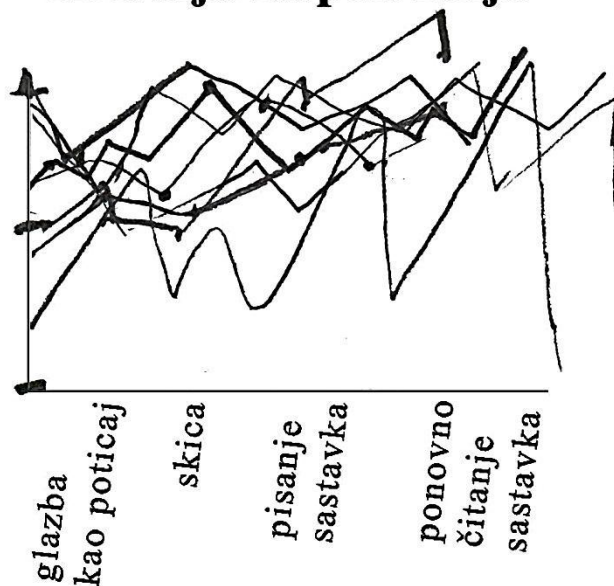

Krivulja raspoloženja

7.12. Sve krivulje raspoloženja navedenih učeničkih sastavaka

Krivulja raspoloženja

7.13. Učenički sastavci

Na livadi

Bio je sunčan dan na livadi. Sunčala sam se na travi i čula glasnu buku iza mene.

Otišla sam vidjeti što se događa i zaprepastila sam se. Svuda je bilo smeće. Željela sam vidjeti tko je to napravio, ali nikoga nije bilo. Pozvala sam svoje prijatelje Matu, Anu, Ninu i Klaru. Svi smo očistili nered. Odlučili smo pričekati i vidjeti tko baca smeće. Kada se spustila noć, vidjeli smo kako neko čudno stvorenje baca smeće. Imao je dlakavo tijelo, velike crne oči i dugačke noge s kojima je jako brzo trčao. Počeo je razbacivati smeće. Mato, Ana, Klara, Nina i ja skočili smo na njega! On se trzao, vrištao i lamatao rukama. Poludjela sam! Vidjela sam neki kostim i čovjeka s vrećom smeća. On se prerušio u neko biće i bacao smeće.

Na kraju smo uhvatili zagađivača, a zagađivač je naučio lekciju. Više nikad neće bacati smeće u prirodu!

Barbara Špringman

Na livadi

Bio je jedan sunčan dan na velikoj livadi. Srela sam svoje prijatelje. Počeli smo se lijepo igrati.

Odjednom je počela svirati opuštajuća glazba. Glazba je počela biti sve bučnija. Otišli smo za glazbom. Naišli smo na čudnu obitelj. Ta obitelj prezivala se Crnić. Imala je crnu boju kože, narančaste haljine i kovrčavu kosu. Obitelj Crnić svirala je afričke bubnjeve. Za kućnog ljubimca imali su zelenu živu loptu koja govori. Pričali smo s obitelji Crnić i rekli su nam da nemaju dovoljno novaca da se vrate kući u Bosnu i Hercegovinu. Dogovorili smo se da ćemo im pomoći i prikupiti novac. Svaki dan donosili smo malo novaca. Kada su konačno prikupili novac, krenuli su na put. Nakon četiri minute njihov kombi se pokvario. Morali su ponovno otići na livadu.

Odlučili smo pitati gospodina koji vozi autobus da ih poveze kući. Gospodin je pristao i sretno su stigli kući.

Klara Rukavina

Na livadi

Bio sam na livadi sa svojim prijateljima Markom i Anom. Igrali smo se skrivača. Ja sam se sakrio u grmlje. U grmlju sam našao tajanstveni ključ. Odmah sam izjurio iz grmlja da pokažem ključ Ani i Marku, no njih nije bilo.

Tražio sam ih po cijeloj livadi, ni nisam ih našao, ali sam našao šupu. Došla mi je misao da tajanstveni ključ stavim u šupinu bravu. I to sam učinio. U šupi nije bilo ničega, no ušao sam da se uvjerim. Iza vrata bila je slika. Kad sam uzeo sliku, ispod mene otvorio se tajanstveni prolaz. Upao sam u njega i u nekakvu lokvu vode. U tajnome prolazu bilo je mnogo vrata. Otvorio sam jedna i vidio što će mi se dogoditi. Odmah sam u sebi pomislio: „Opasnost!“

No onda sam vidio Anu i Marka. Vikao sam im, no nisu me čuli. Krenuo sam prema njima, no odjednom je sve nestalo i onda sam se stvorio u svome krevetu. Odmah sam shvatio da je to bio san.

Mato Richter

Na livadi

Bila sam na livadi. Ugledala sam svoje prijatelje. Zajedno smo otišli istražiti livadu. Šetali smo i vidjeli razne vrste cvijeća. Plavim nebom letjele su ptice.

Izenada smo čuli glazbu. Naišli smo na prekrasnu pticu. Imala je crvena krila i bijelu glavu. Počela je njihati se uz glazbu. Rekla nam je da ju počnemo pratiti. Uz plesne pokrete pratili smo ju. Ptica je nakon nekog vremena odletjela. Našli smo se na čistini. Tamo nije bilo drveća, niti cvijeća. Pogledali smo oko sebe i nismo mogli naći put kući. Bili smo zabrinuti.

Odjednom smo se trgnuli. Shvatili smo da je sve bio san. Nasmijali smo se i ponovno zaspali.

Ana Dumenčić

Na livadi

Jednoga dana šetala sam livadom i gledala razno cvijeće i drveće, dok nisam ugledala veliku zgradu koja je bacala smeće na livadu.

Nisam izdržala pa sam ušla i rekla: „Zašto zagađujete okoliš?“ Bezobrazni čovjek izbacio me van. Tužna sam sjela na kamen i razmišljala kako ću to napraviti. No, pred očima mi se stvorilo malo čupavo stvorenje koje je reklo da će mi pomoći. Začudena sam gledala i na kraju pristala na njegovu pomoć, ali je vrlo strašno izgledalo pa sam se malo uplašila. Pred

zgradom je stajao stvarno velik čovjek. Malo je stvorenje u jednom trenu stvorilo list koji je činio čuda. I puf! Zgrada je nestala, a ja sam se pojavila u svojoj kući sva začuđena.

Mislila sam da sam sve sanjala, ali tad mi se pojavilo to stvorenje koje mi je samo namignulo i nestalo. Znam da to nije san! Naučila sam da ljude ne gledam po izgledu, nego po dobrim osobinama.

Nina Schiller

Na livadi

Danas me je moja mama odvela na prekrasnu livadu. Od silne zabave i radosti prilično sam se umorila i zaspala. Nakon nekog vremena probudila sam se i nije bilo nikoga.

Posvuda sam tražila svoju mamu, ali njoj nije bilo ni traga. Dok sam je tražila, u daljini sam začula dječji smijeh. Kad sam se približila, shvatila sam da su to bili moji prijatelji. Brali su šarene cvjetove i zabavljali se pa sam malo ostala s njima. Mislim da sam krivo odlučila jer na ovoj ogromnoj livadi još nisam našla mamu. Počela sam plakati. Bila sam jako tužna. Prijateljice su mi jako drage pa su me počele tješiti.

Odjedanput sam se trgla i saznala da je sve to bio san. Vani sam vidjela mamu kako se sunča i kako joj vjetar nosi dugačku smeđu kosu. Nije sve onako kako se čini!

Teuta Muharemi

Na livadi

Išli smo na školski izlet na livadu. Kad smo došli na livadu, odmah smo se počeli zabavljati. Dečki su igrali lovice, a curice brale cvijeće. No, dogodilo se nešto čudno.

Ja sam trčao za zecom. Zec je stao kod nekog cvijeta i onda otišao. Cvijet je imao ljubičaste latice i kristalnoplavi tucet. Pomirisao sam ga i onesvijestio se. Kada sam otvorio oči, bilo je još čudnije. Životinje su govorile. I biljke isto. Maslačci su govorili da im ne otpuhujemo pahulje, stabla su govorila da ih ne siječemo. Livada je beskonačna. Kako da izađem? Bumbar je pitao zašto želim otići kad je tu tako lijepo. Popeo sam se na stablo da vidim dokle je livada. Pao sam. Nisam ništa osjetio. Taman sam se probudio na tlu.

Sve je bio samo san. Udahnuo sam uspavljujuću pelud i zaspao. To me je naučilo da ne diram nepoznato bilje bez odraslih.

Vedran Abičić

Na livadi

Ja sam na livadi i sjedim na klupi. Pisat ću vam o jednom čarobnom mjestu koje sam slučajno našla na ovoj livadi.

U travi sam neko vrijeme tražila cvijeće. Nakon nekoliko minuta, napravila sam prekrasan buket cvijeća. Onda sam sjela na travu i pomislila: „Kako je priroda lijepa“. Odlučila sam malo istraživati. Neko vrijeme samo sam hodala uokolo, ali to se ubrzo promijenilo. Slučajno sam se okliznula i pala niz brežuljak. Brzo sam se ustala i na sreću, nisam se ozlijedila. Osjetila sam povjetarac koji šušti kroz krošnje, vidjela Sunce kako obasjava tlo, pčele i leptire kako piju nektar i prekrasni slap. Pomislila sam: „To mjesto mora ostati očuvano“.

Da priroda ostane očuvana i ljudi mogu pomoći. Nekad ne trebamo promijeniti okoliš, nego ljude koji ga zagađuju.

Vlatka Šimac

7.14. Učenički komentari o učeničkim sastavcima

Komentar o sastavku (Barbara Špringman)

Sastavak je jako lijep i zanimljiv. Ana

Odlično! Klara R.

Vrlo poučno zanimljiv opis zagađivača.

Sastav je dobar, samo tako nastavi. Vedran A.

Jako smiješno i zanimljivo. Marija

Sastavak je dobar.

Ovaj sastav je odličan i poučan. Vanesa

Super je i maštovit. Paulina

Imaš mašte i zanimljiv je.

Komentar o sastavku (Klara Rukavina)

Tvoj sastav ima puno mašte i to mi se sviđa, ali bih htjela da je događaj prošireniji. Teuta

Tvoj sastav je zanimljiv i vrlo lijep. Vlatka

Jako je zanimljiv i sviđa mi se obitelj Crnić. Barbara

Cool ☺ Crnici. Marija

Baš si me nasmijala ha-ha. Nina

Zanimljivo. Nasmijala si me s obitelji Crnić. :P Ana

Ovaj sastavak je zanimljiv i lijep.

Ne spominje se livada skoro uopće. Dorian

Zanimljivo i smiješno. Ivana

Super zanimljivo. Ema

Klarin komentar: „Svi komentari su mi pomogli i pozitivni su“

Komentar o sastavku (Mato Richter)

Čudan odabir priče samo malo pripazi na rukopis. Nina

Bio je jako čudan i zanimljiv.

Bila je čudna i jeziva. Nina

Jako zanimljiva priča. Paulina

Vrlo zanimljivo sam pazi na rukopis. Vlatka

Čudno i dugačko.

Sastav je dobar, ali pazi na rukopis i na ponavljanje riječi. Vedran

Cool je, zanimljivo, tajanstveno. Ivana ☺

Komentar o sastavku (Ana Dumenčić)

Jako ti je lijep sastavak. Barbara

Jako si lijepo to napisala iako su većina njih pisali da je sve to bio san. Nina

Ovaj sastav je lijep i dobar. Vanesa

Fora je ovo sa pticom mislim da se nitko nije sjetio. Ivana

Jako maštovito, samo malo urednije piši sastav je odličan !!!! ☺ ☺ Klara ♥

Cool. ☺ Marija

Zanimljivo ☺ Ema

Sastavak je vrlo dobro smišljen. Vlatka

Coooooll ☺ Paulina

Komentar o sastavku (Nina Schiller)

Sastavak ti je stvarno zanimljiv i poučan. Ivana

Imaš puno mašte. Mato

Jako maštovito i lijepo. Ana

Jako lijepo! Barbara

Maštovit sastav! Klara

Sastav je uredu, ali pazi na rukopis. Vedran

Cool sastav. Dorian

Slično kao Barbarin sastav. Cool. Sastav je vrlo vrlo zanimljiv. Marija

Vrlo poučno i zanimljivo. Vlatka

Komentar o sastavku (Teuta Muharemi)

Ovaj sastav je jako zanimljiv. I događaji su dobri i zanimljivi. Klara

Dobar je. ☺ Mislim da je san mogao biti malo, malo zanimljiviji, ali malo. Marija

Sve si lijepo sastavila i uredno si pisala. Vidi se da si se potrudila. Paulina

Sastavak je bio vrlo zanimljiv i može privući pažnju.

Fora je i zanimljivo. Sviđa mi se. ☺ Ivana

Vrlo poučno i simpatično. Vlatka

Zanimljivo i slatko. Ema

Ovaj sastav je lijep, zanimljiv. Vanesa

Teutin komentar: „Ovi komentari će mi pomoći“

Komentar o sastavku (Vedran Abičić)

Vedrane ovaj sastav je dobar samo pazi na rukopis. Vanesa

Sastav je super, vrlo zanimljiv. Vlatka

Zanimljivo je. Baš mi se sviđa ovaj sastavak. Barbara ♥

Vrlo čudan i poučan sastav. ☺ Nina!!!

Sastavak je tak tak.

Sastav ti je maštovit i jako zanimljiv. Mato

Komentar o sastavku (Vlatka Šimac)

Meni je tvoj sastav bio lijep, ali bih da je još zanimljiviji. Marija

Ja bih dodala još događaja, ali je odličan sastav! ☺ Klara

Sastav je dobar, poruka je dobra, jedino pripazi na rukopis. Vedran

Super je, zanimljivo i poučno. Fora je. Ivana

Ovaj sastav je uzbudljiv i poučan. Vanesa

Priča ti je bolja od moje. Mato

Super. Bolje nisi mogla! Paulina

Jako mi se sviđa zadnja rečenica i mislim da je sastav odličan. Teuta

Jako dobro i maštovito. ☺ Ana

Vrlo si lijepo to napisala. Sviđa mi se. Nina! ☺

7.15. Učenička evaluacija nastavnoga sata

Na satu HJ osjećala sam se sretno i mislim da ovaj sat još treba ponoviti i koristiti zato da bolje naučimo.

Osjećala sam se predivno. Mislim da je jako korisno što smo sastavak ispravili. Ana D.

Bilo je jako lijepo i mislim da je ovako prepisivanje sastavka jako korisno zato što možemo ispraviti i još uljepšati sastavak. Nina S.

Mislim da je ovaj sat jako koristan.

Mislim da je ovaj sat jako koristan. Mato R.

Lijepo, ugodno, sretno, razveseljenije. Karlo M.

Jako sam se dobro osjećala i imala sam puno inspiracije. Ema M.

Danas mi je bilo super. Mislim da je jako korisno uvijek ovako provjeriti sastav zbog grešaka. Vlatka Š.

Dok sam prepisivao sastav osjećao sam se opušteno. Karlo K.

Dok sam pisao sastavak osjećao sam se lijepo. Antonio V.

Smireno sam pisala sastav. Sve mi je bilo jasno. Mislim da je ovo bilo jako korisno. Teuta M.

Bilo mi je jako zabavno. Zadovoljan sam svojim radom. Vedran A.

Danas mi je bilo jako super i lijepo. Ovako pisanje sastava je zabavno i korisno. Vanesa F.

Današnji je sat bio jako lijep. Mislim da je bio jako koristan zato što smo ispravljali neke rečenice. Osjećala sam se sretno. Paulina

Moje mišljenje je da sam se zabavljao pišući i sat mi odgovara. Stjepan P.

Ja sam se tijekom pisanja sastava osjećala lijepo. Ovaj način pisanja sastava bio je iznenađeno fenomenalan. Marija P.

Danas i ostale druge dane s učiteljicom Kristinom mi je bilo lijepo, zanimljivo, fora. Ivana P.

Ja sam se osjećao lijepo kad sam pisao i mislim da će mi sastav biti dobar. Adrian J.